

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

P O L İ S A K A D E M İ Y A S I

**“DAXİLİ İŞLƏR ORQANLARININ ƏMƏLİYYAT-AXTARIŞ
FƏALİYYƏTİ” KAFEDRASI**

**“DAXİLİ İŞLƏR ORQANLARI ƏMƏKDAŞLARININ
FƏALİYYƏTİNDƏ PEDAQOGİKA VƏ PSIXOLOGİYA”**

P R A K T İ K U M

TƏDRİS-METODİKİ VƏSAİT

(Polis Akademiyasının təhsilalanları üçün)

Bakı – 2018

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

P O L İ S A K A D E M İ Y A S I

**“DAXİLİ İŞLƏR ORQANLARININ ƏMƏLİYYAT-AXTARIŞ
FƏALİYYƏTİ” KAFEDRASI**

**“DAXİLİ İŞLƏR ORQANLARI ƏMƏKDAŞLARININ
FƏALİYYƏTİNDƏ PEDAQOGİKA VƏ PSİXOLOGİYA”**

P R A K T İ K U M

TƏDRİS-METODİKİ VƏSAİT

(Polis Akademiyasının təhsilalanları üçün)

Bakı – 2018

Tərtib edənlər:

“Daxili işlər orqanlarının əməliyyat-axtarış fəaliyyəti” kafedrasının rəisi, polis polkovniki

Famil Hüseyn oğlu Muradov

Kadrlar şöbəsinin psixoloqu, polis mayoru

Rasif Rəfayel oğlu Müzəffərov

Məsul redaktorlar:

Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyasının rəisi, polis general-mayoru, hüquq elmləri doktoru

Nazim Tələt oğlu Əliyev

Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyası rəisinin tədris və elmi işlər üzrə müavini, polis polkovniki, hüquq elmləri doktoru, professor, əməkdar müəllim

Mahir Bayram oğlu Əhmədov

Rəy verənlər:

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Ümumi psixologiya kafedrasının dosenti, psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Nurəngiz Tofiq qızı Rzayeva

Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyasının “Kriminalistika” kafedrasının rəisi, polis polkovniki, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Allahverdi Mirzəağa oğlu Mahmudov

METODİKİ GÖSTƏRİŞLƏR

Müasir cəmiyyətdə psixologiya və pedaqogikanın inkişafı və bu sahədə aparılan araşdırmalar sözün əsl mənasında sübut etmişdir ki, insanın fəaliyyət göstərdiyi bütün peşə sahələrində, o cümlədən polisə istənilən fəaliyyətində psixoloji və pedaqoji biliklərin mövcudluğu və bu biliklərdən istifadə vacib məsələlərdən biridir.

Bunu bir neçə amil xüsusi olaraq şərtləndirir. Əvvəla, psixologiya elminin hazırkı inkişaf səviyyəsi və onun inkişaf etmiş ölkələrdə insanların praktiki fəaliyyətinə geniş miqyasda tətbiqinə olan ehtiyacın artması. İnkişaf etmiş ölkələrdə insan fəaliyyətinin elə bir sahəsi yoxdur ki, orada psixoloji xidmətdən yetərincə istifadə edilməsin. Bu, nəinki insanların əmək fəaliyyətinin səmərəli təşkili, həm də onların psixi sağlamlığını qorumaq baxımından zəruri sayılır.

Bu gün psixologiya elmi daha mürəkkəb dinamik sistemlə, başqa sözlə, müxtəlif çalarlı, tez-tez dəyişən insan münasibətləri silsiləsi ilə rastlaşır. Belə sistem və münasibətlərin nisbətən sabit və mühüm parametrlərini tapmaq, onları ümumiləşdirmək, mümkün olduqda modelləşdirmək, ona məqsədəuyğun surətdə təsir göstərmək yollarını və vasitələrini araşdırmaq elmin qarşısında duran ən vacib vəzifələrdəndir. Yəni, psixologiya elmi müasir həyatın, hər hansı kollektivin üzvü olan adamların ümumiləşmiş davranış və rəftar modelini, yaxud psixoloji portretini yaratmaq, daha optimal münasibətlər modelini hazırlamaq zərurəti qarşısında dayanır.

Müasir dövrdə psixologiya elmi insan haqqında elmlər sistemində mərkəzi yer tutur və o, insanın ən mürəkkəb bir aləmini - daxili aləmini, başqa sözlə, ümumən psixi həyatının inkişaf qanunauyğunluqlarını, ona təsir göstərmək, onu idarə etmək, məqsədəuyğun surətdə təşkil etmək, istiqamətləndirmək yollarını öyrənir.

“Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni yeni insan tərbiyə etmək, xüsusən də gənc nəslin, polis əməkdaşlarının təlim-tərbiyəsini düzgün istiqamətdə qurmaq, onların şüur və rəftarında nəzərə çarpan qüsurları, nöqsanları aradan qaldırmaq, yəni qəbahətlərə, davranış və rəftarlarında hüquqazidd əməllərə qarşı müvəffəqiyyətlə mübarizə aparmaq işinə köməklik edir.

Daxili işlər orqanlarının (polisə) fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri cinayətlərin qarşısının alınması və açılmasıdır, digər vacib fəaliyyət sahəsi isə müxtəlif insanlarla (cinayətkar, şahid, zərərçəkmiş şəxs, yetkinlik yaşına çatmamış şəxslər və s.) ünsiyyət qurmaq, şəxsiyyətlərarası münasibətlərə girmək, ekstremal vəziyyətlərdə psixoloji gərginliklərdən insanları xilas etmək və özünü müdafiə etmək, peşə fəaliyyətində baş vermiş neqativ psixoloji hallara qarşı müsbət mübarizə aparmaq və s. olmalıdır.

“Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənninin təyinatı Polis Akademiyasında təhsilənləri daxili işlər orqanlarının əməliyyat-axtarış, istintaq və təhqiqat fəaliyyətlərinə, ictimai təhlükəsizlik və ictimai asayişə qorumaq bacarığına, yol-nəqliyyat hadisələri və digər ekstremal şəraitlərdən düzgün nəticə çıxararaq psixoloji müdafiə vərdişlərinə

viyələndirmək və bu psixoloji bilikləri müəyyən olunmuş qaydada tətbiq etmək bacarığına alışdırmaqdır.

Fənnin əsas məqsədləri təhsilalanlara aşağıdakıları öyrətməkdən və aşılamaqdan ibarətdir:

1. Öyrədir:

- Müasir psixologiya və pedaqogikanın anlayışını, predmetini, sahələrini, funksiyalarını, yaranma, inkişaf etmə və formalaşması tarixini;
- Psixi proseslər – duyğu, qavrayış, diqqət, hafizə, təfəkkür, nitq, təxəyyül və onların polis əməkdaşlarının fəaliyyətində rolu və yerini;
- Şəxsiyyətin fərdi-psixoloji xüsusiyyətlərini, cinayətkar, zərərçəkmiş, şahid, müstəntiq və s. şəxsiyyətini öyrənmək, onların şəxsiyyətində yaranmış neqativ psixoloji hallarla rəftar qaydalarını;
- Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində ünsiyyətin psixoloji əsaslarını;
- DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində emosional-psixoloji halların ümumi xarakteristikasını, əməkdaşların fəaliyyətində əmələ gələn pozitiv və neqativ hiss və emosiyaları;
- DİO-nun fəaliyyətində pedaqoji qanunauyğunluqların nəzəri əsaslarının öyrənilməsi, pedaqogika elminin mahiyyəti, onun növləri və metodik əsaslarını;
- Təlim və tərbiyənin mahiyyətini, tərbiyənin əsas prinsip və metodlarını, əməkdaşların kollektivdə tərbiyəsi məsələlərini.
- DİO əməkdaşlarının peşə təliminin mahiyyətini, prinsiplərini, forma və metodlarını;
- Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika elminin vəzifələrini.

2. Aşılavır:

- İnsan davranışına mənfi təsir göstərən bioloji və sosial amilləri. Kriminal psixologiyanın mahiyyətini;
- Qrup və cinayətkar qrupun təşəkkülünün sosial-psixoloji xüsusiyyətlərini. Cinayətkar qrupun strukturunu. Onların növləri, tərkibi, quruluşu və idarə mexanizmlərini;
- Zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xarakteristikasını və zərərçəkmişin şəxsiyyətinin tədqiqini;
- Məhkəmə psixologiyasının mövzusu və vəzifələrini. Məhkəmə psixologiyasının tədqiqat metodlarını;
- Əməliyyat-axtarış fəaliyyətində şəxsə psixoloji təsirin ümumi müddəalarını. Psixoloji təsirin məqsədləri və tətbiqi zamanı nəzərə alınan prinsipləri;
- Əməliyyat aparatlarının əməkdaşları tərəfindən məxfi əməkdaşlığa cəlb edilməsi üçün namizədin şəxsiyyətinin öyrənilməsinin psixoloji xüsusiyyətlərini;
- Məxfi əməkdaş tərəfindən əməliyyat marağı kəsb edən məlumatın alınmasının psixoloji üsullarını;

- İstintaq hərəkətlərinin anlayışı, növləri və sistemini (dindirmənin, üzvləşdirmənin, hadisə yerinə baxışın, axtarışın və s-in psixologiyasını);

Digər tədris fənnləri kimi, “Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni də məntiqi cəhətdən ardıcıl düzölmüş bir sıra əsas mövzular məcmusundan ibarətdir.

“Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni 14 (on dörd) mühazirədən ibarətdir. Həmin mühazirələrdə psixologiya elminin mahiyyəti, predmeti və metodları, pedaqogika haqqında anlayış, psixi hadisələr və idrak prosesləri, şəxsiyyətin sosial psixoloji xüsusiyyətləri, psixologiyada ünsiyyət problemi, təlim-tərbiyənin mahiyyəti və funksiyaları, DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində əmələ gələn neqativ psixoloji hallar, hiss və emosiyaların psixologiyası, qrup cinayəti və mütəşəkkil cinayətkarlığın psixologiyası, yetkinlik yaşına çatmayanların qanunazidd əməllərin psixologiyası, zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xüsusiyyətləri və məhkəmə psixologiyasının ümumi problemləri, DİO-nun ƏAF-da şəxsə psixoloji təsirin həyata keçirilməsinin psixoloji xüsusiyyətləri, istintaq hərəkətlərinin psixologiyası və s. mövzuların tədrisi nəzərdə tutulmuşdur.

“Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənninin məzmunu mühazirə dərslərində və seminar dərslərində öyrənilir. Əgər hər hansı bir mövzu bu və ya digər səbəbdən (xəstə və ya xidmətdə olduğuna görə) təhsilalanlar tərəfindən öyrənilməmiş qalarsa, yaranmış boşluq mövzu üzrə nəzərdə tutulmuş dərslik və digər ədəbiyyatlar müstəqil oxunmaqla aradan qaldırılmalıdır. Təhsilalanlar müstəqil hazırlıq zamanı çətinliklərlə rastlaşarsa, məsləhət üçün müəllimə müraciət etməlidirlər.

Təhsilalanlar “Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənninə hazırlaşarkən yalnız mühazirə mətnlərinə deyil, eyni zamanda tədris-metodiki vəsaitdə və “Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə tədris proqramında göstərilmiş ədəbiyyatlara da müraciət etməlidirlər.

“Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində psixologiya və pedaqogika” fənni üzrə seminar məşğələləri əsasən aşağıdakı metodlarla aparılır:

- ❖ müzakirəyə çıxarılmış seminar məşğələ və özünüyoxlama sualları üzrə təhsilalanlarla fərdi qaydada yazılı və şifahi sorğuların keçirilməsi;
- ❖ müzakirəyə çıxarılan seminar məşğələ suallarına əsasən diskussiya (fikir mübadiləsi) aparılması;
- ❖ müəllimin müəyyən etdiyi mövzuda disput keçirmək;
- ❖ referatlarla çıxış;
- ❖ təhsilalanlar tərəfindən sərbəst işlərin icrası;
- ❖ kollokvium;
- ❖ yoxlama-nəzarət dərsləri;
- ❖ psixoloji təlimlər;

Təhsilalanlar təqdim edilən praktikum tədris-metodiki vəsaitin köməkliyi ilə “Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya”

fənni üzrə seminar dərslərinə hazırlaşarkən aşağıdakı metodiki tələblərə riayət etməlidirlər:

- müəhazirələrin konspektləşdirilməsi məcburi xarakter daşıyır;
- təhsilalanlar hər mövzu üzrə tövsiyə edilən ədəbiyyatların əsas müddəalarını öyrənməli və konspektləşdirməlidirlər;
- təhsilalanlar seminar məşğələlərinə hazırlaşarkən müzakirə ediləcək sualların cavablarını öyrənməli və yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuş tapşırıqları icra etməlidirlər;
- seminar dərslərinə hazırlaşarkən tövsiyə edilmiş ədəbiyyatlardan geniş istifadə edilməli və onların əsas müddəaları konspektləşdirilməlidir;
- referatlar və sərbəst işlər təhsilalanlar tərəfindən müstəqil olaraq tərtib olunur, yoxlanılması və qiymətləndirilməsi üçün müəllimə təhvil verilir;
- müəhazirə və seminar məşğələ dərslərində iştirak etməyən, həmçinin mənfi qiymət alan təhsilalanlar həmin mövzunu mənimsədikdən sonra müəllimə cavab verməli, habelə həmin mövzu üzrə verilmiş tapşırıqların yerinə yetirilməsinin yoxlanılması üçün dəftərlərini müəllimə təqdim etməlidirlər.

Praktikum tədris-metodiki vəsaitdə hər bir mövzu üzrə seminar məşğələsinin sualları, həmin suallara hazırlaşmaq üçün metodiki göstərişlər, terminoloji tapşırıqlar, seminar məşğələsi üzrə tapşırıqlar, özünüyoxlama sualları və psixoloji təlimlər (məsələlər) nəzərdə tutulmuşdur.

Praktikum tədris-metodiki vəsaitdə həmçinin mövzular üzrə tövsiyə edilən ədəbiyyat siyahısı göstərilmiş, referat və sərbəst işlərin tərtib edilməsi üçün müvafiq mövzu və suallar nəzərdə tutulmuşdur.

Fənnin öyrənilməsi zamanı yaranmış bütün suallar üzrə məsləhət almaq üçün müəhazirə oxuyan və ya seminar məşğələsini apan müəllimə müraciət etmək lazımdır.

T E M A T İ K P L A N

№	BÖLMƏ VƏ MÖVZULARIN ADLARI	Mövzulara ayrılmış vaxt	Mühazirə	Seminar	Kollokvium	QEYD
1	2	3	4	5	6	7
1	Mövzu № 1. DİO-nun fəaliyyətində pedaqogika və psixologiyanın öyrənilməsi və təcrübədə istifadəsi. Fənnin məqsəd və vəzifələri.	4	2	2		
2	Mövzu № 2. Psixi proseslər və DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində onların rolu və yeri.	4	2	2		
3	Mövzu № 3. DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində şəxsiyyət problemi. Şəxsiyyət psixologiyası.	8	4	4		
4	Mövzu № 4. DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində ünsiyyətin psixoloji məsələləri.	4	2	2		
5	Mövzu № 5. DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində hiss və emosiyaların psixoloji xarakteristikası.	4	2	2		
6	Mövzu № 6. DİO-nun fəaliyyətində pedaqoji qanunauyğunluqların nəzəri əsaslarının öyrənilməsi.	2	2			
KOLLOKVİUM – 1		2			2	
7	Mövzu № 7. DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində münaqişələrin həll edilməsində və qarşısının alınmasında psixopedaqoji aspektlər.	2	2			
8	Mövzu № 8. Psixologiyada sosial qrup anlayışı. Cinayətkar qrupların psixologiyası.	4	2	2		
9	Mövzu № 9. Yetkinlik yaşına çatmayan qanunpozanların və yeniyetmələrin psixoloji xüsusiyyətləri.	4	2	2		
10	Mövzu № 10. DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində peşə deformasiyası və adaptasiya məsələləri.	4	2	2		
KOLLOKVİUM – 2		2			2	
11	Mövzu № 11. İstintaq hərəkətlərinin psixologiyası.	4	2	2		
12	Mövzu № 12. DİO-nun ƏAF-da şəxsə psixoloji təsirin və məxfi əməkdaşlığın psixoloji xüsusiyyətləri.	4	2	2		
13	Mövzu № 13. Tədqiq olunan şəxslə məxfi əməkdaşlığın psixologiyası.	4	2	2		
14	Mövzu № 14. Zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xüsusiyyətləri. Məhkəmə psixologiyasının ümumi problemləri.	2	2			
KOLLOKVİUM – 3		2			2	
FƏNN ÜZRƏ SAATLARIN CƏMİ		60	30	24	6	

MÖVZU № 1.

DİO-nun fəaliyyətində pedaqogika və psixologiyanın öyrənilməsi və təcrübədə istifadəsi. Fənnin məqsəd və vəzifələri.

Vaxt – 4 saat

Mühazirə - 2 saat

Seminar – 2 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. Psixologiya elminin predmeti, inkişaf mərhələləri və psixi hadisələrin təsnifatı.
2. Psixologiyanın prinsipləri, strukturu, istiqamətləri və metodları.
3. DİO-nun fəaliyyətinin psixo-pedaqoji təminatı. Fənnin öyrənilməsinin məqsəd və vəzifələri.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. *Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).*
2. *Əsas hissə - 80 dəq.*
3. *Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).*

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. Psixologiya elminin inkişafının əsas mərhələləri, psixologiyanın mahiyyəti və predmeti, psixologiyanın strukturu, əsas prinsipləri və onun başqa elmlərlə qarşılıqlı əlaqəsini öyrənmək.
2. Psixologiya elminə yanaşma cərəyanları, psixologiyanın əsas metodları və psixika haqqında anlayış əldə etmək.
3. Psixikanın funksyaları, psixi hadisələrin təsnifatı. Psixi proses, hal və xassələr haqqında ümumi məlumatlara sahib olmaq.
4. Şüur psixikanın ən yüksək səviyyəsi kimi. Şüur və şüursuzluq haqqında anlayış. Şüursuzluğun psixanalitik izahını vermək.
5. “Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənninin məqsəd və vəzifələri. DİO-nun fəaliyyətinin psixo-pedaqoji təminatı.

Mövzuya hazırlaşarkən ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə onun öyrənilməsi məqsədini, əhəmiyyətini təhlil etmək lazımdır.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən Ə.Ə.Bayramovun və Ə.Ə.Əlizadənin 2009-cu ildə nəşrdən çıxmış “Psixologiya”, A.B.Petrovskinin 1982-ci ildə nəşr olunmuş “Ümumi psixologiya”, A.B.Петровский, М.Г.Ярошевский tərəfindən 2002-ci ildə nəşr olunmuş “Психология”, A.Г.Маклаковun 2007-ci ildə nəşr olunmuş “Общая психология” kitablarına, 2017-ci ildə nəşr olunmuş “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə “100 suala 100 cavab” dərs vəsaitinə və “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə mühazirələr toplusundakı 1 sayılı mühazirəyə istinad etməklə psixologiya haqqında anlayış, onun inkişaf mərhələləri, psixologiyanın predmeti, onun başqa elmlərlə əlaqəsi və s. haqqında məlumat əldə etmək lazımdır.

Təhsilalanlar ikinci suala hazırlaşarkən yuxarıda göstərilən ədəbiyyatlara istinad etməklə, psixologiya elminin prinsipləri (determinizm, şüur və fəaliyyətin vəhdəti, psixikanın fəaliyyətdə inkişafı və sistemli yanaşma prinsipləri), strukturu (ümumi psixologiya, sosial psixologiya, hüquq psixologiyası, praktik psixologiya, idman psixologiyası, psixoterapiya, şəxsiyyət psixologiyası və s.), istiqamət və metodları (eksperiment, müşahidə, anket, sorğu, testləşdirmə və s.) haqqında məlumat əldə edəcək, onları polis fəaliyyətində uzlaşdırmağı və gələcək peşə fəaliyyətində tətbiqini öyrənəcəklər.

Mövzunun üçüncü sualına hazırlaşarkən təhsilalanlar özlərində daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində psixologiya və pedaqogika elminin əhəmiyyəti, bu elmin hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarına pozitiv təsiri, psixoloji biliklərdən istinilən peşə fəaliyyəti zamanı yararlanmaq bacarığı öyrənilməli və ekstremal şəraitlərdə, qarşılıqlı ünsiyyətdə, insanlarla iş zamanı, post-patrol və digər xidmət sahələrində psixologiya elminin nailiyyətlərindən yararlanmaq qabiliyyəti formalaşdırmalıdırlar.

TERMİNOLOJİ TAPŞIRIQ:

İnikas, instinkt, determinizm, psixoanaliz və psixika terminlərinin mənalarını psixologiya lüğətindən (lüğət olmadıqda internet şəbəkəsindən istifadə etməklə) dəftərinizə yazmaqla cavab verməyə hazır olun.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşırıq 1.

Psixologiyaya aid ədəbiyyatlardan istifadə etməklə psixologiya elminin inkişaf tarixi haqqında məlumatlar əldə edib dəftərinizdə qeyd edin və şifahi söyləməyə hazır olun.

Tapşırıq 2.

“Psixi proses” və “psixi hallar” anlayışlarının oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini dəftərinizdə qeyd edin.

Tapşırıq 3.

Tələbə qız küçədə yoldaşları ilə şit hərəkət edirdi. Bir də gördü ki, əmisi o biri küçədən keçir, o, - utandı və tez özünü yığışdırdı. Ancaq hiss etdi ki, əmisi onun küçədə şit hərəkətini gördü. Qızın qanı qaraldı və bu bir neçə gün davam etdi.

Burada söhbət psixikanın hansı növündən gedir? Fikrinizi əsaslandırın.

Tapşırıq 4.

Aşağıdakı nümunələrdə psixologiyanın hansı üsulları haqqında danışılır?

1. Adam təcrid olunmuş bir kabinəyə yerləşdirilir, başına xüsusi dəbilqə taxılır. Müxtəlif qıcıqlandırıcıların təsiri ilə beyində oyanma və ləngimənin sürəti ölçülür. Tədqiq olunan sınaqdan əvvəl müvafiq təlimatı alır. Alınan bütün göstəricilər dəqiq avadanlıqlar vasitəsi ilə qeyd olunur.

2. Uşaq təsvirləri əsasında psixoloq uşaqların obyektlərin qəbulu xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir; məktəblilərin yazılı işlərinin diqqətli təhlili və digər təcrübələr nəticəsində məlumatları müqayisə edir, tədqiqatçının fərdi psixoloji xüsusiyyətləri ilə bağlı nəticələr çıxarır.

Özünü yoxlama sualları:

1. Psixologiya elminin predmeti və bu elmin inkişafının əsas mərhələləri.
2. Psixologiyanın strukturu, əsas prinsipləri və onun başqa elmlərlə əlaqəsi.
3. Psixologiya elminə yanaşma cərəyanları və psixologiyanın əsas metodları.
4. Koqnitiv, psixoanalitik, geştalt psixologiya cərəyanlarının psixologiyada rolu və yeri.
5. Psixika obyektiv gerçəkliyin subyektin beynində inikası kimi. Psixika haqqında anlayış.
6. Psixologiya elminin tarixi və onun inkişaf mərhələləri haqqında məlumat.
7. Psixi hadisələr, onların növləri. Psixi proses, hallar və xassələr haqqında məlumat.
8. Psixologiyada eksperiment və müşahidə metodunun mahiyyəti və onları bir-birindən ayıran əlamətlər.
9. Sosiometriya, intervyu, sorğu və anket metodunun psixologiyada rolu və yeri, onlar haqqında ümumi məlumat.
10. Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının xidməti fəaliyyətinin psixopedaqoji təminatı məsələləri.
11. "DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində psixologiya və pedaqogika" fənninin öyrənilməsinin məqsəd və vəzifələri.

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. Petrovski A.B. Ümumi psixologiya. Bakı, 1982.
2. Əhmədov H.M. və başq. İdarəetmənin pedaqogika və psixologiyası. Bakı, 2000
3. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, 2006.
4. Əliyev R.İ. Psixologiya tarixi. Bakı, 2006.
5. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. Bakı, 2009.
6. Rita L.Atkinson., Richard C.Atkinson. Psikolojiye giriş (tərcümə: Yavuz Alogan) 6-cı nəşr. Ankara, 2010
7. Немов Р.С. Психология. Москва, 1998.
8. Петровский А.В., Ярошевский А.Г. Психология. Москва, 2002.
9. Махлаков А.Г. Общая психология. Спб.: Питер, 2007.
10. “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə 1 nömrəli mühazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Ümumi kitabxanası*).

Referat mövzuları:

1. Psixologiya elmində müasir dövrdə meydana gələn cərəyanlar.
2. Azərbaycanda psixologiya elminin inkişaf tarixi.
3. Psixologiya elminin əsas tədqiqat metodları və onların müasir vəziyyəti.

Məsələlər:

Məsələ 1.

Dövlət nömrə nişanının ilk rəqəmi “6” olan boz “şevroletin” qadını vurub hadisə yerindən uzaqlaşması ilə bağlı məlumatı qəbul edən inspektor Qurbanov və serjant Vəliyev dərhal həmin əlamətlərin uyğun gəldiyi avtomobilin sahibi cənab Vəkilovun şəhər ətrafındakı həyət evinə getdilər. Heç yarım saat keçməmiş onlar artıq Vəkilovun həyətində idilər.

Boz “şevrolet” evin qarşısında dayanmışdır. Polisləri görcək ev sahibi yataq paltarında həyətə düşüb onları qarşıladı.

İnspektoru dinləyən Vəkilov bildirdi ki, bu gün avtomobili ilə heç yərə getməyib və heç dünən də gedə bilməzdi. Ona görə ki, mühərriki işə salan açarı dünən itirib. Yeni açar isə yalnız cümə günü hazır olacaq.

Bu vaxt ərzində avtomobilə baxmağa imkan tapan serjant Vəliyev inspektorun qulağına pıçıldadı:

- Görünür o düz deyir. Avtomobildə toqquşma izləri müşahidə olunmur.

İnspektor avtomobilin kapotuna dirsəklənərək cavab verdi:

- Bu heç bir əhəmiyyət kəsb etmir. Zərbə güclü olmadığından zərərçəkmiş

də sağdır. Cənab Vəkilov, sizin dəliliniz isə mənə çox şübhəli görsənir. Siz mühərrikin açarını harada gizlətmisiniz və bir az bundan əvvəl elə bu avtomobildə bura gəlməyinizi ört basdır etməyə niyə çalışırsınız ?

Sual: İnspektor hansı səbəbdən Vəkilovun yalan danışmağından şübhələnirdi ?

Məsələ 2.

Cənab Əliyevin mənzilindən sızılaraq yayılan qaz iyi xoşbəxtlikdən həmin gecə təcili, vacib işlə məşğul olan, yatmayan qonşunun diqqətini cəlb etdi. Telefonla çağrılan inspektor Qurbanov və serjant Vəliyev hadisə yerinə çox tez çatmışdılar. Əliyev hələ sağ idi. Onu təcili yardımla xəstəxanaya göndərdilər.

İnspektor mənzildəki stulun üzərində olan amma mənzil sahibinin olmayan əlcəyi göstərərək izah etdi:

- Cani səhv buraxdığından məqsədinə nail ola bilmədi. (Əlcək haqqında inspektora xərəkdə xəstəxanaya aparılmamışdan öncə ev sahibi məlumat vermişdir).

- Bu tip buraya qazı açmaq üçün gəlmiş, tələsdiyindən əlcəyi yadından çıxarıb. Ola bilsin ki, izi itirmək üçün əlcəyin dalınca qayıdacaq və heç bilməyəcək ki, adam öldürməyə cəhdə baş tutmayıb, -deyə serjant Vəliyev dodağının altından pıçıldadı. Dedektivlər mənzildə işıqları söndürüb “qonağı” qarşılamağa hazırlaşdılar. Doğrudan da yarım saat sonra qapı cırıldadı. Kimsə ayağını kandara basdı və yolunu kibritlə işıqlandırmağa başladı.

- Əllər yuxarı! – inspektor səsləndi. Serjant işığı yandırdı və daxil olana müraciət etdi:

- Siz öz əlcəyinizin arxasınca gəlmisiz, eləmi ?

Yad adam təkzib etmədi, amma Əliyevin həyatına qəsd etməsi haqqında ittihamı ısrarla rədd etdi. Serjant Vəliyev ona cinayətini etiraf edənlərin cinayətlərinin yüngülləşdirilməsi barədə xatırladanda inspektor Qurbanov serjantı kənara çəkib ona dedi:

- Şəxsin belə gecə vaxtı qonaq gəlməyi çox şübhəlidir, amma düşünürəm ki, bu adam cənab Əliyevin həyatına qəsd etsin.

Sual: Nəyə görə inspektor bu nəticəyə gəlmişdir ?

Test tapşırıqları:

1. Psixologiya nəyi öyrənir?

- a) psixikanın faktlarını, qanunauyğunluqlarını və mexanizmlərini
- b) şüur və şüursuzluq hallarını
- c) psixi xassələri
- d) şüur və fəaliyyəti

2. Psixi hadisələr necə təsnif olunur?

- a) emosional halətlər, psixi pozuntular və temperament
- b) psixi proseslər, psixi halətlər və psixi xassələr
- c) iradi proseslər, xarakter və rollar
- d) idrak prosesləri və emosional halətlər

3. Psixologiyanın metodları hansı variantda yalnız şəkildə göstərilmişdir ?

- a) eksperiment
- b) müşahidə
- c) laborator müşahidə
- d) anket sorğu

4. Gerçəkliyi dərk etmək, gerçək aləm haqqında məlumatların qavranılması və işlənməsi ilə bağlı olan psixi proseslər hansıdır?

- a) hissi proseslər
- b) emosional proseslər
- c) iradi proseslər
- d) idrak prosesləri

5. İnsanların gerçəkliyə olan münasibəti ilə bağlı olan psixi proseslər hansıdır?

- a) emosional proseslər;
- b) idrak prosesləri
- c) hissi proseslər
- d) iradi proseslər

MÖVZU № 2.

Psixi proseslər və DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində onların rolu və yeri.

Vaxt – 4 saat
Mühazirə - 2 saat
Seminar – 2 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. Psixi proseslər – idrak prosesləri: duyğu, qavrayış haqqında anlayış. Diqqət və onun növləri.
2. Hafizə haqqında anlayış. Hafizənin növləri və xüsusiyyətləri.
3. Nitq və təfəkkür haqqında anlayış, onların növləri və xüsusiyyətləri.
4. Təxəyyül haqqında anlayış, onların növləri. Yaradıcı təxəyyül.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).
2. Əsas hissə - 80 dəq.
3. Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. Psixi proseslərin bir forması olan idrak prosesləri haqqında ümumi məlumat əldə etmək, idrak proseslərinin növləri, formaları və strukturu haqqında biliklərə yiyələnmək. Duyğularımızın əmələ gəlməsində analizatorlarımızın rolu və əsas analizatorlar haqqında məlumatları öyrənmək.

2. Duyğu və qavrayışın idrak proseslərində yeri haqqında məlumat əldə etmək. Duyğuların növləri, xüsusiyyətləri və onların mütləq hədlərini öyrənmək. Qavrayış haqqında anlayış, qavrayışın növləri və xüsusiyyətləri barədə məlumatlara yiyələnmək.

3. Diqqət və onun DİO əməkdaşlarının fəaliyyətindəki yeri və rolu haqqında biliklərə yiyələnmək. Diqqətin növləri, keçirilməsi və xüsusiyyətləri barədə məlumat əldə etmək.

4. Nitq və təfəkkür haqqında anlayış. Polis əməkdaşının nitqinin, danışiq mədəniyyətinin formalaşdırılması yollarını psixoloji cəhətdən izah etmək. Təfəkkürün mahiyyətini və növlərini açıqlamaq.

5. Təxəyyül idrak proseslərinin bir növü kimi. Onlar haqqında məlumat əldə etmək, onların növləri və polisin fəaliyyətinə təsiri məsələlərini öyrənmək.

Təhsilalanlar mövzuya hazırlaşarkən ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə, onun öyrənilməsi məqsədini, əhəmiyyətini təhlil etməli və mövzunun daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətindəki rolunu anlamağı bacarmalıdırlar.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən Ə.Ə. Bayramovun və Ə.Ə. Əlizadənin 2009-cu ildə nəşrdən çıxmış “Psixologiya”, A.В. Petrovskinin 1982-ci ildə nəşr olunmuş “Ümumi psixologiya”, А.В. Петровски-nin 2002-ci ildə nəşr olumuş “Психология”, А.Г. Маклаков-un 2007-ci ildə nəşr olunmuş “Общая психология” kitablarına və 2017-ci ildə nəşr olunmuş “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə “100 suala 100 cavab” adlı dərs vəsaitinə və “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənnindən mühazirələr toplusundakı 2 sayılı mühazirəyə müraciət etmək olar.

Mövzunun ilk sualında təhsilalanlar idrak proseslərinin növü olan duyğu və qavrayış haqqında ümumi anlayış əldə edə, onların növləri, yaranma və inkişaf mərhələləri barədə məlumat ala bilirlər. Sualda duyğuların yaranmasında mühüm rol oynayan analizatorlar, onların növləri, quruluşu və s. barədə məlumat əldə etməklə, qavrayışın formaları haqqında da ümumi anlayışa yiyələnmə bilirlər. Psixi proseslərin digər forması olan diqqət və onun polis əməkdaşları fəaliyyətinə pozitiv və neqativ təsiri, diqqətin növləri, formaları və funksiyaları haqqında mühazirənin birinci sualında ümumi məlumata rast gəlmək olar.

İkinci suala hazırlaşarkən, təhsilalanlar eyni qaydada yuxarıda göstərilən ədəbiyyatlara istinad etməklə idrak proseslərinin bir növü olan hafizə, onun növləri və prosesləri barədə məlumatı əldə etməli, hafizənin qonşuluq, oxşarlıq və əkslik assosiasiyaları haqqında biliklərə yiyələnməli və polis əməkdaşının peşə fəaliyyətində hafizənin möhkəmləndirilməsi yollarını öyrənməlidirlər.

Təhsilalanlar polis əməkdaşlarının öz aralarında və vətəndaşlarla ünsiyyət prosesində əmələ gələn nitq və onun növləri, nitqin funksiyaları, yaranma forması, verbal və qeyri-verbal nitq haqqında məlumatı əldə edəcək, bundan başqa nitqin təsiri nəricəsində formalaşan təfəkkür, onun xüsusiyyətləri, formaları və növləri haqqında mühazirənin üçüncü sualında biliklərə yiyələnməklər.

Mühazirənin dördüncü sualı özündə idrak proseslərinin sonuncusu olan təxəyyül haqqında anlayış, cinayət prosesi zamanı polis əməkdaşlarının təxəyyüllərinin köməklidən istifadə imkanları, təxəyyülün növləri və s. haqqında bilikləri birləşdirir.

TERMINOLOJİ TAPŞIRIQ:

Analizator, sinesteziya, sensibilizasiya, illüziya və assosiasiya terminlərinin mənalərini psixologiya lüğətindən (lüğət olmadıqda internet şəbəkəsindən istifadə etməklə) dəftərinizə yazmaqla cavab verməyə hazır olun.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşırıq 1.

Xüsusiyyətləri vurğulayın, hansı ki xarakterikdir:

- 1) duyğular üçün.
- 2) qavrayış üçün.

1. Bu, obyektin fərdi xüsusiyyətlərinin bir əksidir.
2. Bu proses üçün qarşılıqlı fəaliyyət lazımdır.
3. Xüsusi zehni hərəkətlərin bir sistemidir və bunları mənimsəmək, təlimat və tətbiq tələb edir.
4. Bu qabiliyyət həyat boyu inkişaf edir.
5. Bu qabiliyyət doğumdan verilir.
6. Bu proses bir neçə analizatorun fəaliyyətini tələb edir.
7. Bu proses təfəkkür ilə bağlıdır.

Tapşırıq 2.

Aşağıda sadalanan əlamətlərdən yalnız qavrayış üçün xarakterik olanları seçin.

- 1) xarici mühitin subyektiv inikası
- 2) müəyyən əşyaya aid olan ayrı-ayrı əlamətlərin əks olunması
- 3) ətraf mühit haqqında biliklərin ilkin mənbəyi
- 4) müxtəlif analizatorların birgə işinin nəticəsi
- 5) ətraf mühitin əşya və hadisələrinə məxsus bütün xüsusiyyətlərin tam şəkildə əks olunması
- 6) ətraf mühitin bütün əşya və hadisələrində toplanan tərkibi element
- 7) ətraf mühitin təhrif olunmuş inikası
- 8) hər hansı bir əşyaya aid olmayan ayrı-ayrı əlamətlərin əks olunması
- 9) təbiət və cəmiyyət qanunlarının əks olunması
- 10) konkret bir əşyanın müəyyən əşyalar kateqoriyasına aid edilməsi.

Tapşırıq 3.

Hansı misalda qavrayış haqqında danışıldığını göstərin. Bunu hansı əlamətlərə əsasən təyin etdiniz?

A. İdmançıda bir sıra xüsusiyyətlərin və ya “hisslərin”: futbolçularda topu hiss etmək, üzgüçülərdə suyu hiss etmək, hündürlüyə tullananlarda plankanı hiss etmək və s. yaxşı inkişaf etmiş olması yüksək idman nəticələrinin əldə olunmasının vacib şərtidir.

B. Həsən bəy... axtardığı palıd ağacını ləzzətlə seyr edirdi. Bütünlüklə başqalaşmış, tünd yaşıl, şirəli çadır qurmuş, qocaman palıd onu valeh etmiş, axşam günəşinin şüalarının içində çaşqınlaşmışdı... Yüzillik sərtləşmiş qabıq içəridən aralanmış, tərəvətli, cavan yarpaqlar heç bir maneə olmadan açmışdı, inanmaq mümkün deyildi ki, bütün bunlar bu qocaman ağacdən əmələ gəlmişdi.

C. Fransız speleoloqları məlumatlar əldə edərək təsdiqləmişlər ki, yerin altında uzun müddət tək tənha qaldıqdan sonra zaman haqqında təsəvvürlər itir. Beləliklə, Antuan Senyi özünün mağarada keçirdiyi 122-ci gündə eksperimenti təcili olaraq bitirmək haqqında ona məlumat verildikdə, onun hesablamalarına görə 6 fevral idi, ona məlumat verildiyi kimi 2 aprel yox.

Ç. İkinci sinifdə müəllimə uşaqlara şalqam, ağ turp və qırmızı turpu göstərərək soruşmuşdur ki, bu tərəvəzlər rənginə və formasına görə bir-birindən necə fərqlənirlər? Sonra müəllimə partalara salfetin içində bir hissə bu tərəvəzlərdən qoymuşdur. Uşaqlar tərəvəzlərdən dadmışlar.

Müəllimə: Amil, ağ turp sənə xoşuna gəldi?

Şagird: O, dadlıdır.

Müəllimə: qırmızı turp?

Şagird: Acıdır.

Müəllimə sıra ilə gəzərək uşaqlara iyləməyə soğan verdi, hamısı iylədi, güldü, ağızlarını büzdülər.

Tapşırıq 4.

Eksperimentin təsvirini oxuyun.

Eksperimentator uşağa şəkil göstərir və deyir: “Bura yaxşı-yaxşı bax, hər şeyi yadda saxla, sonra mənə ətraflı şəkildə danış”. Uşaq şəkilə baxdıqdan sonra o, şəkili başqa yerə qoyur və ona qavrayışının tamlığını və dəqiqliyini müəyyənləşdirməyə yönələn bir sıra suallar verir (şəkildə kim təsvir olunmuşdu? Neçə nəfər idilər? Onlar necə geyinmişdilər? Bütün bunlar harada baş verir?)

Digər halda, şəkili uşağa göstərərək eksperimentator təkcə uşağa şəkilə yaxşı-yaxşı baxmağı və hər şeyi yadda saxlamağı tapşırılmış, eləcə də bəzi hazırlıq sualları ilə uşağın qavrayışını əvvəlcədən yönləndirir (bax gör burada neçə nəfər təsvir olunmuşdur? Onlar necə geyinmişlər? Bütün bunlar harada baş verir? və s.). Sonra birinci halda olduğu kimi şəkili başqa yerə qoyur və uşağa onun qavrayışının tamlığını və dəqiqliyini müəyyənləşdirməyə yönələn bir sıra suallar verir.

Yuxarıda söhbət qavrayışın hansı xüsusiyyətlərindən gedir?

Tapşırıq 5.

Aşağıda müxtəlif hafizə proseslərini xarakterizə edən insan hərəkətləri təsvir olunmuşdur. Təsvir olunmuş hərəkətlərdə hansı hafizə prosesinin (yaddasaxlama, yada salma, tanıma, təsəvvürə gətirmə, xatırlama) təzahür etdiyini müəyyən edin.

A. Şagirdə sual verilmişdir: Nizami Gəncəvinin “İsgəndərnamə” adlı poeması neçənci ildə nəşr edilmişdir?” şagird fikirləşmiş və cavab vermişdir.

B. Məşhur mnemonist Ş. hafizənin müxtəlif möhkəmlətmə üsullarını fərqləndirmişdir. Bir gün ona süni və heç nəyi ifadə etməyən riyazi formul təklif olundu. Ş. formulun əks olunduğu cədvələ diqqətlə baxır, bir neçə dəfə gözünü ondan qaldırır, sonra endirir və bağlı gözlərlə gəzir, sonra isə cədvələ qayıdır, fasilə edir, yadda qalanı daxildə “gözdən keçirirdi”.

C. Gedişli-gəlişli küçədə hərdən bu cür mənzərəni müşahidə etmək olar: yoldan ötənlərdən biri digərinə nəzər salır, onun baxışına sevinclə cavab verir:

- Siz?! Bu sizsiz?!

- Bağışlayın, mənə elə gəlir ki, sizi tanıyıram. Bəs biz sizinlə harada rastlaşmışıq?

- Bəs xatırlayırsınızmı, bu ildə, bu şəhərdə?

-Hə..! demək sizsiz...

D. Şagird bir həftə əvvəl verilmiş tarix fənninin materialını izah edib öyrənir və dərslərin məzmununun 70%-ni təkrarlamışdır. Bir ay sonra bu haqda verilən suallar üzrə o, dərslərin məzmununun yalnız 45%-nə cavab verə bilmişdir.

E. Riyaziyyat üzrə keçirilən imtahanda şagird K.-nin lazımı formulları təkrarlamaq üçün çox vaxtı olmamışdı. Müəllim şagirdə formulun yalnız bir hissəsini göstərmiş və K. heç bir səhv etmədən onun “Nyutonun binom formulu” olduğunu müəyyən etmişdir.

Tapşırıq 6.

Polis əməkdaşlarının diqqətinin növləri və xüsusiyyətləri barədə məlumat əldə etmək, diqqətin mərkəzləşməsi, keçirilməsi, həcmi, paylanması və s. xassələrini mühazirə dəftərində konspektləşdirmək.

Tapşırıq 7.

Hafizə haqqında məlumat əldə etmək, hafizə prosesləri olan yadasalma, yaddasaxlama, hifzətmə və unutma barədə məlumata yiyələnmək və hafizənin növlərini mühazirə dəftərində konspektləşdirmək.

Özünüoxlama sualları:

1. Psixi hadisələr haqqında anlayış, idrak proseslərinin növləri və psixi hadisələrin psixi hal və xassələrdən fərqi.
2. Analizatorlar haqqında anlayış, duyğu üzvlərinin orqanizmdə yerləşmə xüsusiyyətinə görə növləri.
3. Duyğuların aşağı, yuxarı və fərqləndirmə hədləri. Qavrayışın xüsusiyyətləri.
4. Qavrayışın növləri, qavrayış pozuntuları haqqında anlayış. Appersepsiyanın mahiyyəti, insanın insanı qavraması prosesi.
5. Diqqət haqqında anlayış, onun növləri və əsas xüsusiyyətləri.
6. Hafizə haqqında anlayış, onun növləri və xüsusiyyətləri. Hafizə prosesləri.
7. İdrak prosesi olan təfəkkür haqqında anlayış. Onun formaları (məfhum, hökm, əqli nəticə və istidlal) barədə ətraflı izahat vermək.
8. Əqli nəticənin növləri olan induksiya, deduksiya və təşbih barədə məlumat vermək.

9. Fikri əməliyyat olan təhlil və tərkib, müqayisə, ümumiləşdirmə, konkretləşdirmə və təsnifat barədə məlumat vermək.
10. Əyani-əməli, əyani-obrazlı və mücərrəd təfəkkür barədə məlumat vermək
11. Nitq haqqında anlayış, onun funksiyaları və növləri haqqında məlumat vermək.

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. Əlizadə Ə.Ə. İdrak prosesləri və hisslər. Psixologiya məsələləri. Bakı, 1998
2. Əhmədov H.M. və başq. İdarəetmənin pedaqogika və psixologiyası. Bakı, 2000
3. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, 2006.
4. Əlizadə Ə.Ə. Təxəyyül (*psixoloji etüdlər*). Bakı, 2006.
5. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. Bakı, 2009.
6. Əliyev Bəxtiyar, Cabbarova Lalə. Duyğu və qavrayış. Bakı, 2009.
7. Rita L. Atkinson., Richard C. Atkinson. Psixoloji giriş (tərcümə: Yavuz Alogan) 6-cı nəşr. Ankara, 2010
8. Petrovski A.B. Ümumi psixologiya. Bakı, 1982.
9. Петровский А.В., Ярошевский А.Г. Психология. Москва, 2002.
10. Маклаков А.Г. Общая психология. Спб.: Питер, 2007.
11. “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə 2 nömrəli mühazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Ümum kitabxanası*).

Referat mövzuları:

1. Qavrayışın ümumi xarakteristikası və onun əsas xüsusiyyətləri.
2. Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində temperamentlərin rolu. Temperament tipləri.
3. Özünüqiymətləndirmə və “mən”lik süurunun formalaşmasının psixoloji problemləri.

Məsələlər:

Məsələ 1.

Serjant Vəliyev deyir: - Bir gün mən motosikletlə Şabran rayonundan Sumqayıt şəhərinə qayıdırdım. Tədricən hava qaralırdı. Birdən gördüm ki, yolun sol tərəfindəki səkidə bir adam uzanmış vəziyyətdə qalıb. Onun huşsuz olması aşkar görünürdü. Mənim onun özünə gəlməsi üçün etdiyim cəhdlər uğursuz oldu. Zərərçəkmiş Şabran rayonu istiqamətində gedən avtomobillərdən biri ilə xəstəxanaya yolladıq və ilk tibbi yardım edildikdən sonra o, izahat verə bildi.

Bunları söylədikdən sonra serjant inspektor Qurbanova yazılı vərəqi uzatdı:

“Mənim adım Həsəndir. Mən bu gün şossədə yoldan ötən tanımadığım avtomobili saxladım sürücüdən xahiş etdim ki, məni Sumqayıt şəhərinə qədər aparsın. Mən sürücünün yanındakı oturacağa əyləşəndə, o, məni qəfildən avtomobilindən bayra itələdi və əlimdə olan çantamı dartıb aldı. Mən şosseyə yaxınlaşanda yerə möhkəm dəydim. Yeganə yadımda qalan sürətlə uzaqlaşan avtomobil oldu. Amma ən qorxulu odur ki, həmin çantada mənim təyinat üzrə çatdırılmalı olduğum əhəmiyyətli məbləğdə pullar var idi”

- Zərərçəkmiş avtomobilin nömrəsini yadında saxlamadığı üçün cinayətkarı axtarmaq çətin olacaq- serjant Vəliyev bildirdi.

- Mən düşünürəm ki, heç bir avtomobil axtarmağa dəyməz, Həsən sadəcə olaraq bu hadisəni özü uydurub.

Sual: Niyə inspektor bu qərara gəlmişdi ?

Məsələ 2.

Serjant Vəliyev inspektor Qurbanova məruzə edirdi: - Biz Pünhanın qaçaqmalçılıqla məşğul olmasından şübhələnsək də bunu aşkar edə bilmirik. Pünhan xidmət etdiyi firmasının işləri ilə bağlı tez-tez xaricə qısa səfərlər edir və bəzi məlumatlara görə güman edirik ki, oradan kiçik porsiyalarla heroin gətirir. Gömrük yoxlaması heç bir nəticə vermir. O həmişə kiçik çamadanlarla gedir. Mən onun adətən həmişə özü ilə daşdığı predmetlərin siyahısını tərtib etmişəm.

İnspektor kağız vərəqinə nəzər yetirdi. “Yataq paltarı, 2 koynək, birdəfəlik ülgüc, üz qırmaq üçün krem, üz fırçası, diş pastası, sabun, odekolon, dəsmal, köynək qolu üçün tıxaclar, dırnaq təmizliyə, daraq, saç üçün fırça, bir cüt corab, otaq başmaqları, kağız üçün qovluq və isti şarf”.

- Bu tam siyahıdır? – deyə inspektor soruşdu.

- Bəli bu şeylər onun axırıncı səfəri zamanı olmuşdur. Keçən dəfəki səfərdə isə şərf olmamışdır. Ona görə ki, yay idi.

- Onda mən bildim o heroini harda gizlədir. Növbəti dəfə narkotiki filan yerdə axtarın.

Sual: Harada? Qurbanov hansı nəticəyə gəldi?

Test tapşırıqları:

1. Duyğu nədir ?

- a) cisim və hadisələrin ayrı-ayrı xassə və keyfiyyətlərinin inikasındır
- b) cisim və hadisələrin əlamət və xassələrinin bütövlükdə inikasındır
- c) cisim və hadisələr arasında əlaqə və asılılıqları əks etdirir
- d) cisim və hadisələrə münasibəti inikas etdirir

2. Cisim və hadisələrin bütün keyfiyyət və xassələri ilə beyində tamlıqla əks olunmasında ibarət olan psixi hadisə necə adlanır?

- a) duyğu
- b) qavrayış
- c) hafizə
- d) təfəkkür

3. Analizatorun quruluşu necədir ?

- a) reseptor, afferent və efferent sinirlər, analizatorun beyin mərkəzləri
- b) hiss orqanı, analizatorun beyin sonluğundakı nüvəsi
- c) reseptor, analizatorun beyindəki mərkəzləri, dağınıq elementlər
- d) mərkəzəqaçan və mərkəzdənqaçan sinirlər, beyin mərkəzləri

4. Məkan qavrayışı nəyi bildirir ?

- a) müxtəlif hərəkətlərin qavranılmasıdır
- b) cisimin istiqamətinin, sürətinin inikasındır
- c) cisimlərin müəyyən zaman münasibətlərinin inikasındır
- d) cisimlərin müəyyən məkan münasibətlərinin inikasındır

5. Aşağıdakılardan hansı qavrayışın xüsusiyyətlərinə aid deyil ?

- a) intensivliyi
- b) mənalılığı
- c) tamlığı
- d) sabitliyi

MÖVZU № 3.

DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində şəxsiyyət problemi. Şəxsiyyət psixologiyası.

Vaxt – 8 saat
Mühazirə - 4 saat
Seminar – 4 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. Psixologiyada şəxsiyyət problemi. Fərd, fərdiyyət və şəxsiyyət anlayışları.
2. Şəxsiyyətin təşəkkülünün ilkin təbii şərtləri və sosial şərait. Şəxsiyyət psixologiyasında irəli sürülən nəzəriyyələr.
3. Şəxsiyyətin istiqaməti, “mənlik” şüuru və onun psixoloji xüsusiyyətləri.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).
2. Əsas hissə - 80 dəq.
3. Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. Sosial psixologiyanın ən mühüm məsələlərindən biri olan şəxsiyyət, fərd və fərdiyyət haqqında ümumi anlayışlara yiyələnmək, şəxsiyyətin inkişaf mərhələləri barədə psixoloji biliklər əldə etmək.
2. Şəxsiyyətin əsas xüsusiyyətləri olan motivlərin davamlı sistemi, ictimai fəallıq, şəxsi məna və münasibətlər haqqında anlayışlara yiyələnmək.
3. Şəxsiyyətin təşəkkülünün ilkin təbii şərtləri olan sosial və bioloji amillər barədə məlumat əldə etmək və şəxsiyyətin inkişafı barədə klassik, klinik, eksperimental, koqnitiv, biheviyistik və s. nəzəriyyələri öyrənmək.
4. Şəxsiyyətin istiqaməti, “Mənlik” şüuru və psixoloji xüsusiyyətləri haqqında məlumatlar əldə etmək. Dünyagörüş, əqidə və ideallar haqqında anlayışa yiyələnmək.
5. Şəxsiyyətin fərdi-psixoloji xüsusiyyətləri olan qabiliyyətlər, temperament və xarakter haqqında biliklərə yiyələnmək.

Təhsilalanlar mövzuya hazırlaşarkən ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə, onun öyrənilməsi məqsədini, əhəmiyyətini təhlil etməli, daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyəti zamanı şəxsiyyətin fərdi-psixoloji xüsusiyyətlərinin peşə fəaliyyətinə təsiri məsələlərinə dərinlən yiyələnməlidirlər.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən Ə.Ə. Bayramovun və Ə.Ə. Əlizadənin 2003-cü ildə nəşrdən çıxmış “Psixologiya” və 2006-cı ildə nəşr olunmuş “Sosial psixologiya”, A.B. Petrovskinin 1982-ci ildə nəşr olunmuş “Ümumi psixologiya”, A.B. Петровски-nin 2002-ci ildə nəşr olunmuş “Психология”, A.Г. Маклаков tərəfindən 2007-ci ildə nəşr olunmuş “Общая психология”, Jerry M. Burgerin “Kişilik (şəxsiyyət kuramları)” kitablarına və “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə mühazirələr toplusundakı 3 sayılı mühazirəyə istinad etmək olar.

Mövzunun ilk sualında təhsilalanlar şəxsiyyət, fərd və fərdiyyət anlayışlarının mahiyyətinə varacaq, şəxsiyyətin inkişaf tarixi haqqında məlumatlar əldə edəcək, fərdi şəxsiyyətdən və fərdiyyətdən ayıran məsələlərlə yaxından tanış olacaq, şəxsiyyətin tam tərifini öyrənəcəklər. Bundan başqa şəxsiyyətin müəyyən xüsusiyyətləri olan motivlərin davamlı sistemi, ictimai fəallıq, şəxsi məna və münasibətlər haqqında məlumatlara yiyələnəcəklər.

Təhsilalanlar mövzunun ikinci sualına hazırlaşarkən şəxsiyyətin təşəkkülünün ilkin təbii şərtləri olan bioloji və sosial amillər haqqında mükəmməl öyrənməli, “Endogen” və “Ekzogen” nəzəriyyələrin tam izahını verməli, şəxsiyyətin inkişafında sosial amillərin rolunu öyrənməlidirlər. Bundan başqa, təhsilalanlar şəxsiyyət haqqında aparılmış çoxsaylı tədqiqatlar nəticəsində meydana gələn şəxsiyyət nəzəriyyələri və onların mahiyyətlərini də dərinlən araşdırıb öyrənməlidirlər.

Mövzunun üçüncü sualı şəxsiyyətin istiqaməti, “mənlik” şüuru və fərdi-psixoloji xüsusiyyətlər olduğundan təhsilalanlar şəxsiyyətin istiqamətləri olan tələbatlar, davranış motivləri, maraq və meyillər, dünyagörüşü, əqidə və idealları mükəmməl öyrənməlidirlər. Şəxsiyyətin “mənlik” şüuru olan “*real mən*”, “*ideal mən*” və “*sosial mən*” haqqında anlayışlar öyrənilməli və şəxsiyyətin fərdi-psixoloji xüsusiyyətləri olan qabiliyyətlər, temperament və xarakterlər haqqında məlumatlara yiyələnməlidirlər.

TERMINOLOJİ TAPŞIRIQ:

Libido və tanatos, xarakterin aksentuasiyası, koqnitiv, geştalt terminlərinin mənalarını psixologiya lüğətindən (lüğət olmadıqda internet şəbəkəsindən istifadə etməklə) dəftərinizə yazmaqla cavab verməyə hazır olun.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşırıq 1.

Psixologiyaya aid ədəbiyyatlardan istifadə etməklə şəxsiyyətin formaşılması və inkişafı haqqında nəzəriyyələri öyrənin və şifahi söyləməyə hazır olun.

Tapşırıq 2.

Xarakterin aksentuasiyası və temperament anlayışlarının oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini dəftərinizdə qeyd edin.

Tapşırıq 3.

A. yüksək reaktivliyə malikdir. Diqqətini cəlb edən hər şeyə canlı reaksiya verir. Mimikaları və hərəkətləri canlı və ifadəlidir. Yüksək fəallığa malik olduğuna görə çox işgüzarı, hər bir yeni işə dərhal girişir, həmişə birinci olmağa çalışır, yorulmadan uzun müddət işləyə bilər. Həddindən artıq qayda-qanuna əməl edəndir. Sürətli hərəkətə, çevik təfəkkürə, sürətli nitq tempinə malikdir.

Burada söhbət temperamentinin hansı növündən gedir? Fikrinizi əsaslandırın.

Tapşırıq 4.

Aşağıdakı nümunələrdə Leonqard aksentuasiyanın hansı növündən danışılır?

1. Onlar üçün zəif təmas, az danışmaq, pessimist əhval-ruhiyyənin üstünlüyü xarakterik haldır. Konfliktdə az girir, qapalı həyat keçirməyə meyillidirlər. Onlarla dostluq edəni sevir, ona tabe olmağa hazırdırlar. Ciddiliyi, həqiqəti sevir. Passivlik, lənglik, fərdiyyətçilik onlar üçün xarakterik haldır.

2. Ünsiyyəti sevmir, özünə inamsızlıq, qorxaqlıq göstərir, qəmgin əhval-ruhiyyədə olur, az halarda münəfiyə girirlər. Dostluğa, özünü tənqidə, işgüzarlığa meyillidirlər.

3. Ünsiyyətlidirlər, onların çoxlu dostları var, çox danışdırlar, hər bir məlumatı müzakirə etməyi xoşlayırlar, tez-tez liderliyi başqalarına verirlər, itaət etməyi və kölgədə qalmağı üstün tuturlar, tez təsirə düşürlər, yüngülxasiyyətlidirlər, əyləncələrə, dedi-qodulara meyillidirlər.

Tapşırıq 5.

Aşağıdakı nümunələrdə A.E.Liçko aksentuasiyanın hansı növündən danışılır?

1. Hərəkətlidir, ünsiyyətlidir, şuluqluğa meyillidir. Onların əhvalı həmişə yaxşı, yüksək olur. Tez-tez konfliktdə girirlər. Onlar çox şeyə həvəs göstərir, lakin axıra qədər çatdırmırlar.

2. Bu tipli insanlar intellektin erkən və sürətli inkişafı ilə, düşüncə və xəyallara dalmağa meyilliliklə xarakterizə edilirlər. Buna baxmayaraq, onlar çox vaxt işdə deyil, sözdə güclü olurlar. Özünə inam qərarlılıqla uyğunlaşır. Tanış adamlar arasında özlərini daha yaxşı hiss edirlər.

Tapşırıq 6.

Şəxsiyyətin fərdi-psixoloji xüsusiyyətləri olan qabiliyyətlər haqqında məlumatları qeyd etmək və temperamentin növlərini konspektləşdirmək.

Tapşırıq 7.

Şəxsiyyətin temperament tipləri və xarakter haqqında məlumatları konspektləşdirmək. Xarakterin aksentuasiyası məsələsini qeyd etmək.

Özünü yoxlama sualları:

1. Şəxsiyyət nədir? Fərd və şəxsiyyət anlayışlarını, fərdiyyəti bir-birindən ayıran xüsusiyyətlər.
2. Şəxsiyyət psixoloji baxımdan hansı xüsusiyyətlərlə xarakterizə olunur?
3. Şəxsiyyətin formalaşmasında sosial və bioloji amillərin rolu məsələsi.
4. Şəxsiyyətin inkişafı haqqında klassik nəzəriyyələrin izah olunması və açıqlanması.
5. Koqnitiv və biheviöriz nəzəriyyənin mahiyyəti və koqnitiv nəzəriyyə haqqında ümumi məlumatın verilməsi.
6. Şəxsiyyət haqqında klinik nəzəriyyənin mahiyyəti və açıqlanması.
7. Humanistik psixologiyanın ən ifrat nümayəndələrindən biri olan Abraam Maslounun tələbatlar iyerarxik piramidası haqqında məlumatın verilməsi.
8. Şəxsiyyətin istiqamətinin xarakteristikası, onların mahiyyəti və növləri.
9. Şəxsiyyətin davranış motivləri. Maraqlar insanın idrak tələbatlarının emosional təzahürləri kimi.
10. Dünyagörüş, əqidə və ideallar haqqında anlayış. Şəxsiyyətin mənlilik şüuru.
11. Şəxsiyyətin psixoloji xüsusiyyətləri. Temperament, qabiliyyət və xarakter haqqında anlayış. Onların polisində fəaliyyətinə təsiri.

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. Petrovski A.B. Ümumi psixologiya. Bakı, 1982.
2. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. Bakı, 2003.
3. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, 2006.
4. Jerry M. Burger. Kişilik (şəxsiyyət kuramları). Tərcüməçi: Deniz Ergüvan. İstanbul, 2006.
5. Асмолов А.Г. Психология личности. Принципы общей психологии. Анализ: - М.: Изд-во МГУ, 1990
6. Петровский А.В. Психология. Москва, 2002
7. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. СПб.: Питер, 2006.
8. Маклаков А.Г. Общая психология. СПб.: Питер, 2007.
9. “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə 3 nömrəli müəhazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Ümumi kitabxanası*).

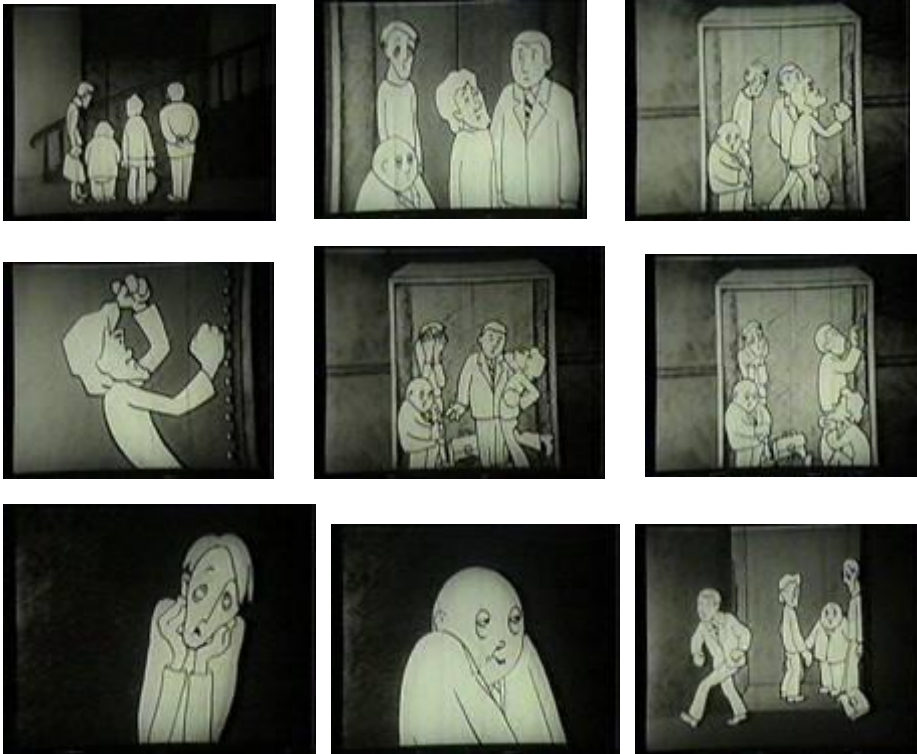
Referat mövzuları:

1. Temperamentin tipləri və onların psixoloji xarakteristikası.
2. Xarakterin formalaşmasına təsir edən amillər.
3. Müxtəlif elm sahələrində şəxsiyyətin tərifi və onların təhlili.

Məsələlər:

Məsələ 1.

Liftlə yuxarı qalxan 4 nəfər qəfildən liftin dayanması səbəbi ilə liftə ilişib qaldılar. Davranışların, hərəkətlərin, üz ifadələrinin xüsusiyyətlərini müəyyən etməklə onların xarakter tiplərini müəyyənləşdirin.

Məsələ 2.

Şəkillərə diqqətlə baxın. Temperament tiplərini müəyyən edin.

Məsələ 3.

Xarakter xüsusiyyətləri hansı kateqoriyaya aiddir? Onları aid olduğu variantlarda qeyd edin.

Xarakter xüsusiyyətlərinin strukturu		Xarakter xüsusiyyətləri
A – insanın özünə münasibətini əks etdirən xarakter əlamətləri		1. intizamlı
B – kollektiv və başqa adamlara münasibəti əks etdirən xarakter əlamətləri		2. səliqəli
C – əşyalara, cəmiyyətə münasibəti əks etdirən xarakter əlamətləri		3. dostcanlı
D – işə, əməyə münasibəti əks etdirən xarakter əlamətləri		4. ciddi
		5. təşkilatçı
		6. ünsiyyətçil
		7. özünə əmin
		8. təşəbbüskar
		9. təkəbbürlü
		10. diqqətsiz

Test tapşırıqları:

1. Fərd dedikdə nə nəzərdə tutulur ?

- a) insanı cəmiyyət üzvü kimi xarakterizə edən sosial keyfiyyətlərin sistemi nəzərdə tutulur
- b) insanı başqalarından fərqləndirən cəhətləri, onun psixikasının və şəxsiyyətinin özünəməxsus xüsusiyyətləri nəzərdə tutulur
- c) şəxsiyyətin orijinallığı və təkrar olunmazlığı
- d) özünəməxsus psixoloji xüsusiyyətləri olan, heç kimə oxşamayan təbii varlıq

2. Təsadüf nəticəsində körpə vaxtı heyvanlar mühitində böyümüş insanı biz şəxsiyyət adlandırma bilərikmi ?

- a) xeyr, çünki o, sosial normaları mənimsəməyib
- b) xeyr, çünki o, bioloji cəhətdən inkişaf etməyi b
- c) bəli, çünki o, qarşılıqlı ünsiyyətə girmək bacarığına malikdir
- d) hər üç cavab doğrudur

3. Fərdilik dedikdə nə nəzərdə tutulur ?

- a) özünəməxsus psixoloji xüsusiyyətləri olan, heç kimə oxşamayan təbii varlıq
- b) hər bir insanın təkrarolunmazlığı
- c) insanı başqalarından fərqləndirən cəhətləri, onun psixikasının və şəxsiyyətinin özünəməxsus xüsusiyyətləri nəzərdə tutulur
- d) şəxsiyyətin orijinallığı və təkrar olunmazlığı

4. Şəxsiyyəti psixoloji baxımdan xarakterizə edən xüsusiyyətləri göstərin.

- a) məmnunluq əldə etmək, yaxşı həyat şəraitinə tələbat
- b) şəxsi məna, kommunikativ məram və bacarıq
- c) mənlilik şüuru, ictimai fəallıq, şəxsi məna, motivlərin davamlı sistemi, münasibətlər sistemi
- d) karyerada uğur, çətin həyati situasiyalardan çıxış yolu tapa bilmə

5. Ekzogen (xarici) nəzəriyyə şəxsiyyətin inkişafını hansı amillərlə əlaqələndirir ?

- a) tərbiyə və sinir sistemi ilə
- b) bioloji amillərlə
- c) kollektivdəki münasibətlər sistemi ilə
- d) mühit və tərbiyənin təsiri ilə

MÖVZU № 4.

DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində ünsiyyətin psixoloji məsələləri.

Vaxt – 4 saat

Mühazirə - 2 saat

Seminar – 2 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. Ünsiyyət haqqında anlayış. Ünsiyyət informasiya mübadiləsi kimi.
2. Ünsiyyət qarşılıqlı təsir, insanların bir-birini qavraması və anlaması kimi.
3. DİO əməkdaşlarının peşə ünsiyyətinin xüsusiyyətləri, forma və üsulları. Ünsiyyət texnikası.
4. Psixoloji təmasın mahiyyəti, yaradılması və inkişaf etdirilməsi.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).
4. Əsas hissə - 80 dəq.
5. Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. Ünsiyyət haqqında anlayış əldə etmək. Ünsiyyətin tərifini, əsas cəhətləri, məzmununu, məqsədi və vasitələri barədə məlumatlara yiyələnmək. Ünsiyyətin növlərini öyrənmək.
2. İnformasiya mübadiləsi və onun ünsiyyətdə yerini müəyyənləşdirmək. İnformasiya mübadiləsi tərəfləri: kommunikator və resipiyent haqqında, verbal və qeyri-verbal kommunikasiya vasitələri barədə məlumatlara yiyələnmək.
3. Ünsiyyətin qarşılıqlı təsir kimi rolunu mənimsəmək. Əməkdaşlar arasında ünsiyyətin xarakterini bilmək, ünsiyyətdə maneələr və onların qarşısının alınması yollarını öyrənmək.
4. DİO əməkdaşlarının peşə ünsiyyətinin xüsusiyyətlərini, forma və üsullarını öyrənmək, ünsiyyət texnikasına yiyələnmək.
5. Ünsiyyət prosesində polis əməkdaşlarında psixoloji təmasın yaradılması və inkişaf etdirilməsi yollarını formalaşdırmaq və izah etmək.

Təhsilalanlar mövzuya hazırlaşarkən ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə, onun öyrənilməsi məqsədini, əhəmiyyətini təhlil etməli və gələcək fəaliyyətlərində ünsiyyət psixologiyasının problemlərini bilməlidirlər.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən, Ə.Ə. Bayramovun və Ə.Ə. Əlizadənin 2003-cü ildə nəşrdən çıxmış “Psixologiya” və 2006-cı ildə nəşr olunmuş “Sosial psixologiya”, S.İ. Seyidovun və M.Ə. Həmzəyevin 2007-ci ildə nəşr olunmuş “Psixologiya”, A.В. Петровски-nin 2002-ci ildə nəşr olumuş “Психология”, А.Г. Маклаков-un 2007-ci ildə nəşr olunmuş “Общая психология” kitablarından və “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə mühazirələr toplusundakı 4 sayılı mühazirəyə istinad etmək olar.

Mövzunun ilk sualında təhsilalanlar ünsiyyət haqqında anlayış, ünsiyyətin tərəfi, əsas cəhətləri, məzmunu, məqsədi və vasitələri haqqında məlumatlar əldə edəcək, ünsiyyətin növləri: maddi, koqnotiv, kondision motivlərlə bağlı işgüzar, bioloji, sosial, vasitəli və vasitəsiz ünsiyyət barədə məlumat əldə edəcəklər. Bundan başqa, mühazirənin birinci sualında ünsiyyətin informasiya mübadiləsi olması, informasiya mübadiləsinin tərəfləri, ünsiyyət zamanı kommunikasiya vasitələri, verbal və qeyri-verbal ünsiyyətlə bağlı biliklərə yiyələnəcəklər.

Təhsilalanlar mövzunun ikinci sualına hazırlaşarkən, polis əməkdaşlarının qarşılıqlı təsiri və qarşılıqlı münasibətlərinin tənzimlənməsi, sosial norma və nəzarəti öyrənəcək, ünsiyyət prosesində rol və rol gözləmələri haqqında anlayışa malik olacaq, əməkdaşlar arasında ünsiyyətin xarakteri, maneələr və onların qarşısının alınması yollarını araşdırıb təhlil edəcəklər. Sonda təhsilalanlar ünsiyyətin insanların bir-birini qavraması və anlaması prosesi olmasını dərinlən anlayaraq başa düşüləcək formada öyrənəcək və təcrübəyə tətbiq etməyi bacaracaqlar.

Mövzunun üçüncü sualında təhsilalanlar daxili işlər orqanları əməkdaşlarının peşə ünsiyyətinin xüsusiyyətlərini, forma və üsullarını öyrənməli və ünsiyyət texnikası haqqında biliklərə yiyələnəcəklər. Üçüncü sualda öz əksini tapmış polis əməkdaşlarının ünsiyyət bacarığının qurulması, formalaşdırılması və insanlarla qarşılıqlı münasibətlərin formasını təhsilalanlar öyrənməli və gələcək fəaliyyətlərinə tətbiq etməyi bacarmalıdırlar.

Mühazirənin dördüncü sualında təhsilalanlar hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində psixoloji təmasın yaradılması yollarını, onun mahiyyətini və inkişaf etdirilməsini öyrənməli, əməliyyat kontaktının yaradılması və inkişafında yaradılacaq uğurun ünsiyyət psixologiyasında yeri və rolu haqqında biliklərə yiyələnəcəklər.

TERMİNOLOJİ TAPŞIRIQ:

Kommunikasiya, interaksiya və persepsiya, affiliyasiya, altruizm terminlərinin mənalarını psixologiya lüğətindən (lüğət olmadıqda internet şəbəkəsindən istifadə etməklə) dəftərinizə yazmaqla cavab verməyə hazır olun.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşırıq 1.

Psixologiyaya aid ədəbiyyatlardan istifadə etməklə altruizm haqqında məlumatı öyrənin və şifahi söyləməyə hazır olun.

Tapşırıq 2.

Verbal və qeyri-verbal ünsiyyət haqqında məlumatları ətraflı şəkildə öyrənin və onların fərqlərini dəftərinizdə qeyd edin.

Tapşırıq 3.

Gənclərə bir qadının əlyazmasını təqdim edirlər və onlara bu əlyazmanın qiymətləndirilməsi tapşırılır. Ayrılmış bir qrupa gözəl qadın portreti, digər qrupa isə çirkin qadın portləri göstərilir. Qiymətləndirmənin sonunda əlyazma haqqında müsbət rəy gözəl qadın portreti təqdim olunmuş qadına yazılır.

Burada söhbət qavrayışın hansı effektindən gedir? Fikrinizi əsaslandırın.

Tapşırıq 4.

“Bədən dili”ndən istifadə edərək (duruş tərzinə əsasən) şəxsin hansı psixoloji mesaj verməyə çalışdığını deyın.

Tapşırıq 5.

Ünsiyyət zonalarını məsafələrə uyğun olaraq izah edin.

Tapşırıq 5.

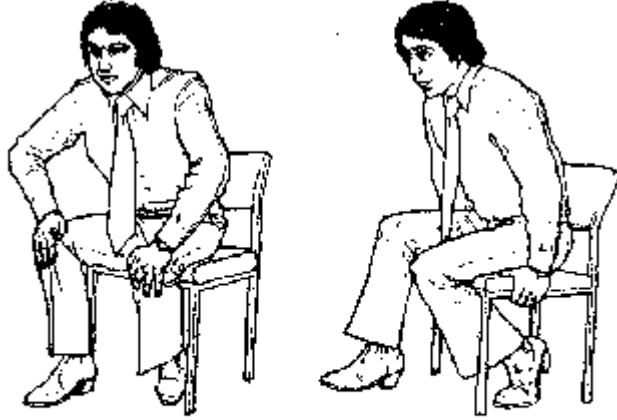
“Bədən dili”ndən istifadə edərək (duruş tərzinə əsasən) şəxsin hansı psixoloji mesaj verməyə çalışdığını deyin.

Tapşırıq 6.

“Bədən dili”ndən istifadə edərək (duruş tərzinə əsasən) şəxsin hansı psixoloji mesaj verməyə çalışdığını deyin.

Tapşırıq 7.

“Bədən dili”ndən istifadə edərək (duruş tərzinə əsasən) şəxsin hansı psixoloji mesaj verməyə çalışdığını deyın.

Tapşırıq 8.

“Bədən dili”ndən istifadə edərək (duruş tərzinə əsasən) şəxsin hansı psixoloji mesaj verməyə çalışdığını deyın.

Tapşırıq 9.

“Bədən dili”ndən istifadə edərək (duruş tərzinə əsasən) şəxsin hansı psixoloji mesaj verməyə çalışdığını deyın.

Tapşırıq 10.

“Bədən dili”ndən istifadə edərək (duruş tərzinə əsasən) şəxsin hansı psixoloji mesaj verməyə çalışdığını deyın.

Özünü yoxlama sualları:

1. Ünsiyyətin tərifı, əsas cəhətləri, məzmunu, məqsədi və vasitələri haqqında məlumat vermək.
2. Ünsiyyətin növləri haqqında məlumat vermək. Onların mahiyyətini açıqlamaq.
3. Ünsiyyətin funksiyaları barədə danışmaq, ünsiyyət və fəaliyyətin vəhdəti haqqında məlumat vermək.
4. Ünsiyyət zamanı həyata keçirilən informasiya mübadiləsində iştirak edən tərəflər barədə məlumat vermək.
5. Nitqin ünsiyyət zamanı rolu barədə danışmaq və nitqin funksiyaları haqqında ətraflı müzakirələr aparmaq
6. Nitqin növlərini təsnif etmək, xarici və daxili nitq barədə məlumat vermək. Şifahi nitqin formalarını izah etmək.
7. Şəxsiyyətlərarası münasibətdə mövcud olan dörd əsas zona barəsində izahat vermək və onların mahiyyətini izah etmək.
8. Polis əməkdaşları arasında ünsiyyətin formaları və ünsiyyətdə yaranan maneələr və onların aradan qaldırılması yollarını açıqlamaq.
9. Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının peşə ünsiyyətinin psixoloji xüsusiyyətləri barədə məlumat vermək.
10. Ünsiyyətdə xoş münasibət yaratmaq yolları haqqında məlumat vermək.
11. DİO əməkdaşlarının ünsiyyəti zamanı psixoloji təmasın yaradılması mərhələlərini açıqlamaq.
12. Psixoloji təmasın yaradılması və inkişaf etdirilməsi yolları barədə məlumat vermək.

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. Bakı, 2003.
2. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, 2006.
3. Seyidov S.İ., Həmzəyev M.Ə. Psixologiya. Bakı, 2007.
4. Rita L. Atkinson., Richard C. Atkinson. Psixolojiyə giriş (tərcümə: Yavuz Alogan) 6-cı nəşr. Ankara, 2010.
5. Demet Gürüz, Ayşen Temel Eğinli. İletişim becerileri. İstanbul, 2010.
6. Петровский А.В. Психология. Москва, 2002
7. Маклаков А.Г. Общая психология. Спб.: Питер, 2007.
8. “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə 4 nömrəli müəhazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Ümumi kitabxanası*).

Referat mövzuları:

1. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətində psixoloji əlaqələr qurulması və inkişafı üzrə taktika və üsullar.
2. Polis-vətəndaş münasibətlərində ünsiyyətin psixoloji mahiyyəti.

Məsələlər:

Məsələ 1.

Güllə düz ürəyinə dəymişdir. Revolver tipli tapança meyidin yaxınında idi. Həkim ölümün dünən axşam baş verməsi faktını təsdiq etdi. Hazırda səhər saat 08:00-dur. İnspektor Qurbanov bu balaca birmərtəbəli villaya 15 dəqiqə əvvəl gəlmişdir. O, mərhumun dul qadınını diqqətlə dinlədi:

- Mən buraya dünən axşam saat 19:30-da qatarla gəlmişəm və bir neçə dəqiqədən sonra artıq evə çatdım. Ərimin kabinetinə girmədim, əmin idim ki, o, hələ də kənddə tanışının yanında qonaq qalıb. Mən gətirdiyim şeyləri yerbə-yer edib, yatağa uzanıb kitab oxumağa başladım. Kitab oxuya-oxuya yuxuya getdim və şübhəli heç nə eşitmədim. Səhər tezdən məni ərimin katibəsi yuxudan oyatdı və bu faciəli xəbəri söylədi.

Katibə bildirdi:

- Mənim müdirim bu gün işə bir az tez gəlməyi tapşırmışdır. Mən (adəti üzrə) onun kabinetinə artırmadan gəlmək istəyirdim. Amma qapını döyməyimə heç kəs cavab vermədi. Şüşə qapı içəridən bağlı idi. Qapıdan baxanda gördüm ki, o döşəmədə uzanıb və yanında tapança var. İlk ağılıma gələn fikir belə oldu: - Yəqin özünə qəsd edib. Mən evə qaçıb əsas qapının zəngini basdım. Qapını müdirimin həyat yoldaşı açdı və mən gördüklərimi ona danışdım. Biz tez polisə zəng etdik və indi polislərlə bu otağa daxil olduq. Onun sözlərini qəfildən uca zəng səsi kəsdi. Zəng gözlənilməz olduğundan hamı bir anlığa çaşdı. Bu zəng mərhumun divanın yanında qoyuluş zəngli saatının səsi idi. Zəngli saat axıra qədər çalmamış inspektor Vəliyev dedi:

- Yox bu özünəqəsd olmayıb. Sizdən biriniz yalan danışır.

Sual: İnspektor kimi göstərirdi ?

Məsələ 2.

Cənab Hüseynov inspektor Qurbanova belə bir hadisə danışdı: -Mən kreslodə oturub qəzet oxuyarkən qəfil qışqırıq eşitdim. Bu mənim qonşum olan varlı qoca qadının qışqırığı idi. Mən tez dəhlizə qaçdım, amma pilləkəndən sürətlə enən şəxsən kölgəsindən başqa heç nə görmədim. Mən qaçaraq qonşumun mənzilinə daxil oldum. Qarı artıq ölmüşdür. Onu boğmuşdular. Komodun siyirməsi dartılmışdır, ola bilsin ki, canı oradan pul oğurlamışdır.

- “Sizə qəribə görsənmir ki, belə gecə vaxtı qarı tanımadığı adama qapı açıb” – deyə inspektor soruşdu.
- “Qarı həmişə qapını 2 kilidlə bağlayırdı və onun tanımadığı adamı içəri buraxmağı heç ağlabatan deyil. Cani pəncərədən, bax burdan içəri girib” - deyə cənab Hüseynov cavab verdi və inspektora qarının otağının yarıaçıq pəncərəsini göstərdi. Pəncərənin bayır tərəfində sıx qanadları olan ağac var idi.
- Buna qədər mən öz otağında oturduğum vaxt bağda kiminsə kölgəsini gördüm, amma fikir vermədim. – Hüseynov dedi.
- Mən hesab edirəm ki, qoca qarını siz öldürmüşünüz. İnspektor Vəliyev dedi.

Sual: Nəyə görə inspektor belə hesab edir?

Test tapşırıqları:

1. İnsanların öz münasibətlərini aydınlaşdırmaq və ümumi nəticə əldə etmək məqsədilə öz söylərini əlaqələndirməyə və birləşdirməyə yönəldilmiş qarşılıqlı təsir necə adlanır ?

- a) ünsiyyət
- b) qarşılıqlı təsir
- c) şəxsiyyətlərarası münasibət
- d) qavrama prosesi

2. Ünsiyyət haqqında deyilən fikirlərdən hansı yanlıştır ?

- a) ünsiyyət iki və daha çox şəxs arasında baş verir
- b) ünsiyyət prosesində bir nəfərin olması kifayətdir ki, o həyata keçirilsin
- c) ünsiyyət prosesi az-çox dərk edilmiş olur
- d) ünsiyyət insanlar arasında informasiya mübadiləsi olmaqla bərabər qarşılıqlı təsir prosesidir

3. S.L.Rubinşteynin ünsiyyət haqqında fikirləri hansı variantda düzgün şəkildə göstərilmişdir ?

- a) insanların başqalarına olan tələbatı kimi qeyd edirdi
- b) fikirlərin, təssüratların başqalarına verilməsi prosesi kimi
- c) insanların bir-birini anlaması, başa düşməsi prosesi kimi qeyd edirdi
- d) hər üç cavab düzdür

4. Y.L.Kolominskinin ünsiyyət haqqında fikirləri hansı variantda düzgün şəkildə göstərilmişdir ?

- a) insanların başqalarına olan tələbatı kimi qeyd edirdi
- b) insanların bir-birini anlaması, başa düşməsi prosesi kimi qeyd edirdi
- c) fikirlərin, təssüratların başqalarına verilməsi prosesi kimi
- d) hər üç cavab düzdür

5. Ünsiyyətin bu əlamətində fərdi təmas zamanı bir insandan digərinə ötürülən informasiya nəzərdə tutulur.

- a) ünsiyyətin vasitələri
- b) ünsiyyətin məqsədi
- c) ünsiyyətin məzmunu
- d) ünsiyyətin formaları

MÖVZU № 5.

DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində hiss və emosiyaların psixoloji xarakteristikası.

Vaxt – 4 saat
Mühazirə - 2 saat
Seminar – 2 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. Hiss və emosiyalar haqqında anlayış. Hisslərin təsnifatı.
2. DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində emosional halların xarakteristikası.
3. Əməkdaşların peşə fəaliyyətində yaranan mənfi psixoloji halların neytrallaşdırılması yolları.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).
6. Əsas hissə - 80 dəq.
7. Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. Hisslər haqqında anlayışı öyrənmək. Hissləri duyğulardan fərqləndirən xüsusiyyətləri, obyektivi və subyektivi bilmək.
2. Emosiyalar və onların hissələrlə oxşar və fərqli cəhətlərini öyrənmək, hiss və emosiyaların insanın tənəffüs və qan dövrünü üzvlərinin fəaliyyətində, mimika və pantomimikasında, nitqində ifadəsi barədə məlumatlara yiyələnmək.
3. Hisslərin keçirilmə formaları, qütbüliyi, müsbət və mənfi keyfiyyətləri və funksiyalarını öyrənmək və ali hissələr barədə məlumata yiyələnmək.
4. DİO əməkdaşlarının peşə fəaliyyətində hiss və emosiyaların rolu və yeri barədə məlumatlara sahib olmaq.
5. Əməkdaşların peşə fəaliyyətində yaranmış mənfi emosional hiss və əhvalların dəf edilməsinin psixoloji texnikaları barədə biliklərə yiyələnmək.

Təhsilalanlar mövzuya hazırlaşarkən, ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə, onun öyrənilməsi

məqsədini, əhəmiyyətini təhlil etməli və polis əməkdaşlarının gələcək fəaliyyətlərində hiss və emosiyaların rolunu dərinlən bilməlidirlər.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən, Ə.Ə. Bayramovun və Ə.Ə. Əlizadənin 2003-cü ildə nəşrdən çıxmış “Psixologiya” və 2006-cı ildə nəşr olunmuş “Sosial psixologiya”, A.В.Петровски-nin 2002-ci ildə nəşr olunmuş “Психология”, Керрол Э.Изард-ın 1999-cu ildə nəşr olunmuş “Психология эмоций” kitablarından və “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə mühazirələr toplusundakı 5 saylı mühazirədən istifadə etmək olar.

Mövzunun ilk sualında təhsilalanlar hissələrin insanın gerçəkliyinə bəslədiyi subyektiv münasibətini, hissələri duyğulardan fərqləndirən xüsusiyyətləri, hissələrin obyektiv və subyektiv cəhətlərini, emosiyalar və hissələrlə onların oxşar və fərqli cəhətlərini öyrənəcəkdir, polis əməkdaşının ağır iş fəaliyyətində yaranmış neqativ hiss və emosiyalardan qurtulmaq yolları haqqında məlumatlar əldə edəcəklər. Bundan başqa, hissələrin xarici ifadəsi və əsas xüsusiyyətləri, hissələrin qütbüliyi, müsbət və mənfi keyfiyyətləri, ikili və qeyri-müəyyən xarakter daşması barədə biliklərə yiyələnəcəkdir, hissələrin keçirilmə formaları, əhvallar, affektlər, stress (gərginlik), frustrasiya haqqında məlumatlar əldə edəcəklər.

Təhsilalanlar mövzunun ikinci sualına hazırlaşarkən, polis əməkdaşlarının fəaliyyəti zamanı meydana gələn əsəb-gərginlik hallarının, psixo-emosional vəziyyətin və hissələrin neqativ xüsusiyyətlərini, onların polis əməkdaşlarının şəxsi və ailə həyatlarında əmələ gətirdiyi psixoloji gərginliklər barədə ətraflı məlumata sahib olacaqlar. Əməkdaşların psixikasının müəyyən məhdudiyət təşkil edən vaxt ərzində emosional, qavrayış və davranış aspektlərinin ümumiləşmiş xarakteristikası, yəni psixi vəziyyəti haqqında biliklərə yiyələnəcəklər.

Mövzunun üçüncü sualında təhsilalanlar daxili işlər orqanları əməkdaşlarının peşə fəaliyyəti zamanı psixoloji vəziyyətlərində yaranan neqativ halların neytrallaşdırılması metodları barədə məlumat əldə edəcəkdir və psixoloji vəziyyətə aktiv təsir göstərən profilaktik vasitələr haqqında anlayış əldə edəcəklər.

TERMINOLOJİ TAPŞIRIQ:

Praksis hiss, affekt, frustrasiya və astenik terminlərinin mənalarını psixologiyaya lüğətindən (lüğət olmadıqda internet şəbəkəsindən istifadə etməklə) dəftərinizə yazmaqla cavab verməyə hazır olun.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşırıq 1.

Psixologiyaya aid ədəbiyyatlardan istifadə etməklə entuziazm haqqında məlumatı öyrənin və şifahi söyləməyə hazır olun.

Tapşırıq 2.

Stenik və astenik hissələr haqqında məlumatları ətraflı şəkildə öyrənin və onların fərqlərini dəftərinizdə qeyd edin.

Tapşırıq 3.

Aşağıdakı cədvəldə ali hisslərin növlərinə uyğun olanını seçin.

Ali hisslərin növləri	Xarakter xüsusiyyətləri
A – Estetik hisslər	1. inam
	2. şübhə
	3. təəcüb
B – Mənəvi-əxlaqi hisslər	4. nifrət
	5. kollektivçilik
C – Praksis hisslər	6. dəyanət
	7. satira
D – İntellektual və ya zehni hisslər	8. faciə
	9. gülüş
	10. əməyə münasibətdə sevinc

Tapşırıq 4.

Həsən evdə oturub filmə baxırdı. Birdən sayğacda yaranmış nasazlıqla əlaqədar işıqlar söndü. Ondan anası sayğacı düzəltməsinə xahiş edir. O, sayğacı min-bir əziyyətdən sonra düzəltməyə müvəffəq olur. Sonda özünü çox rahat hiss etməyə başlayır və sevinir.

Burada Həsənin keçirdiyi hiss hansı növə aiddir? Fikrinizi əsaslandırın.

Tapşırıq 5.

Aşağıdakı üz cizgilərindən insanın hansı hissləri keçirdiyini müəyyən edib boş xanada qeyd edin.

Özünü yoxlama sualları:

1. Hisslər insanın gerçəkliyə bəslədiyi subyektiv münasibət sistemi kimi. Hissləri duyğulardan fərqləndirən xüsusiyyətlər.
2. Hisslərin obyektivi və subyektivi. Emosiyalar və onların hissələrlə oxşar və fərqli cəhətləri. Emosiyalar hissələrin təzahür forması kimi. İnsanın idrak fəaliyyətində hissələrin rolu.
3. Hisslərin insanın tənəffüs və qan dövranı üzvlərinin fəaliyyətində, mimika və pantomimikasında, nitqində ifadəsi.
4. Hisslər beyində gedən sinir proseslərinin nəticəsi kimi. Hisslər və dinamik stereotip. Hisslərin signal, tənziyyət və kommunikativ funksiyaları.
5. Hisslərin keçirilmə formaları. Əhvallar, affektlər, stress və frustrasiya haqqında anlayış.
6. Əxlaqi, intellektual, estetik və praksis hissələrin xarakteristikası.
7. Mənfi həyəcanın (gərginliyin) neytrallaşdırılması üçün istifadə olunan səmərəli psixoloji metodlar.
8. Psixoloji vəziyyətə aktiv təsir göstərən profilaktik vasitələrin ümumi məcmusu haqqında məlumatın verilməsi.

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. Petrovski A.B. Ümumi psixologiya. Bakı, 1982.
2. Əlizadə Ə.Ə. İdrak prosesləri və hissələr. Psixologiya məsələləri. Bakı, 1998
3. Əliyev R.İ. Psixologiya. Bakı, 2003.
4. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. Bakı, 2003.
5. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, 2006.
6. Rita L. Atkinson., Richard C. Atkinson. Psixolojiyə giriş (tərcümə: Yavuz Alogan) 6-cı nəşr. Ankara, 2010.
7. Керрол Э. Изард. Психология эмоций. Спб.: Питер, 1997.
8. Петровский А.В. Психология. Москва, 2002
9. Маклаков А.Г. Общая психология. Спб.: Питер, 2007.
10. "DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya" fənni üzrə 5 nömrəli mühazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Ümumi kitabxanası*).

Referat mövzuları:

1. Polis əməkdaşlarının fəaliyyətində əmələ gələn neqativ-psixoloji halların xarakteristikası.
2. Hiss və emosiyaların fizioloji əsasları.

Məsələlər:

Məsələ 1.

İnspektor: Sakitləşin və nə olduğunu mənə danışın.

Faiq: Cənab inspektor! Bir neçə həftə əvvəl biz lotereyadan gözəl həvəskar kamera udmuşduq. Həvəskar olsa da çox bahalı və bizim üçün dəyərli idi. Bir neçə gün əvvəl biz kameranın və evimizin güvənliyi üçün qonşumuz Sahib ustadan xahiş etdik ki, qapımızın güvənliyinə daha da əmin olmamız üçün zəncir vursun. Amma onun da faydası olmadı.

İnspektor: Digər qonşuların bundan xəbəri var idi?

Faiq: Bəli. Hamının bundan xəbəri var idi.

İnspektor: Siz həmin təchizatı sığortalamısınız?

Faiq: Bəli. Elə aldığımız gün sığortalamışdıq.

İnspektor: Mənə hər şey aydındır. Mən qanuna əsasən hərəkət etməliyəm.

Sual: İnspektor hadisədə kimi günahkar bildi və hansı səbəbə görə?

Məsələ 2.

İnspektor ezamiyyət məqsədi ilə tez şəhərdən çıxmalı idi. Hal-hazırda şəkildə gördüyünüz kimi inspektor vaqondadır. Həmin kupədə çox mehriban insanlar əyləşmişdir. Onların şirin söhbətləri alınmışdır. Gözlənilmədən vaqon uzun tuncelə daxil oldu. Qatar işıqlandırılması işləmədi. Tuneldən çıxanda hamı işıqlığa çıxmağına sevindi. Sakitlik idi. Və birdən pəncərənin yanında oturan xanım həyəcanla hay-haray saldı. Onun briliyandan hazırlanmış saç sancağı oğurlamışdılar.

Kupədə hamı bir-birinə şübhə ilə baxırdı. Bəs oğru kimdi?

İnspektor: Narahat olmayın, mən artıq bildim ki, kim əlini başqasının əşyasına uzadıb.

Sual: Oğru kimdir? Və hansı səbəbə görə inspektor oğrunu tapdı?

Test tapşırıqları:

1. İnsanın dərk etdiyi cisim və hadisələrə, başqa adamlara, həmçinin özünün rəftar və davranışına, fikir və arzusuna bəslədiyi münasibəti ifadə edən psixi proses hansıdır ?

- a) əhvallar və kin
- b) emosiyalar və halətlər
- c) frustrasiya və affektlər
- d) hisslər

2. Hiss və emosiyalarda həm insana, həm də heyvana xas olan psixi proses hansıdır ?

- a) yalnız emosiyalar
- b) yalnız hisslər
- c) hər ikisi
- d) heç biri

3. “Kinli adamın yaddaşı uzun olar”, “İlan vuran adam ala çatıdan qorxar” tipli atalar sözləri empirik surətdə hisslərin hansı idrak prosesinə görsətdiyi təsiri təsdiq edir ?

- a) duyğu və diqqətə
- b) hafizə və qavrayışa
- c) nitq və təfəkkürə
- d) təxəyyül və təsəvvürə

4. İnsanın keçirdiyi müsbət və ya mənfi hisslər onun mimika və pantomimikasında, səsinin tonunda əks olunurmu ?

- a) yalnız səs tonunda əks olunur
- b) xeyr
- c) bəli
- d) hisslər deyil, emosiyalar əks olunur

5. İnsanın gerçək aləmdəki cism və hadisələrə emosional münasibətində müsbət və mənfi olmaqla iki əsas keyfiyyət qeyd olunur. Bunlar hansılardır ?

- a) aydın və natamam hisslər
- b) real (stenik) və qeyri-real (astenik) hisslər
- c) formal və qeyri-formal hisslər
- d) fəal (stenik) və qeyri-fəal (astenik) hisslər

MÖVZU № 6

DİO-nun fəaliyyətində pedaqoji qanunauyğunluqların nəzəri əsaslarının öyrənilməsi.

Vaxt – 4 saat
Mühazirə - 2 saat
Seminar – 2 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. Pedaqogikanın mahiyyəti, əsas kateqoriyaları, strukturu və tədqiqat metodları
2. Tərbiyə prosesinin mahiyyəti və xüsusiyyətləri. DİO əməkdaşlarının tərbiyəsi.
3. Tərbiyənin prinsipləri və metodları.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).
8. Əsas hissə - 80 dəq.
9. Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. Pedaqogikanın mahiyyəti, əsas kateqoriyaları, struktur və tədqiqat metodları haqqında məlumat əldə etmək və öyrənmək.
2. Tərbiyə, özünütərbiyə, təlim və özünütəlim, təhsil, psixoloji hazırlıq və pedaqoji proses haqqında məlumat əldə etmək.
3. Pedaqogika elminin müxtəlif sahələri haqqında məlumat əldə etmək və onun başqa elmlərlə əlaqəsini öyrənmək.
4. Tərbiyə prosesinin mahiyyəti və xüsusiyyətləri haqqında məlumat əldə etmək və daxili işlər orqanları əməkdaşlarının tərbiyəsi prosesini öyrənmək.
5. Tərbiyənin prinsipləri və metodları haqqında məlumat əldə etmək.

Təhsilalanlar mövzuya hazırlaşarkən, ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə, onun öyrənilməsi məqsədini, əhəmiyyətini təhlil etməli və polis əməkdaşlarının gələcək fəaliyyətlərində pedaqogika elminin nailiyyətlərini bilməli, pedaqoji biliklərin,

təlimin, təhsilin və tərbiyənin daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətindəki rolunu analiz etməyi bacarmalıdırlar.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən U.R.Talıbovun və Ə.A.Ağayevin 1998-ci ildə nəşr olunmuş “Pedaqogika”, H.M.Əhmədovun və A.V.Həsənovun 2000-ci ildə nəşr olunmuş “İdarəetmənin pedaqogikası və psixologiyası”, F.B.Sadıqovun 2008-ci ildə nəşr olunmuş “Pedaqogika”, R.İ.Əliyevin 2006-cı ildə nəşr olunmuş “Tərbiyə psixologiyası”, R.Ş.Mustafayevanın və S.Ə.Mustafayevanın 2004-cü ildə nəşr olunmuş “Pedaqogika” kitablarından və “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində psixologiya və pedaqogika” fənni üzrə mühazirələr toplusundakı 6 saylı mühazirədən istifadə etmək olar.

Mövzunun ilk sualında təhsilalanlar pedaqogikanın mahiyyətini, əsas kateqoriyalarını, struktur və tədqiqat metodlarını öyrənəcək, tərbiyə, təlim, təhsil və özünütəhsil anlayışları haqqında biliklərə sahib olacaq və pedaqogika elminin müxtəlif fəaliyyət sahələri, digər elmlərlə əlaqəsi haqqında məlumatlara dərinlən sahib olacaqlar.

Təhsilalanlar mövzunun ikinci sualına hazırlaşarkən polis əməkdaşlarının fəaliyyəti zamanı pedaqogika elminin nailiyyətlərindən istifadə yollarını öyrənəcək, tərbiyə prosesinin mahiyyəti və xüsusiyyətləri barədə məlumatlar əldə edəcək və daxili işlər orqanları əməkdaşlarının tərbiyəsinin psixo-pedaqoji izahını aydınlaşdıracaqlar. Bundan başqa, təhsilalanlar tərbiyənin əsas müddəalarını şərh edəcək, görkəmli pedaqoqların, xalqımızın tanınmış maarifçilərinin təlim-tərbiyə haqqında biliklərini öyrənəcəklər.

Mövzunun üçüncü sualında daxili işlər orqanları əməkdaşlarının tərbiyələndirilməsi, onlarda xidməti tələblərə cavab verən mənəvi-psixoloji keyfiyyətləri, vərdisləri, davranış normalarını formalaşdıran amilləri öyrənəcək və DİO əməkdaşlarının tərbiyələndirilməsi işinin əsas istiqamətləri barədə məlumatlar əldə edəcəklər. Bundan başqa təhsilalanlar tərbiyənin prinsip və metodları ilə yaxından tanış olacaqlar.

TERMINOLOJİ TAPŞIRIQ:

Didaktika, surdopedaqogika, loqopediya terminlərinin mənalarını psixologiya lüğətindən (lüğət olmadıqda internet şəbəkəsindən istifadə etməklə) dəftərinizə yazmaqla cavab verməyə hazır olun.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşırıq 1.

Psixologiyaya aid ədəbiyyatlardan istifadə etməklə didaktika haqqında məlumatı öyrənin və şifahi sözləməyə hazır olun.

Tapşırıq 2.

İnklüziv təhsil haqqında məlumatları ətraflı şəkildə öyrənin və onların fərqlərini dəftərinizdə qeyd edin.

Tapşırıq 3.

Yunanca hərəkət, fəaliyyət mənasını verən bu cərəyan uşağın şəxsi təcrübəsi əsasında təlim – tərbiyə verməyi vacib sayır. Onun nümayəndələri (C.Dyui, V.Kilpatrik və b.) belə hesab edirlər ki, hər cür bilik uşağın praktik fəaliyyəti əsasında qazanılmışdır.

Burada söhbət hansı cərəyandan gedir?

Tapşırıq 4.

Yunanca yeni tomizm mənasını verən bu cərəyan orta əsr sxolastı Foma Akviniskin ilahiyyat nəzəriyyəsinin bərpası kimi meydana gəlmişdir. Bu cərəyanın nümayəndələrinin (Y.Mariten, M.Kozetti və b.) fikrincə, təlim – tərbiyənin məqsədi insanı təkmilləşdirərək Allaha (ideala) yaxınlaşdırmaqdır.

Burada söhbət hansı cərəyandan gedir?

Özünü yoxlama sualları:

1. Pedaqogikanın əsas kateqoriyaları haqqında məlumat vermək.
2. Pedaqogika elminin müxtəlif sahələri haqqında ətraflı izahat vermək və onun başqa elmlərlə əlaqəsini açıqlamaq.
3. Pedaqogika elminin tədqiqat metodları haqqında məlumat vermək.
4. DİO əməkdaşlarının tərbiyələndirilməsi işinin əsas istiqamətləri və onun əsas vəzifələri.
5. Tərbiyənin prinsip və metodları haqqında ümumi məlumat vermək.
6. Pedaqogika elmi haqqında ümumi məlumat vermək.
7. DİO əməkdaşlarının tərbiyələndirilməsi metodları hansılardır ?

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. Əhmədov B.A. və başq. Pedaqogikadan mühazirə konspektləri. Bakı, 1983.
2. Ağayev Ə.A., Həşimov Ə.Ş. Azərbaycan SSRİ-nin pedaqoji fikir antalogiyası. Moskva, 1989.
3. Əliyev R.İ. Şagird şəxsiyyətinin formalaşmasında milli xüsusiyyətlərin nəzərə alınması. Bakı, 1995.
4. Abbasov A.N., Əlizadə N.Ə. Pedaqogika. Bakı, 2000.
5. Əliyev R.İ. Şəxsiyyət və onun formalaşmasının etnopedaqoji əsasları. Bakı, 2000.
6. Ağayev Ə.A. və başq. Pedaqogika. Bakı, 2003.

7. Əliyev R.İ. Psixologiya. Bakı, 2003.
8. Həsənov A., Ağayev Ə. Pedaqogika. B. Nasir, 2007.
9. Dərs vəsaiti. Психология и педагогика в правоохранительной деятельности. Москва, 2001
10. Dərs vəsaiti. Педагогика в деятельности руководителя ОВД. Москва, 2002
12. “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə 6 nömrəli mühazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Ümumi kitabxanası*).

Test tapşırıqları:

1. Tərbiyəvi təsirin məqsədliliyi, qanunçuluğun və vətəndaşlarda fərdi hüquqi şüurun səviyyəsi, tərbiyə obyektlərinin şüurluluğu, fəallığı və sərbəstliyi və s. tərbiyənin hansı komponentinə aiddir ?

- a) tərbiyənin prinsiplərinə
- b) tərbiyənin növlərinə
- c) tərbiyənin formasına
- d) tərbiyənin funksiyalarına

2. Müəyyən biliklərin, vərdişlərin, bacarığın, habelə şəxsi və peşə keyfiyyətlərinin, dövlət təhsil standartlarına uyğun peşənin əldə edilməsinə dair məqsədyönlü pedaqoji fəaliyyət hansıdır ?

- a) inkişaf
- b) öz-özünə təhsil
- c) təlim
- d) tərbiyə

3. Bəşəriyyətin əldə etdiyi biliklərə yiyələnmək prosesinin nəticəsi kimi özünü göstərən pedaqoji kateqoriya necə adlanır ?

- a) psixoloji təsir
- b) təlim
- d) tərbiyə
- c) təhsil

4. Təlim nədir ?

- a) müəllim və kursantların (dinləyicilərin) qarşılıqlı, məqsədyönlü fəaliyyətidir
- b) insanın əmək həyatına və şəxsi ehtiyacını ödəyə biləcəyi mühitə hazırlanması prosesidir
- c) bəşəriyyətin əldə etdiyi biliklərə yiyələnmək prosesinin nəticəsi kimi özünü göstərən prosesdir

5. DİO əməkdaşlarının tərbiyələndirilməsi işinin əsas istiqamətləri hansılardır?

- a) estetik, hissi, əxlaqi, mədəni, maddi
- b) hüquqi, əmək, mənəvi, estetik, fiziki
- c) fiziki, hüquqi, əxlaqi, təbii
- d) əmək, hissi, mədəni, fiziki, əxlaqi

MÖVZU № 7.

DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində münaqişələrin həll edilməsində və qarşısının alınmasında psixo-pedaqoji aspektlər.

Vaxt – 4 saat

Mühazirə - 2 saat

Seminar – 2 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. Münaqişə və onun struktur komponentləri.
2. Münaqişənin dinamikası və əmələ gəlməsinin səbəbləri.
3. Münaqişənin qarşısının alınması və aradan qaldırılması. Münaqişənin həlli üçün mümkün olan yollar.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).

10. Əsas hissə - 80 dəq.

11. Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. Daxili işlər orqanları əməkdaşları arasında baş vermiş münaqişələrin və onların struktur komponentlərini dərinlən öyrənmək.
2. Hüquq sahəsində çalışan işçilərin praktik fəaliyyətini psixoloji cəhətdən dərinlən təhlil etmək.
3. Münaqişələrin dinamikasını, əmələ gəlmə səbəblərini aydınlaşdırmaq, onun DİO əməkdaşlarının şəxsiyyətinə təsir səviyyəsini müəyyənləşdirmək.
4. Münaqişələrin qarşısının alınması və aradan qaldırılması yollarını öyrənmək və gələcək fəaliyyət zamanı münaqişəli situasiyalardan çıxış yollarını tapmaq.

Təhsilalanlar mövzuya hazırlaşarkən, ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə onu öyrənməli, münaqişənin mahiyyətini, yaranma səbəblərini və aradan qaldırılması yollarını ətraflı araşdırmalıdırlar.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən, Ə.Ə. Bayramov və B.H. Əliyevin 2012-ci ildə nəşr olunmuş “Hüquq psixologiyası”, B.H. Əliyev və A.F. Səməndərovanın 2008-ci ildə nəşr olunmuş “Hüquq psixologiyasının tədqiqat metodları”, M.И. Еникеевnin 2003-cü ildə nəşr olunmuş “Основы общей и

юридической психологии”, В.В.Романов-un 1998-ci ildə nəşr olunmuş “Юридическая психология”, В.Н.Порфеновun 2002-ci ildə nəşr olunmuş «Психология человека» kitablarına və “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə mühazirələr toplusundakı 7 sayılı mühazirəyə istinad etmək olar.

Mövzunun birinci sualında təhsilalanlar münaqişə haqqında biliklərə yiyələnəcək, münaqişənin obyektı, iştirakçıları, iştirakçıların mümkün ola bilən hərəkətləri, münaqişəli vəziyyətlərin mümkün ola bilən yekunları, münaqişəli vəziyyətin obrazları, münaqişənin komponentləri, tipologiyası və yaranma səbəbləri haqqında anlayış əldə edəcəklər.

Təhsilalanlar mövzunun ikinci sualına hazırlaşarkən münaqişəli vəziyyətin yaranma səbəbləri, münaqişənin polis əməkdaşının şəxsiyyətinə təsiri məsələsini və s. haqqında məlumatlara yiyələnmişdirlər.

Mövzunun üçüncü sualında təhsilalanlar münaqişənin aradan qaldırılması yollarını öyrənəcək, münaqişəli vəziyyətin həlli üçün mümkün olan yollar haqqında biliklərə yiyələnəcəklər.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşırıq 1.

Psixologiyaya aid ədəbiyyatlardan istifadə etməklə münaqişənin destruktiv və konstruktiv funksiyaları haqqında məlumatı öyrənin və şifahi söyləməyə hazır olun.

Tapşırıq 2.

Münaqişənin xeyir və ya şər olması haqqında məlumatları ətraflı şəkildə öyrənin və onların fərqlərini dəftərinizdə qeyd edin.

Tapşırıq 3.

Aşağıdakı cədvəldə münaqişənin tipologiyasına uyğun olanını seçin.

Münaqişənin tipologiyası		Münaqişənin növləri
A – İstiqamətinə görə münaqişələr bölünür:		1. Şəxsiyyətlərarası münaqişələr
		2. Üfiqi münaqişələr
		3. Şaquli münaqişələr
B – Yaranma mənbəsinə görə bölünür:		4. Şəxsiyyətdaxili münaqişələr
		5. Qruplararası münaqişələr
		6. Qarışıq münaqişələr

Tapşırıq 4.

Münaqişənin əsas struktur komponentləri hansılardır?

- münaqişə obyektı;
- dərketmə komponenti;
- münaqişə iştirakçıları;
- münaqişəli vəziyyət;
- iradi komponent;
- emosional komponent;
- insident

Özünü yoxlama sualları:

1. Münaqişə haqqında anlayış, münaqişənin əsas struktur komponentləri.
2. Münaqişə iştirakçılarının mümkün ola bilən hərəkətləri və münaqişəli vəziyyətlərin mümkün ola biləcək yekunları haqqında məlumat vermək.
3. Münaqişələrin psixoloji strukturunda hansı əsas komponentlər seçilir?
4. Münaqişələrin əsas tipologiyası haqqında məlumat vermək.
5. Münaqişələri doğuran səbəblərin ümumi psixoloji xarakteristikasını vermək.
6. Münaqişələrin qarşısının alınması və aradan qaldırılması yolları haqqında məlumat vermək.

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. Bakı, 2003
2. Bayramov. Ə.S., Əlizadə.Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, 2006.
3. Луксон Ч. Конфликт, семь шагов к миру. Серия «Гений общения». Москва, 1997
4. Новиков С.Б. Психология и педагогика профессиональной деятельности. Москва, 2001.
5. Бандурка А.М., Богарова С.П., Землянская Е.В. Юридическая психология. Харьков, 2002.
6. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии. Москва, 2003.
7. Васильев В.Л. Юридическая психология. 6-е издание. Переработанное и дополненное. СПб: Питер, 2009.
8. Мариновская Д.И. Психология и педагогика в правоохранительной деятельности. Москва, 2009.
9. "DİO-nun əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya" fənni üzrə 7 nömrəli müəhazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Ümumi kitabxanası*).

Məsələlər:

Məsələ 1.

Yay olanda Eminovlar ailəsi bağ evinə köçür. Qışda isə şəhərdə yaşayırlar. Onlar bağ evini nəzarətdə saxlamaq üçün Samir dayını keşikçi kimi işə götürmüşdü. Yeni ildən sonra zəng gəldi. Samir dayı idi zəng edən. O, evin qarət edildiyini xəbər verdi. Çox keçmədi inspektor hadisə yerinə özünü yetirdi.

İnspektor: Nə baş verdiyini danışın.

Samir dayı: Bir gecə mən şübhəli səs eşitdim. Şaxta olmasına baxmayaraq mən evə yaxınlaşdım. Pəncərənin şüşəsi soyuqdan buz bağlamışdı. Evin daxilini görmək üçün mən şüşəni əlimlə silərək bir neçə dəfə eyni yerə nəfəs verdim. Elə o zaman gördüm ki, evi talan ediblər və dağıdıblar. Həmin günün səhəri mən Eminovlara zəng etdim və hadisə barədə xəbər verdim.

İnspektor: Hər şey aydındır. Mənimlə getməyinizi xahiş edirəm.

Sual: İnspektor hansı səbəbə görə Samir dayıdan şübhələnmişdir?

Məsələ 2.

Pakizə: O mənə “qara qeybətçi” dedi.

Samirə: O isə mənə köhnə asılqan dedi.

İnspektor: Bəsdirin! Bir-birinizi az təhqir edin. Ondansa nə olduğunu danışın.

Pakizə: Ağılıma gəlməzdi ki, həyatda belə adamlar da var. Bu gün mən paltarlarımı zivədən asırdım.

Samirə: Sən o cır-cındıra paltar deyirsən?

İnspektor: Davam edin.

Pakizə: Hə. Dediyim kimi. Bu gün səhər tezdən paltarları quruması üçün asdım. Üstündən bir neçə saat keçəndən sonra mən pəncərədən baxanda gördüm ki, Samirə.....

Samirə: Bu yalandır.

Pakizə: Gördüm ki, Samirə necə mənim ən sevimli paltarımı zivədən çıxararaq büküb çantasına qoyur.

Samirə: Cənab inspektor! Mən onun paltarlarına heç maşa ilə də toxunmaram. İstəyirsinizsə mənzilimdə axtarış apara bilərsiniz.

İnspektor: Samirə xanım, narahat olmağa əsas yoxdur. Mən sizin günahkar olmadığınıza əminəm. Pakizə xanım, sizə isə sözüm odur ki, siz dediyiniz sözlərə görə üzr istəməlisiz. Və nəhayət, bəsdirin dalaşdız. Barişın! Gəlin otağa keçək və oğrunun kim olduğunu birgə müəyyən edək.

Sual: İnspektoru Pakizə xanımın yalan danışdığını düşünməyə nə vadar etdi?

Test tapşırıqları:

1. Münaqişə nədir ?

- a) rəqabət zəminində bir-birinə əks maraqların toqquşmasıdır
- b) əməkdaşın əqidəsinin, mənəvi-əxlaqi normalarının və dəyərlərinin yetərsiz inkişafı
- c) yığılmış yorğunluq nəticəsində müqavimətin azalması
- d) şikayətçi ilə şikayət olunan arasında münasibətlərin qaydaya salınması, barışıqın təmin olunması və şikayətçinin razı salınması

2. Münaqişənin əsas struktur komponentləri sırasında hansıları göstərmək olar ?

- a) münaqişənin subyektı, münaqişənin aparıcı qüvvəsi, münaqişədə mövqe
- b) münaqişə obyektı, münaqişənin iştirakçıları, münaqişəli vəziyyət, insident
- c) insident, münaqişəli situasiya, münaqişənin aydınlaşdırılması
- d) münaqişə forması, münaqişə anlayışı, münaqişəli vəziyyət

3. Münaqişəli vəziyyətlərin mümkün ola bilən yekunlarına aid deyil ?

- a) kompromiss
- b) digər tərəfin tam və ya qismən tabe olunması
- c) münaqişəli vəziyyətin ümumiləşdirilməsi
- d) münaqişəli hərəkətlərin dayandırılması

4. Yaranma mənbəsinə görə münaqişələr hansı növlərə bölünür ?

- a) informasiya münaqişələri, şəxsiyyət münaqişələri, qeyri-sabit münaqişələr
- b) sosial münaqişələr, formal münaqişələr, siyasi münaqişələr
- c) cəmiyyət münaqişələri, qruplararası münaqişələr, rollu davranışlar
- d) şəxsiyyət münaqişələri, şəxsiyyətlərarası münaqişələr, qruplararası münaqişələr

5. Şəxsiyyətin sosial fəallığının aşağı düşməsi, insanın həqiqətə inamının itirilməsi və s. ibarət olan konfliktin funksiyası hansıdır ?

- a) destruktiv
- b) konstruktiv
- c) deduktiv
- d) primitiv

MÖVZU № 8.

Psixologiyada sosial qrup anlayışı. Cinayətkar qrupların psixologiyası

Vaxt – 4 saat

Mühazirə - 2 saat

Seminar – 2 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. Qrup haqqında anlayış. Qrupların təsnifatı və şəxsiyyətlərarası münasibətlərin psixoloji xüsusiyyətləri.
2. Cinayətkar qrupların psixologiyası, onların növləri və xüsusiyyətləri.
3. Cinayətkar qrupun təşəkkülünün sosial-psixoloji xüsusiyyətləri, onların dinamik prosesləri və qrupdaxili konfliktlər.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).
2. Əsas hissə - 80 dəq.
3. Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. Sosial psixologiyada qrup anlayışının mahiyyətini öyrənmək, qrupun növləri, strukturu barədə biliklərə yiyələnmək. Böyük qrupların psixoloji xarakteristikasını bilmək, kiçik qrupların psixoloji xarakteristikası haqqında, onların strukturu və əlamətləri barədə biliklərə yiyələnmək.

2. Cinayətkar qruplar haqqında məlumat əldə etmək, cinayətkar qrupların xarakteristikasını öyrənmək: təsadüfi cinayətkar qruplar, cinayətkar qruplar, əvvəlcədən danışılmış və yaradılmış cinayətkar qruplar, mütəşəkkil qruplar və s. haqqında biliklərə yiyələnmək.

3. Cinayətkar qrupun strukturu, qrup strukturunun dəyişilməsi, qruplarda konfliktlər və cinayətkar qruplarda rol, mövqe və gözləmələr, onların iyerarxiyasını öyrənmək.

4. Qrup və lider. Cinayətkar qrupa rəhbərliyin psixoloji əsasları haqqında biliklər əldə etmək, zorakılıq və ehtiyatsızlıqla bağlı cinayətin psixologiyası barədə məlumat əldə etmək.

Təhsilalanlar mövzuya hazırlaşarkən, ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə, onun öyrənilməsi məqsədini, əhəmiyyətini təhlil etməli və sosial psixologiyada qrup haqqında biliklərə yiyələnməli, böyük və kiçik qruplar, onların növləri, qrupdaxili konfliktlər və onun yaranma səbəbləri barədə məlumatlar əldə etməlidirlər.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən, Ə.Ə. Bayramov və B.H. Əliyevin 2012-ci ildə nəşr olunmuş “Hüquq psixologiyası”, Ə.S. Bayramov və Ə.Ə. Əlizadənin 2006-cı ildə nəşr olunmuş “Sosial psixologiya”, Ə.S. Bayramov və Ə.Ə. Əlizadənin 2003-cü ildə nəşr olunmuş “Psixologiya”, V.Л. Васильев-in 2009-cu ildə nəşr olunmuş “Юридическая психология”, М.И. Еникеев-in 2003-cü ildə nəşr olunmuş “Основы общей и юридической психологии”, В.В. Романов-un 1998-ci ildə nəşr olunmuş “Юридическая психология”, B.H. Əliyev, K.R. Əliyeva və R. Cabbarovun 2011-ci ildə nəşr olunmuş “Hüquq psixologiyası” kitablarına və “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə mühazirələr toplusundakı 8 sayılı mühazirəyə istinad etmək olar.

Mövzunun birinci sualında təhsilalanlar qrup haqqında müəyyən anlayışa sahib olacaq, sosial qrupların sosializasiyası məsələsini öyrənəcək, qrupların növləri: böyük və kiçik qruplarla bağlı məlumata yiyələnəcəklər. Bundan başqa təhsilalanlar kiçik qrupun növləri olan real və şərti qruplar və onların növləri haqqında biliklərə malik olacaqlar. Təhsilalanlar sosial psixologiyada şəxsiyyətlərarası münasibətlərin müxtəlif formaları olan rəsmi, qeyri-rəsmi, şəxsi və işgüzar münasibətlər haqqında məlumatlar əldə edəcəklər.

Təhsilalanlar mövzunun ikinci sualına hazırlaşarkən, cinayətkar qruplar haqqında anlayışa sahib olacaq, onların yaranmasının sosial-psixoloji mahiyyətini öyrənəcək, cinayətkar qrupların növləri, strukturu barədə məlumatlar əldə edəcəklər. Təhsilalanlar cinayətkar qrupların dinamik prosesləri və cinayətkar qruplarda konfliktlərin mahiyyətini öyrənəcəklər.

Mövzunun üçüncü sualında təhsilalanlar cinayətkar qrupda rol, mövqe və gözləmələr, onların iyerarxiyası haqqında, qrup və lider: qrupa rəhbərliyin psixologiyası barədə, zorakılıq və ehtiyatsızlıqla bağlı cinayətin törədilməsi və s. haqqında məlumatlar əldə edəcəklər.

TERMINOLOJİ TAPŞIRIQ:

Referent, sosiometriya, avtoritar, adaptasiya və fasilitasiya terminlərinin mənalarını psixologiya lüğətindən (lüğət olmadıqda internet şəbəkəsindən istifadə etməklə) dəftərinizə yazmaqla cavab verməyə hazır olun.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşiriq 1.

Psixologiyaya aid ədəbiyyatlardan istifadə etməklə qrup təzyiqi və konformizm, Amerikan alimi Aşın konformizm haqqında tədqiqatlarını öyrənin və şifahi söyləməyə hazır olun.

Tapşırıq 2.

Qrupda rəhbərlik və liderlik problemini araşdırın və onların fərqlərini dəftərinizdə qeyd etməklə şifahi izahın verməyə hazır olun.

Tapşırıq 3.

Sosial psixologiyada kiçik qrupların mövcudluq dərəcəsinə görə növləri olan real və şərti qruplar haqqında məlumatları konspektləşdirin və seminar dəftərinizdə qeyd edin.

Tapşırıq 4.

Kiçik qruplarda dinamik proseslərdən biri olan sosial fasilitasiya haqqında məlumatı psixologiyaya aid ədəbiyyatlardan istifadə etməklə öyrənin və dəftərinizdə qeyd edin.

Tapşırıq 5.

Belə bir situasiya təsəvvür edək: A. adlı bir nəfər dayanacaqda avtobus gözləyir. Ondan aralıda isə A-nın tanımadığı bir adam, məsələn N. dayanmışdır. Təsvir etdiyimiz situasiyada A və N bir-birinə passiv münasibət bəsləyirlər, onlar bir-birinə ancaq tamaşaçı kimi baxırlar.

Yuxarıda göstərilmiş situasiyada biz A və N-nin qrup haldında olmasını deyə bilərikmi? Cavabınızı əsaslandırın.

Tapşırıq 6.

Belə bir situasiya təsəvvür edək: A. VII sinifdə oxuyur. Lakin o, birdən-birə üzvü olduğu sinif kollektivinin normalarına deyil, daha çox hələ üzvü olmadığı hər hansı bir təsadüfi küçə qrupunun normalarına əməl etməyə başlayır. Onun üzvləri kimi geyinməyə, saç saxlamağa, bəzənməyə, spesifik sözlər və ifadələr işlətməyə, hərəkətlər etməyə başlayır və s.

Verilmiş situasiyada biz A-nın hansı sosial qrup növünün üzvü kimi özünü aparmasını deyə bilərik? Cavabınızı əsaslandırın.

Tapşırıq 7.

İdarəetmə ilə bağlı olaraq mövcud olan rəhbərlik üslubları haqqında məlumatları seminar dəftərində qeyd edin və şifahi izahın verin.

Tapşırıq 8.

Cinayətkar qruplar haqqında anlayış, onların strukturu və növləri barədə məlumatları dəftərdə konspektləşdirin və danışın.

Özünü yoxlama sualları:

1. Qrup haqqında anlayış, kütlənin mahiyyəti. Sosial psixologiyada qrupların əsas funksiyaları.
2. Böyük və kiçik qruplar. Onların növləri və formaları haqqında məlumat vermək.
3. Məqsəd və xarakterinə görə kiçik qrupların növləri. Referent qruplar haqqında anlayış.
4. Rəhbər işçi və lider arasındakı fərqli cəhətlər, onların mahiyyəti.
5. Sosial psixologiyada rəhbərlik üslubları: avtokratik, avtoritar, demokratik və laqeyd rəhbərlər barədə məlumat
6. Sosial psixologiyada şəxsiyyətlərarası münasibətlərin psixologiyası. Rəsmi, qeyri-rəsmi, şəxsi və işgüzar münasibətlər.
7. Cinayətkar qrupların təşəkkülünün sosial-psixoloji xüsusiyyətləri. Cinayətkar qrupun dinamik prosesləri.
8. Cinayətkar qrupun strukturu və qrupdaxili konfliktlər.

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. Bakı, 2003.
2. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, 2006.
3. Bayramov Ə.S., Əliyev B.H. Hüquq psixologiyası(dərslük). Bakı, “Təhsil”, 2012
4. Масонов А.П. Психология преступных групп. Пермь, 1991.
5. Бандурка А.М., Богарова С.П., Землянская Е.В. Юридическая психология. Харьков, 2002.
6. Еникеев М.И. Юридическая психология. Краткий учебный курс. Москва, 2003.
7. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии. Москва, 2003.
8. Петруня О.Э. Юридическая психология. Учебное пособие. Москва, 2007.
9. Васильев В.Л. Юридическая психология. 6-е издание. Переработанное и дополненное. СПб: Питер, 2009.
10. “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə 8 nömrəli mühazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Ümumi kitabxanası*).

Referat mövzuları:

1. Qrup fəaliyyəti səmərəliliyinə təsir edən sosial-psixoloji amillər.
2. Qrup rəhbərliyi və liderliyinin fenomenologiyası.
3. Sosial qrupların növləri və onlar haqqında anlayış.

Məsələlər:

Məsələ 1.

Elmira xala öz məşhur qardaşı oğlunu əmanət kassasının yanında gözləyirdi. O, onu görə kimi görüşmək üçün yanına getdi. Elmira xala çox həyəcanlı idi. Elə indicə bir qadın onun pul ilə dolu çantasını oğurlamışdır.

İnspektor (qardaşoğlu) : Xala, sən gördün o hara qaçdı?

Elmira xala: Hə. O, əmanət kassasına qaçıb gizləndi.

İnspektor (qardaşoğlu) : Gəl onda onu tapmağa cəhd edək.

Doğrudan da Elmira xala öz çantasını orada gördü. Onun çantası iki qadının arasında açıq şəkildə qoyulmuşdur. İnspektor həmin xanımlara nəzər yetirəndə onlar otağın o biri başına keçdilər. Çanta oturacağıın üstündə qaldı.

Elmira xala: Mən çantamın kimin oğurladığını görmədim.

İnspektor: Qalanı boş şeydir. Onların ikisini də dindirərik. Amma mən düşünürəm ki, sənin çantanı oğurlayan.....

Sual: İnspektor kimi təqsirkar bildi və nə üçün?

Məsələ 2.

Kassir: Mən düz iki dəfə hesabladım, kassadan 2056 manat pul itmişdir.

İnspektor: Oğurluqda kimdən şübhələnirsiniz?

Kassir: Düzünü desəm heç kimdən.

İnspektor: Hadisəni təfərrüatı ilə danışın.

Kassir: Mən günorta saat 12:00 radələrində pulları hesablayırdım. Birdən lampa söndü və otaq qaranlığa qərq oldu. Mən stulu ayağımın altına qoyaraq üstünə çıxıb lampaya toxundum. Və əlim yandı. Mən yerə yığılıb huşumu itirdim. Özümə gələndə otaq dağınıq idi. Pullar isə itmişdi. Və mən zavodun mühafizə heyətinə xəbər verdim.

İnspektor: Mən bu oğurluqda sizdən şübhələnirəm. Sizin danışdığınız isə nağıldan başqa bir şey deyil.

Sual : İnspektor kassirə nə söylədi?

Test tapşırıqları:

1. Psixoloji ədəbiyyatda sosial qrupların hansı funksiyaları qeyd olunur ?

- sosializasiya, instrumental, ekspressiv və müdafiəedici
- ekspressiv, bərpaedici, seçici və ustanovka (yönəliş)
- motivlərin davamlı sistemi, ictimai fəallıq, seçmə
- sosializasiya, realizasiya, koqnitiv

2. İnsanın qrupda rəğbətləndirmə, hörmət və etimada olan tələbatının təmin olunması hansı funksiyada öz əksini tapmışdır ?

- a) instrumental funksiya
- b) ekspressiv funksiya
- c) müdafiəedici funksiya
- d) bərpaedici funksiya

3. Qrup üzvlərinin sosiallaşması, sosial təcrübəni mənimsəməsi, bir şəxsiyyət kimi formalaşmasını nəzərdə tutan funksiya hansıdır ?

- a) instrumental funksiya
- b) ekspressiv funksiya
- b) sosializasiya funksiya
- c) müdafiəedici funksiya

4. Sosial qrupun bu funksiyası qrupda insanların birgə fəaliyyətinin bu və ya digər şəkildə həyata keçirilməsini nəzərdə tutur ?

- a) ekspressiv funksiya
- b) sosializasiya funksiyası
- c) müdafiəedici funksiya
- d) instrumental funksiya

5. Qrup psixologiyasında qrupların müdafiəedici funksiyası dedikdə nə başa düşürsüz ?

- a) sosial qrup öz üzvlərinin hərtərəfli müdafiəsi üçün əsaslı şərait yaradan bir birlik kimi fəaliyyət göstərir
- b) qrup üzvlərinin sosiallaşması, sosial təcrübəni mənimsəməsi, bir şəxsiyyət kimi formalaşmasını nəzərdə tutur
- c) qrupda insanların birgə fəaliyyətinin bu və ya digər şəkildə həyata keçirilməsini nəzərdə tutur
- d) qrupda insanın rəğbətləndirmə, hörmət və etimada tələbatının təmin olunmasında ifadə olunması nəzərdə tutulur

MÖVZU № 9.

Yetkinlik yaşına çatmayan qanunpozanların və yeniyetmələrin psixoloji xüsusiyyətləri

Vaxt – 4 saat
Mühazirə - 2 saat
Seminar – 2 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. Yetkinlik yaşına çatmayanların və yeniyetmələrin psixoloji xüsusiyyətləri.
2. Yeniyetmələrin cinayi davranışının əsas motivlər sistemi və qrup halında cinayi davranışının sosial-psixoloji xüsusiyyətləri.
3. Yeniyetmələrin sosial davranışının tənzi mi məsələləri.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).
2. Əsas hissə - 80 dəq.
3. Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. Yaş və uşaq psixologiyasının ümumi problemlərindən biri olan yetkinlik yaşına çatmayan və yeniyetməlik yaşı psixologiyasını öyrənmək və onların şəxsiyyətinin inkişafının sosial-psixoloji məsələlərini bilmək.
2. Yeniyetmələrin cinayi davranışının motivlər sistemini öyrənmək, yaş xüsusiyyətləri ilə əlaqədar olaraq onların həmyaşıdları ilə əlaqə və münasibətlərinin psixoloji xüsusiyyətlərini bilmək.
3. Yeniyetmələrin qrup halında cinayi davranışının sosial-psixoloji xüsusiyyətlərini öyrənmək və yeniyetmə qruplarında mövcud olan qrup tiplərinin psixoloji xüsusiyyətlərini bilmək.

Təhsilalanlar mövzuya hazırlaşarkən, ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə onu öyrənməli, yeniyetməlik yaşının psixoloji xüsusiyyətlərini anlamalı və onun inkişafı məsələləri haqqında biliklərə yiyələnmişdirlər.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən Ə.Ə.Bayramov və B.H.Əliyevin 2012-ci ildə nəşr olunmuş “Hüquq psixologiyası”, Ə.Ə.Qədirov və N.Ə.Xəlilovun 1999-cu ildə nəşr olunmuş “Yaş psixologiyası”, Z.M.Mehdizadənin 1982-ci ildə nəşr olunmuş “Uşaq psixologiyası”, M.И.Еникеев-in 2003-cü ildə nəşr olunmuş “Основы общей и юридической психологии”, В.В.Романов-un 1998-ci ildə nəşr olunmuş “Юридическая психология”, В.Н.Əliyev, K.R.Əliyeva və R.Cabbarovun 2011-ci ildə nəşr olunmuş “Hüquq psixologiyası” kitablarına və “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə mühazirələr toplusundakı 9 sayılı mühazirəyə istinad etmək olar.

Mövzunun birinci sualında təhsilalanlar yeniyetməlik yaşının sosial-psixoloji məsələləri barədə biliklər əldə edəcək, onun şəxsiyyət kimi formalaşmasının bioloji və sosial amilləri məsələsi haqqında məlumatlara yiyələnəcək və yeniyetməlik dövrünün “krizis” yaş dövrü kimi ümumi xarakteristikası barədə biliklərə sahib olacaqlar.

Təhsilalanlar mövzunun ikinci sualına hazırlaşarkən yeniyetməlik yaş dövründə baş verən cinayət hadisələrinin psixoloji mahiyyətinə varacaq, yeniyetməni cinayətə təhrik edən motivlər sistemi barədə biliklər əldə edəcək və bu yaş dövründəki cinayətkarlarla ünsiyyət qurmaq bacarığı, onlara yanaşma tərzi və onların ümumi psixologiyasını öyrənəcəklər.

Mövzunun üçüncü sualında təhsilalanlar qrup halında yeniyetmələrin davranışı və sosial davranışlarının tənzimi məsələləri haqqında dərin biliklərə sahib olacaqlar.

TERMİNOLOJİ TAPŞIRIQ:

Krizis, konformizm, aqressiya, terminlərinin mənalarını psixologiya lüğətindən (lüğət olmadıqda internet şəbəkəsindən istifadə etməklə) dəftərinizə yazmaqla cavab verməyə hazır olun.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşırıq 1.

Yeniyetməlik psixologiyası haqqında və onların yaş xüsusiyyətləri barədə məlumatları konspektləşdirmək və şifahi izahını vermək.

Tapşırıq 2.

Yeniyetmələri qrup cinayətinə və cinayi davranışlara yönləndirən səbəblərin sosial–psixoloji mahiyyətini öyrənin və izahını verin.

Tapşırıq 3.

Yeniyetmələrin cinayi qruplardakı tiplərini öyrənin və onları konspektləşdirib şifahi izahını verin.

Özünü yoxlama sualları:

1. Yeniyetməlik yaşı dövrünün psixoloji məsələləri haqqında ümumi məlumat vermək.
2. “Krizis” haqqında anlayış və yeniyetməlik yaşında onun psixoloji mahiyyətini vermək.
3. Yeniyetməlik yaşında şəxsiyyətin inkişafının sosial-psixoloji mahiyyətini açıqlamaq.
4. Yeniyetmələrin cinayi davranışlarının psixoloji səbəblərini açıqlamaq.
5. Qrup halında yeniyetmələrin cinayi davranışa cəlb olunmalarının motivlər sistemini izah etmək.
6. Qrup halında yeniyetmələrin müxtəlif tiplərinin açıqlamasını (izahını) vermək.

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. Mehdizadə Z.M. Uşaq psixologiyası. Bakı, API-nin nəşri. I hissə 1982, II hissə 1984, III hissə 1988.
2. Qədirov Ə.Ə., Xəlilov N.Ə. Yaş psixologiyası. Gəncə, 1999.
3. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, 2006.
4. Bayramov Ə.S., Əliyev B.H. Hüquq psixologiyası (dərslük). Bakı, “Təhsil”, 2012
5. Hüseyn Xəlilov. Uşaq və yeniyetmələrin inkişafının sosial-psixoloji məsələləri. Qafqaz Universiteti. Bakı, 2012
6. Бандурка А.М., Богарова С.П., Землянская Е.В. Юридическая психология. Харьков, 2002.
7. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии. Москва, 2003.
8. Еникеев М.И. Юридическая психология. Краткий учебный курс. Москва, 2003.
9. Петруня О.Э. Юридическая психология. Учебное пособие. Москва, 2007.
10. Васильев В.Л. Юридическая психология. 6-е издание. Переработанное и дополненное. СПб: Питер, 2009.
11. “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə 9 nömrəli müəhazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Ümumi kitabxanası*).

Məsələlər:

Məsələ 1.

Hafiz: Nə yaxşı ki gəldiniz, inspektor! Tez məni kəndirlərdən azad edin. Mənim gücüm tükənib. Hansısa oğru mənim mənzilimə soxulub, əl qolumu bağlayıb və arvadımın dəyərli əşyalarını oğurlayıb. Bəli, bizim sığortamız var. Amma yaxsı olardı ki, siz həmin oğrunu tutasız. Nə qədər ki, bu əhvalat arvadımın qulağına çatmayıb.

İnspektor: Xahiş edirəm, hadisəni mənə ətraflı danışın.

Hafiz: Bu dəhşət idi. Hadisə gecə vaxtı baş vermişdir. Mən qorxu içində səhərə qədər gözləmişəm. Səhər mən eşitdim ki, paçtalyon qəzeti qapı dəliyinə salırdı. Mən ondan qışqıraraq xahiş etdim ki, polisə zəng etsin. Və indi siz burdasınız. İnspektor bir anlıq xəyala daldı. Cənab Hafiz! Xəbəriniz varmı ki, sığorta şirkətini aldatmaqla tək siz cəza çəkməyəcəksiniz. Sizinlə bərabər sizin ustalıqla əllərinizi ştula bağlayan arvadınız da cəza çəkəcəkdir.

Sual: Niyə inspektor cənab Hafizin yalan danışdığını zənn etmişdir?

Məsələ 2.

İnspektor: “Çox yaxşı əhvalatdır” – inspektor Gülnaz xanıma qulaq asdıqdan sonra dedi. Məsələ belə idi. Onun bayramlıq üçün yaxşıca qidalandırılmış iki qazını oğurlamışdılar. İndi isə nəyin necə baş verdiyini danışın.

Gülnaz xanım: Mən qonşuya getmişdim. Evə qayıdanda gördüm ki, hinin qapısı açıqdır. Mən əminəm ki, oğru bütün qazları oğurlayacaqdı. Amma onu kimsə xəbərdar etmişdir. Mənə elə gəldi ki, mən Ləman gildən çıxanda kimsə fit çaldı.

İnspektor: Deməli siz fit səsi eşitdiniz? Gərək biz bu cavan oğlanla tanış olaq, inspektor düşünərək dedi.

Cavan oğlan: Mən heç nə görməmişəm və eşitməmişəm. Mənim motosiklim xarabə olub. Deyəsən elektrik ötürücüsü işləmir. Mən bura elə indi gəlmişəm.

İnspektor: Sizin izahatınız həqiqətə uyğun gəlir.

Sual: İnspektor niyə bu cavan oğlanın oğurluqda əli olduğunu fikirləşdi?

Test tapşırıqları:

1. Çətin yeniyetmələrin və uşaqların şəxsi keyfiyyətləri içərisində mövcud xüsusiyyətlər hansı variantda düzgün şəkildə göstərilmişdir ?

- a) iradəsizlik
- b) hər üç cavab düzgündür
- c) məsuliyyətsizlik
- d) tənbellik

2. Yeniyetmələrin törətdikləri cinayətə münasibətlərinə görə aşağıdakı hansı tip doğru göstərilmişdir ?

- a) onlarda artıq antisosial davranış yüksək şəkildə formalaşmışdır

- b) onların cinayətkar davranışlarına konkret şəraitin, situasiyanın böyük təsiri vardır
- c) hər üç cavab doğrudur
- d) onların cinayətləri təsadüfi xarakter daşıyır

3. Yeniyetmələrin cinayi davranışlarının motivlər sistemində əsas iki amil başlıca yer tutur. Bunlar hansılardır ?

- a) heç bir cavab düzgün deyil
- b) ustanovkadan asılılıq və qeyri-formal qruplar
- c) ustanovkan və motivasiya
- d) daxili psixoloji və xarici amillər

4. Bu tip cinayətkar yeniyetmə qrup üzvü nüfuzlu qrupüzvünün asanlıqla təsirinə düşür, yeni sosial mikromühitə asanlıqla uyğunlaşır, həm də qrup norlamalını və sərvətlərini tezliklə mənimsəyir. Söhbət hansı tipdən gedir ?

- a) uyğunlaşan tipdən
- b) autsayder tipdən
- c) konformist tipdən
- d) sadist tipdən

5. Bu tip cinayətkar yeniyetmə qrup üzvü öz mövqeyini möhkəmləndirmək üçün qrup normalarını və sərvətlərini yalnız zahirən qəbul edən, hərə ilə “öz dilində” danışmağa can atan və bununla da qrupda öz yerini, mövqeyini möhkəmləndirir. Söhbət hansı tipdən gedir ?

- a) rəhbər tipdən
- b) konformist tipdən
- c) fanat tipdən
- d) uyğunlaşan tipdən

MÖVZU № 10.

DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində peşə deformasiyası və adaptasiya məsələləri.

Vaxt – 4 saat

Mühazirə - 2 saat

Seminar – 2 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində nizam-intizamın psixoloji-pedaqoji aspektləri, peşə deformasiyasının mahiyyəti və tipik formaları.
2. Peşə deformasiyasının aradan qaldırılması yolları.
3. Sosial-psixoloji adaptasiyanın mahiyyəti, DİO əməkdaşlarının peşə adaptasiyasının psixoloji-pedaqoji aspektləri.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).
2. Əsas hissə - 80 dəq.
3. Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. DİO əməkdaşlarının qarşısında duran vəzifələrin uğurlu həllində intizamın, qanunçuluğun möhkəmləndirilməsi və qorunmasının əsas şərtlərdən biri olmasını dərk etmək və cəmiyyətin bütün sahələrinin normal fəaliyyət göstərməsi üçün qoyulmuş qayda-qanunlara riayət olunmasını təmin etmək.

2. Nizam-intizamın vəziyyətinə təsir edən əsas psixoloji-pedaqoji amilləri: şəxsi, kollektiv, təşkilati-idarə və məişət amilləri haqqında ümumi məlumatlar əldə etmək.

3. DİO-da kollektivin nizam-intizamını təhlil edərkən, əməkdaşların müəyyən kateqoriyalara: qüsursuz, nizam-intizamlı əməkdaşlar, nizam-intizama riayət etməyən əməkdaşlar və s. bölgüsünü dərinlən öyrənmək.

4. DİO əməkdaşlarının peşə deformasiyasının mahiyyəti və tipik formaları haqqında məlumatı yiyələnmək.

5. Sosial-psixoloji adaptasiya haqqında, onun növləri və xüsusiyyətləri barədə öyrənmək və seminar dəftərində konspektləşdirmək.

Təhsilalanlar mövzuya hazırlaşarkən, ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə onu öyrənməli, peşə deformasiyasının mahiyyəti, yaranma səbəbləri, formalaşmasının dinamikası və onun aradan qaldırılması yolları haqqında biliklərə yiyələnməli və məxfi əməkdaşın tədqiq olunan şəxslə psixoloji əlaqəsi, onun tətbiq olunması qaydaları, məxfi əməkdaş tərəfindən əməliyyat marağı kəsb edən məlumatın alınmasının psixologiyasını öyrənməlidirlər.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən 1999-cu ildə qüvvəyə minmiş “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” və “Polis haqqında” Qanunlardan, A.M.Столяренко, И.А.Латнова və В.И.Постоев-in 1986-cı ildə nəşr olunmuş “Психолого-педагогические основы укрепления дисциплины в ОВД”, В.С.Новиков-un 2001-ci ildə nəşr olunmuş “Психология и педагогика в профессиональной деятельности”, И.Б.Лебедев, В.Л.Цветков-un 2003-cü ildə nəşr olunmuş “Психология в правоохранительной деятельности”, И.В.Чуфаровский-nin 2003-cü ildə nəşr olunmuş “Психология оперативно-розыскной и следственной деятельности» kitablarına və “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə mühazirələr toplusundakı 10 sayılı mühazirəyə istinad etmək olar.

Mövzunun birinci sualında təhsilalanlar daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində nizam-intizamın psixo-pedaqoji aspektlərini öyrənəcək, nizam-intizamın vəziyyətinə təsir göstərən əsas psixoloji amillər haqqında məlumat əldə edəcək və nizam-intizama görə əməkdaşların bölündüyü kateqoriyaları biləcəklər.

Təhsilalanlar mövzunun ikinci sualında peşə deformasiyasının aradan qaldırılması yollarını öyrənəcək, stress, frustrasiya, depressiya və emosional gərginliklərin aradan qaldırılması yollarını biləcək, autotreninq, psixodrama, rollu oyunlar və onların psixi gərginlikləri aradan qaldırılmasında önəmini dərk edəcəklər.

Mövzunun üçüncü sualında təhsilalanlar Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının sosial-psixoloji adaptasiyası məsələlərini öyrənəcək, adaptasiya zamanı əməkdaşlarda yaranmış emosional-psixoloji halların mahiyyətinə varacaq, adaptasiyanın keçirilmə formaları və yolları haqqında məlumat əldə edəcək və psixoloji adaptasiyanın növləri haqqında biliklərə yiyələnəcəklər.

TERMİNOLOJİ TAPŞIRIQ:

Adaptasiya, deformasiya, frustrasiya, stress və affekt terminlərinin mənalarını psixologiya lüğətindən (lüğət olmadıqda internet şəbəkəsindən istifadə etməklə) dəftərinizə yazmaqla cavab verməyə hazır olun.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşırıq 1.

Nizam-intizamın vəziyyətinə təsir göstərən əsas psixoloji-pedaqoji amillərdən biri olan şəxsi və kollektiv amilləri haqqında ətraflı izah verin və dəftərinizdə konspektləşdirin.

Tapşırıq 2.

Nizam-intizamın vəziyyətinə təsir göstərən əsas psixoloji-pedaqoji amillərdən biri olan təşkilati-idarə və məişət amilləri haqqında ətraflı izah verin və dəftərinizdə konspektləşdirin.

Tapşırıq 3.

DİO-da kollektivin nizam-intizamını təhlil edərkən, əməkdaşların müəyyən kateqoriyalara: qüsursuz, nizam-intizamlı əməkdaşlar, nizam-intizama riayət etməyən əməkdaşlar və s. bölgüsünü dərinlən öyrənin və şifahi izahını verin.

Tapşırıq 4.

Adaptasiyanın əsas istiqamətlərini, onun mahiyyətini və polis əməkdaşlarının peşə adaptasiyası məsələlərini konspektləşdirmək və izahını vermək.

Tapşırıq 5.

Bu cür əməkdaşlar öz vəzifələrini yerinə yetirərkən daha çox səy göstərirlər. Öz vəzifələrini yerinə yetirərkən nizam-intizamı pozurlar. Onların ictimai fəallığı rəhbərliyə, kollektivdə nümunəvi qayda-qanun yaradılmasına kömək etməkdən ibarətdir. Həmkarlarını əxlaqsız hərəkətlərə yol verməkdən çəkindirir, onlara nümunə olmağa çalışırlar.

Yuxarıda göstərilmiş situasiyada hansı əməkdaş tipi nəzərdə tutulur? Cavabınızı əsaslandırın.

Tapşırıq 6.

Bu kateqoriyalı əməkdaşlar nizam-intizamı və qanunçuluğu epizodik olaraq (təsadüfən) pozurlar. Onlar işdə müxtəlif səbəblərdən özlərini kobud, səliqəsiz, etinasız aparır, vətəndaşların hüquqlarını kobudcasına pozur, daxili işlər orqanlarının İntizam Nizamnaməsinin tələblərinə laqeyd münasibət bəsləyirlər. Qeyri-peşəkar və tənbel əməkdaşlar da öz nizam-intizamsızlıqları ilə seçilirlər.

Yuxarıda göstərilmiş situasiyada söhbət hansı əməkdaş tipindən gedir? Cavabınızı əsaslandırın.

Özünü yoxlama sualları:

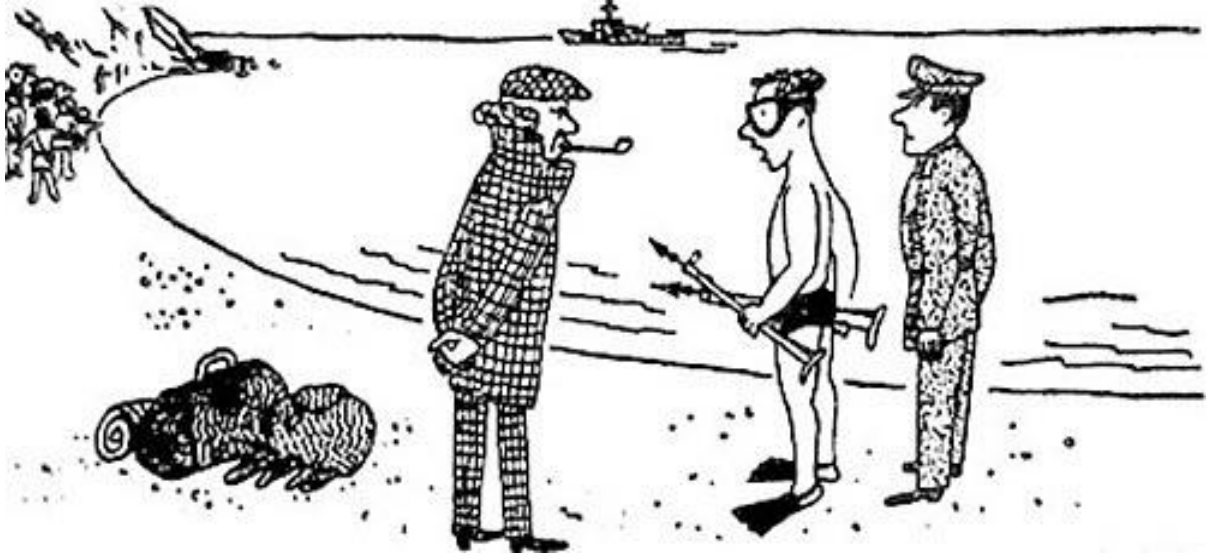
1. Nizam-intizamın vəziyyətinə təsir göstərən əsas psixoloji amillər hansılardır?
2. Əməkdaşın intizamına əsas hansı xüsusiyyətlər təsir göstərə bilər?
3. Kollektiv və məişət amilləri nizam-intizama necə təsir göstərir?
4. Kollektivin nizam-intizamını təhlil edərkən əməkdaşları hansı kateqoriyalara bölmək olar?
5. Şikayətlə bağlı aparılan işin hansı əsas mərhələləri vardır?
6. Peşə deformasiyası deyiləndə nə başa düşürsünüz ?
7. Sosial və peşə adaptasiyasının əsas funksiyaları haqqında məlumat vermək.
8. Adaptasiyanın əsas istiqamətləri hansılardır?
9. Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının xidmət üzrə həmkarları ilə qarşılıqlı əlaqələrinin variantları hansılardır?

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. В.А.Черепанов. Психологические вопросы оперативно-розыскной деятельности. М. 1981
2. Н.В.Филимонов. Конфликтные ситуации в деятельности оперуполномоченных аппаратов уголовного розыска. Омск, 1985
3. А.М.Столяренко, И.А.Латнова, В.И.Постоев. Психолого-педагогические основы укрепления дисциплины в ОВД. Москва, 1986
4. В.В.Головач. Психологическая диагностика личностных качеств негласных сотрудников. Киев, 1989
5. Н.Н.Силкин, В.И.Хальзов. Педагогика в правоохранительной деятельности. Учебное пособие. Санкт-Петербург, 2001.
6. И.В.Чуфаровский. Психология оперативно-розыскной и следственной деятельности. Москва, 2003
7. “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə 10 nömrəli mühazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Xüsusi kitabxanası*).

Məsələlər:

Məsələ 1.

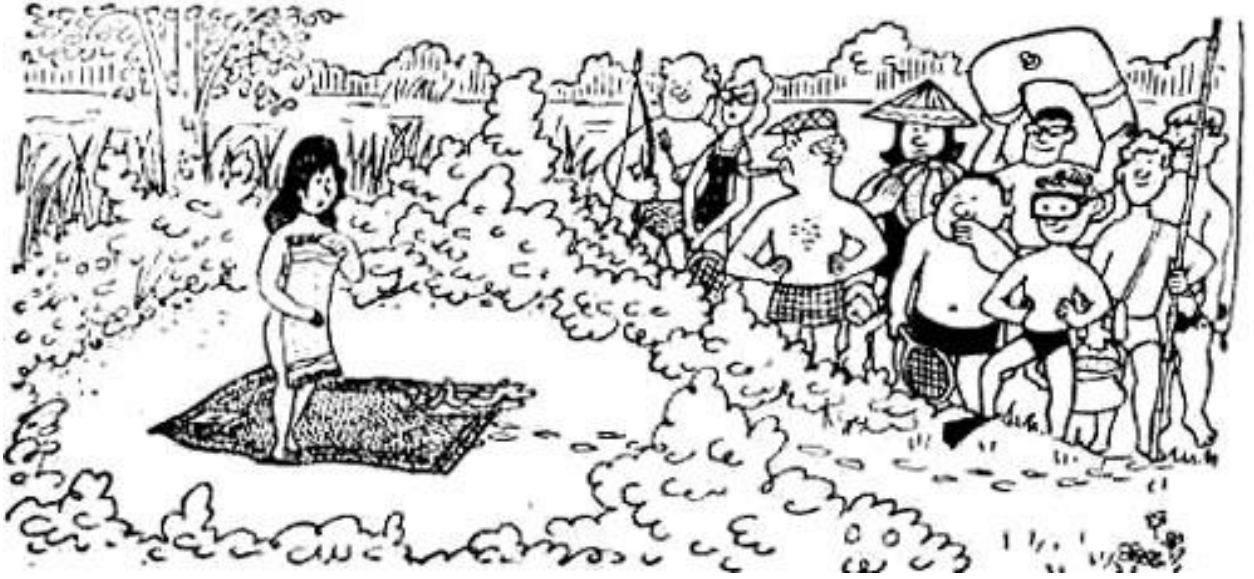
İnspektor: İnspektorun “Xəzri” adlı çimərlikdə ilk növbətçi günündə xoşagəlməz hadisə baş vermişdir. Sahildən 200 metr aralıda bir xanım batmışdır. Polis həmin andaca həmin qadının sudan çıxan ərini saxlamışdır. O xanımın ərindən şübhələnirdi.

Xanımın əri: Biz sahilədən bir az aralandıq ki, suda ördək ovlayaq. Mən yoldaşımın səsinə eşidəndə ondan çox uzaq idim. Mən dəqiq bilmirəm, ola bilər ki, onun ürəyi tutmuşdu. Mən tez ona tərəf üzüb iki əlimlə saçından tutaraq sahilə tərəf çəkmək istəyəndə özümdə bilmədən onu əlimdən buraxdım. Elə həmin andaca o daş kimi suyun dərinliyinə batdı.

İnspektor: Mən demək istəmirəm ki, siz öz həyat yoldaşınızı boğmusuz. Amma hadisələr onu göstərir ki, siz arvadınızın yanında ola – ola imkan vermisiz ki, o batsın.

Sual: İnspektoru bu cür düşünməyə nə vadar edirdi?

Məsələ 2.

Nə olub? Nə baş verib? – Ağlayan qızdan inspektor soruşdu. Xahiş edirəm ağlamayın, nə baş verib olduğu kimi danışın.

Qız: Siz təsəvvür edə bilməssiz ki, o bilərzik mənim üçün necə dəyərlidir. Mən bu çimərliyə hər gün gəlirəm. Bu gün bilərziyi çıxarıb oxuduğum kitabın üzərinə qoymuşdum ki, qolum qaralsın. Ayılında gördüm ki, bilərzik yoxdur.

İnspektor dərin fikrə daldı.

O gördü ki, xalçanın ətrafında zərərçəkəndən başqa heç kəsin ayaq izi yoxdur. Və belə bir qərara gəldi ki, bilərziyi çimərliyə hər gün gələn şəxs oğurlayıb.

Sual: Kim?

Test tapşırıqları:

1. Nizam-intizamın vəziyyətinə təsir göstərən əsas psixoloji-pedaqoji amillər hansılardır?

- a) şəxsi, estetik, əqli və münafişələr
- b) sosial, iqtisadi, maddi və mənəvi
- c) psixoloji, pedaqoji, ekonomik və kütlənin təsiri
- d) şəxsi, kollektiv, təşkilati-idarə və məişət

2. Ailədə olan vəziyyət, yaşayış sahəsi, tibbi, mədəni tələbatlarının təmin edilməməsi, təhsil səviyyəsinin artırılmaması və s. asılılığı ilə yaranan peşə deformasiyası hansı psixopedaqoji amillərə aiddir ?

- a) məişət
- b) şəxsi
- c) təşkilati-idarə
- d) kollektiv

3. Öz iş yoldaşlarını hər hansı nalayiq hərəkət etməkdən həmişə çəkindirməyən, icaslarda “kənarda” və “sakit” oturmağı daha üstün tutan, cəza almamaq və maddi mənafları üçün nizam-intizama riayət edən əməkdaşları hansı kateqoriyaya aid etmək olar ?

- a) qüsursuz nizam – intizamsızlara
- b) nizam – intizamlı əməkdaşlara
- c) kələ – kötür xarakterli əməkdaşlara;
- d) potensial nizam-intizamı pozanlara

4. Fəaliyyətin peşə tələbatına bilavasitə xüsusi vasitələr, silah və döyüş texnikasından istifadə edə bilmək bacarığına yiyələnməyi adaptasiyanın hansı xüsusiyyətinə aiddir ?

- a) adaptasiyanın funksiyalarına
- b) adaptasiyanın növlərinə
- c) adaptasiyanın istiqamətinə
- d) adaptasiyanın sosial növünə

5. Adaptasiyanın maddi tərəfi dedikdə nə başa düşülür ?

- a) insan-insan və insan-kollektiv uyğunlaşması
- b) insanın davranışının yenidən qurulması
- c) xarici mühitin insana uyğunlaşması
- d) şəxsiyyətin müəyyən növ fəaliyyətə peşə adaptasiyasına uyğunlaşması

MÖVZU № 11.

İstintaq hərəkətlərinin psixolojiyası.

Vaxt – 4 saat
Mühazirə - 2 saat
Seminar – 2 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. Hadisə yerinə baxışın, axtarışın və tanınmanın psixoloji xüsusiyyətləri.
2. Dindirmə və üzləşdirmənin psixoloji məsələləri.
3. İfadənin yerində yoxlanılması və istintaq eksperimentinin psixoloji xüsusiyyətləri.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).
2. Əsas hissə - 80 dəq.
3. Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. İstintaq-əməliyyat fəaliyyətinin psixoloji xüsusiyyətlərini öyrənmək, cinayət hadisəsi və onun baş verməsi üçün səbəb olan obyektiv şəraitin bərpası, olduğu kimi canlandırılmasının psixoloji izahını vermək.
2. Cinayətkarın şəxsiyyətinin öyrənilməsi (tədqiqi), yəni onun cinayət əməlinə qoşulmasının mexanizmini, belə bir neqativ yönümün onun şəxsiyyətində formalaşmasının səbəb və şəraitini, onun öz cinayət əməlinə subyektiv münasibətinin xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək.
3. Hadisə yerinə baxışın, axtarışın və tanınmanın psixoloji xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək.
4. Dindirmə və üzləşdirmənin psixoloji məsələləri, ifadənin yerində yoxlanılması və istintaq eksperimentinin psixoloji xüsusiyyətlərini öyrənmək.
5. İfadənin yerində yoxlanılması və istintaq eksperimentinin psixoloji xüsusiyyətlərini öyrənmək.

Təhsilalanlar mövzuya hazırlaşarkən, ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə onu öyrənməli, istintaq hərəkətlərinin psixoloji xüsusiyyətlərini və onun növləri olan dindirmə, üzləşdirmə, hadisə yerinə baxış, axtarışın və s-in psixologiyasını bilməlidirlər.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən Ə.Ə.Bayramov və B.H.Əliyevin 2012-ci ildə nəşr olunmuş “Hüquq psixologiyası”, B.H.Əliyev və A.F.Səməndərovanın 2008-ci ildə nəşr olunmuş “Hüquq psixologiyasının tədqiqat metodları”, M.И.Еникеев-in 2003-cü ildə nəşr olunmuş “Основы общей и юридической психологии”, В.В.Романов-un 1998-ci ildə nəşr olunmuş “Юридическая психология”, B.H.Əliyev, K.R.Əliyeva və R.Cabbarovun 2011-ci ildə nəşr olunmuş “Hüquq psixologiyası” kitablarına və “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində psixologiya və pedaqogika” fənni üzrə mühazirələr toplusundakı 14 sayılı mühazirəyə istinad etmək olar.

Mövzunun birinci sualında təhsilalanlar hadisə yerinə baxışın psixoloji xüsusiyyətləri, hadisə yerinə baxışın quruluşu və hadisə yerinə baxış zamanı müstəntiqdən tələb olunan psixoloji keyfiyyətləri öyrənəcək, axtarış və tanımanın psixoloji xüsusiyyətlərini biləcəklər.

Təhsilalanlar mövzunun ikinci sualında dindirmənin psixologiyası, onun keçirilmə mərhələləri və dindirmə prosesinə verilən psixoloji tələblərlə tanış olacaq, şahidin, zərərçəkmişin və yeniyetmələrin dindirilməsinin psixoloji xüsusiyyətlərini öyrənəcəklər. Bundan başqa təhsilalanlar mövzunun ikinci sualında üzləşdirmənin psixoloji xüsusiyyətləri ilə də yaxından tanış olacaqlar.

Mövzunun üçüncü sualında təhsilalanlar ifadənin yerində yoxlanılmasının psixoloji məsələləri və istintaq eksperimentinin psixoloji xüsusiyyətləri ilə yaxından tanış olacaqlar.

TERMINOLOJİ TAPŞIRIQ:

Marginallıq, neqativizm, fanatizm, piromaniya terminlərinin mənalarını psixologiya lüğətindən (lüğət olmadıqda internet şəbəkəsindən istifadə etməklə) dəftərinizə yazmaqla cavab verməyə hazır olun.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşırıq 1.

İstintaq-əməliyyat fəaliyyətinin psixoloji xüsusiyyətləri haqqında, cinayət hadisəsi və onun baş verməsi üçün səbəb olan obyektiv şəraitin bərpasını öyrənib və seminar dəftərində konspektləşdirərək şifahi izahını verin.

Tapşırıq 2.

Hadisə yerinə baxışın, axtarışın və tanımanın psixoloji xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirin və konspektləşdirərək izahını verin.

Tapşırıq 3.

Dindirmə və üzləşdirmənin psixoloji məsələlərini psixologiyaya aid ədəbiyyatlardan (xüsusilə hüquq psixologiyasına aid ədəbiyyatlardan) istifadə etməklə öyrənin və şifahi izahını verin.

Tapşırıq 4.

İfadənin yerində yoxlanılması və istintaq eksperimentinin psixoloji xüsusiyyətlərini öyrənin və onu seminar dəftərində konspektləşdirərək izahını verin.

Özünü yoxlama sualları:

1. Müstəntiqin istintaq-əməliyyat fəaliyyəti zamanı əldə etdiyi məlumatlar hansı hissələrə bölünür ?
2. Hadisə yerinə baxış zamanı müstəntiq müayinənin hansı psixoloji əlamətlərinə diqqət yetirməlidir ?
3. A.V.Dulovun fikrincə axtarış zamanı müstəntiq hansı məlumatlara malik olmalıdır?
4. Axtarış zamanı axtarılan şəxsin reaksiya və davranışının diaqnostik əhəmiyyəti.
5. Obyekti gizlətmək fikrinə düşən cinayətkar onun üçün çox etibarlı yerlər axtarmalı və tapmalı olur. Bu halda o hansı üsullardan istifadə edə bilər ?
6. Dindirmənin hansı mərhələləri mövcuddur ?
7. Dindirmə prosesinə təsir göstərən psixoloji amillər hansılardır ?
8. Üzləşdirmənin psixoloji xüsusiyyətləri və ona verilən psixoloji tələblər hansılardır?
9. İfadələrin yerində yoxlanılması, başqa sözlə istintaq eksperimentini keçirməyi zəruri edən əsas hansı şərtlər mövcuddur ?

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. İstintaq taktikası. Bakı, 1991.
2. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, 2006.
3. Əliyev B.H., Səməndərova A.F. Hüquq psixologiyasının tədqiqat metodları. Bakı, 2008.
4. Bayramov Ə.S., Əliyev B.H. Hüquq psixologiyası (dərslük). Bakı, "Təhsil", 2012.
5. Кэртес Н. Тактика и психологические основы допроса. Москва, 1965.
6. Еникеев М.Н., Черных Э.А. Психология осмотра места происшествия. Москва, 1987.
7. Еникеев М.Н., Черных Э.А. Психология допроса. Москва, 1990.
8. Бандурка А.М., Богарова С.П., Землянская Е.В. Юридическая психология. Харьков, 2002.
9. Еникеев М.И. Юридическая психология. Краткий учебный курс. Москва, 2003.

10. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии. Москва, 2003.
11. Петруня О.Э. Юридическая психология. Учебное пособие. Москва, 2007.
12. “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə 11 nömrəli müəhazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Ümumi kitabxanası*).

Məsələlər:

Məsələ 1.

Elçin: Cənab inspektor! Sizə demək istəyirəm ki, bu hadisə mənim diqqətsizliyim üzündən baş verib.

Inspektor: Narahat olmayın. Biz indi zərərçəkəni dindirək. Xahiş edirəm danışın.

Əlibəy: Mən bu cənabla bir kupədə gedirdim. Hələ stansiyada olarkən mən fikir verdim ki, iki dənə yük yeri fərqli-fərqli yumşaq oyuncaqla dolu idi. Boş yer Elçinin yatağının yuxarısında idi. Və mən çantamı ora qoydum. Biz yol boyu söhbət etdik. Mən ona dedim ki, mən oğlumun yanına içində dəyərli markalar ilə dolu albomlar olan çemodanla gedirəm. Sonra mən yatdım. Duranda isə qatar artıq son mənzilə çatmışdı. Əynimi dəyişib çıxmaq istəyəndə gördüm ki, çantam yumşaq oyuncaqlarla doludur. Mən şadam ki, siz bu oğrunu tutmusuz.

Elçin: Siz nə haqla məni oğurluqda ittiham edirsiniz? Xahiş edirəm diqqətlə baxın görün çantalar necə bir-birinə oxşayır. Mən sadəcə olaraq onları səhv salmışam.

Inspektor: Baxmayaraq ki, çantalar oxşayır, mən sizi tutmaq məcburiyyətindəyəm.

Sual: Nəyə əsasən inspektor qərara gəldi ki, hadisə səhvən olmayıb?

Məsələ 2.

Bakı şəh. Nizami ray. "Uğur" qənnadı fabrikində dövlət əmlakının oğurlanması faktı ilə əlaqədar olaraq başlanmış cinayət işi üzrə müstəntiq Vəliyev texnoloji ekspertiza təyin etmək qərarına gəlir. O, mütəxəssislərlə məsləhətləşərək, "Bahar" kafesinin istehsalat müdiri Mənsimovun belə bir ekspertizanın apara biləcəyini aydınlaşdırır. Vəliyev onun ekspert təyin edildiyini və ekspertizanı qısa müddət ərzində yerinə yetirməli olduğunu ona elan edir. Müstəntiq rəsmi tonla danışaraq, Mənsimovun danışıqsız ona tabe olmasına işarə edirdi. Müstəntiqin özünü bu cür aparması Mənsimovun daxili narazılığına səbəb olur. O, ekspertizanı aparmaqdan imtina edir. Səhhəti ilə əlaqədar olaraq bir həftədən sonra məzuniyyətə çıxacağını və müalicəyə gedəcəyini bildirir.

Sual: Müstəntiq Vəliyevin davranışının psixoloji analizini verin və ekspertizanın təşkilində onun uğursuzluğunun səbəblərini göstərin.

Məsələ 3.

Axşamdan xeyli keçmiş Tanrıverdiyevaya qarşı quldurluq cinayəti edilir. Cinayətkar bıçaqla hədələyərək, onun 475 manat pulunu zorla almışdır. İstintaq və əməliyyat tədbirlərinin keçirilməsinin gedişində Qocayev şübhəli şəxs qismində tutulmuşdur. Şəxsiyyətinin tanınması üçün onu Tanrıverdiyevaya təqdim edirlər. Qocayevin hər iki biləyində müxtəlif tatuirovkalar var idi. Tanrıverdiyeva otağa daxil olaraq, orada əyləşmiş kişilərə göz gəzdirərək Qocayevi göstərir. İstintaqın sonrakı gedişi Qocayevin Tanrıverdiyevaya qarşı quldurluq cinayətində iştirak etmədiyini müəyyən edir.

Sual: Qocayevin səhvən tanınmasını hansı psixoloji qanunauyğunluqlarla izah etmək olar?

Test tapşırıqları:

1. Hadisə yerinə baxışın gedişində aşkar edilmiş izlərin, maddi sübutların qeyd olunması, doğruluğu faktlarla daha da möhkəmləndirilməsindən ibarət olan baxışın psixoloji elementi hansıdır ?

- a) müstəntiqin ümidlilik elementi
- b) fəaliyyətin dərkətmə elementi
- c) fəaliyyətin axtarış elementi
- d) yəqinlik elementi

2. Tanıyan şəxs ona göstərilən obyektə ümumi qavraması ilə əlaqədar olaraq, onun eyniliyi və ya qrup mənsubiyyəti barədə bir anda nəticə çıxarır. Bu hansı tanıma zamanı baş verir ?

- a) semanti (məntiqi) tanıma
- b) suksessiv (analitik) tanıma

- c) simultan (sintetik) tanınma
- d) koqnitiv tanıma

3. Üzləşdirmə ilə bağlı deyilən fikirlərdən biri yanlışdır.

- a) üzləşdirmədə bir deyil, iki nəfər dindirilir
- b) üzləşdirmə-istintaq hərəkəti kimi onun bütün iştirakçılarının güclü emosional gərginlik keçirmələri şəraitində həyata keçirilir
- c) üzləşdirmə iştirakçılarının ifadələri arasında fikir ayrılığı olur, tez-tez bu kəskin xarakter alır
- d) üzləşdirmə zamanı bir nəfərin dindirilməsi kifayətdir

4. Psixologiyada tanınmanın necə növünü ayırırlar ?

- 1. simultan (sintetik) tanınma
- 2. suksessiv (analitik) tanınma
- 3. semantik (məntiqi) tanınma
- 4. koqnitiv tanınma

- a) 3,4
- b) 1,2
- c) 1,4
- d) 2,4

5. Hadisə yerinə baxış zamanı fəaliyyətin axtarış elementləri dedikdə nə başa düşürsüz ?

- 1. cinayətkarların hərəkətləri ilə əlaqədar olaraq dəyişikliyin aşkar edilməsi
- 2. izlərin, maddi sübutların götürülməsi
- 3. şərait, faktlar, hallar, hadisələrin qavranılması
- 4. təklif, fərziyyələrin irəli sürülməsi

- a) 3,4
- b) 2,3
- c) 1,2
- d) 1,4

MÖVZU № 12.

DİO-nun ƏAF-da şəxsə psixoloji təsirin və məxfi əməkdaşlığın psixoloji xüsusiyyətləri.

Vaxt – 4 saat
Mühazirə - 2 saat
Seminar – 2 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. DİO-nun ƏAF-də şəxsə psixoloji təsirin ümumi müddəaları və tətbiqi zamanı nəzərə alınan prinsiplər.
2. DİO-nun ƏAF-də tətbiq olunan psixoloji təsir metodları.
3. Vətəndaşların məxfi əməkdaşlığa cəlb edilməsinin psixoloji xüsusiyyətləri.
4. Əməliyyat məlumatlarının alınmasının psixoloji əsasları.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).
2. Əsas hissə - 80 dəq.
3. Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. Daxili işlər orqanlarının əməliyyat-axtarış fəaliyyətində şəxsə psixoloji təsirin ümumi müddəaları, məqsədi və tətbiqi zamanı nəzərə alınan prinsipləri öyrənmək.
2. Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti, təhqiqat və istintaq prosesində psixoloji təsir metodlarının öyrənilməsini həyata keçirmək.
3. Əsas psixoloji təsir metodları olan informasiya ötürmə, inandırma, təlqin, fikri məsələlərinin qoyuluşunu öyrənmək və onların müzakirəsini həyata keçirmək.
4. Hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətində psixoloji məcburetmanın üsullarını öyrənmək.
5. Vətəndaşların məxfi əməkdaşlığa cəlb edilməsinin psixoloji xüsusiyyətlərini dərinlən öyrənmək və onların peşəkar fəaliyyətinin funksiyalarını bilmək.

Təhsilalanlar mövzuya hazırlaşarkən, ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə onu öyrənməli, şəxsə psixoloji təsirin ümumi müddəaları haqqında ümumi biliklər əldə etməli və vətəndaşların məxfi əməkdaşlığa cəlb edilməsinin psixoloji xüsusiyyətlərini aydınlaşdırmalıdırlar.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən 1999-cu ildə qüvvəyə minmiş “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” və “Polis haqqında” Qanunlardan, А.Черепанов-un 1981-ci ildə nəşr olunmuş “Психологические вопросы оперативно-розыскной деятельности”, В.В.Головач-ın 1989-cu ildə nəşr olunmuş “Психологическая диагностика личностных качеств негласных сотрудников”, И.В.Чуфаровский-nin 2003-cü ildə nəşr olunmuş “Психология оперативно-розыскной и следственной деятельности» kitablarına və “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə mühazirələr toplusundakı 12 sayılı mühazirəyə istinad etmək olar.

Mövzunun birinci sualında kursant və dinləyicilər DİO-nun ƏAF-də şəxsə psixoloji təsirin ümumi müddəaları, məqsədi və tətbiqi zamanı nəzərə alınan əsas prinsipləri öyrənəcək, psixoloji təsirin metodlarına və onlarla işləmək bacarığına yiyələnəcək və psixoloji təsirin məqsədləri barədə biliklərə sahib olacaqlar.

Təhsilalanlar mövzunun ikinci sualında əməliyyat-axtarış fəaliyyətində tətbiq olunan psixoloji təsir metodları olan informasiya ötürmə, inandırma, məcburetmə, təlqin, fikri məsələlərin qoyuluşu və onların müzakirəsi məsələsini öyrənəcəklər.

Mövzunun üçüncü sualında təhsilalanlar vətəndaşların məxfi əməkdaşlığa cəlb olunmasının psixoloji xüsusiyyətləri, əməliyyat müvəkkilinin peşəkar fəaliyyətinin funksiyaları və kəşfiyyatçılıq keyfiyyəti haqqında məlumatlar əldə edəcək, məxfi əməkdaşlıq üçün namizədlərin şəxsiyyətinə qoyulan psixoloji tələbləri öyrənəcəklər.

Təhsilalanlar mühazirənin dördüncü sualında əməliyyat məlumatlarının alınmasının psixoloji əsaslarını öyrənəcək, bəşəriyyətin əldə etdiyi ümumi nəzəri müddəa və praktik təcrübəni əsas tutaraq, zəruri informasiyanın alınmasında mövcud üsullar haqqında məlumata yiyələnəcəklər.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşırıq 1.

Daxili işlər orqanlarının əməliyyat-axtarış fəaliyyətində şəxsə psixoloji təsirin ümumi müddəaları, məqsədi və tətbiqi zamanı nəzərə alınan prinsipləri öyrənin və dəftərlərinizdə konspektləşdirməklə şifahi izahını verin.

Tapşırıq 2.

Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti, təhqiqat və istintaq prosesində psixoloji təsir metodlarını öyrənin və onları seminar dəftərində konspektləşdirib izahını verin

Tapşırıq 3.

İnformasiya ötürmə, inandırma, təlqin, fikri məsələlərinin qoyuluşunu öyrənin və əsas psixoloji təsir metodları haqqında biliklər əldə etməklə onları konspektləşdirin.

Tapşırıq 4.

Hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətində psixoloji məcburetmanın üsullarını öyrənilər onları seminar dəftərində konspektləşdirməklə şifahi izahını verin.

Tapşırıq 5.

Vətəndaşların məxfi əməkdaşlığa cəlb edilməsinin psixoloji xüsusiyyətlərini dərinlən öyrənin və onların peşəkar fəaliyyətinin funksiyalarını konspektləşdirin.

Özünü yoxlama sualları:

1. Psixoloji təsir metodlarının hazırlanması hansı məqsədlərlə yerinə yetirilir ?
2. Psixoloji təsirin məqsədlərinə çatmaq üçün həyata keçirilən prinsiplər hansılardır ?
3. Əsas psixoloji təsir metodları haqqında məlumat vermək.
4. İnformasiya ötürmə metodu haqqında geniş izahat vermək.
5. İnandırma metodunun əsas komponentləri haqqında ümumi məlumat vermək.
6. İnandırma metodunun cavab verdiyi vacib tələbləri izah etmək.
7. Məcburetme metodu və onun əsas üsulları.
8. Məxfi əməkdaşlıq üçün namizədin şəxsiyyətinin psixoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi məsələləri.
9. Əməliyyat müvəkkilinin peşəkar fəaliyyətinin funksiyaları hansılardır ?
10. Əməliyyat məlumatlarının alınmasında istifadə olunan psixoloji metodlar.

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Polis haqqında” və “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Qanunlarının tətbiq edilməsi barədə 11 noyabr 1999-cu il tarixli fərmanı.
2. DİN-in 001 saylı 21.04.2003-cü il tarixli əmri: “DİO-da əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin təşkilinə dair”.
3. DİN-in 002 saylı 21.06.2004-cü il tarixli əmri: “DİN-in 7-ci İdarəsinin fəaliyyətinin təşkilinə dair”.
4. DİN-in 014 saylı 02.06.2009-cu il tarixli əmri: KQ-3/2: “Cinayətkarlığa qarşı mübarizədə məxfi aparatla işin təşkili və əməliyyat-qeydiyyat işləri üzrə həyata keçirilən tədqiq tədbirlərinin vəziyyəti haqqında”.
5. Психологические аспекты оперативно-розыскной деятельности. Омск, 1988.
6. Совершенствование работы аппаратов уголовного розыска. Омск, 1985.
7. В.А.Черепанов. Психологические вопросы оперативно-розыскной деятельности. М. 1981.
8. В.В.Головач. Психологическая диагностика личностных качеств негласных сотрудников. Киев, 1989.
9. Н.В.Филимонов. Конфликтные ситуации в деятельности оперуполномоченных аппаратов уголовного розыска. Омск, 1985.
10. И.В.Чуфаровский. Психология оперативно-розыскной и следственной деятельности. Москва, 2003.

11. “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində psixologiya və pedaqogika” fənni üzrə 12 nömrəli mühazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Xüsusi kitabxanası*).

Məsələlər:

Məsələ 1.

Yol-nəqliyyat hadisəsinin istintaqının gedişində zərərçəkmiş qismində Paşazadə dindirilmişdi. Dindirmə zamanı o, 12 may 2013-cü il tarixdə, axşam saat 23:00 radələrində rəqs salonundan evə qayıdarkən və öz küçələrinə dönərkən, qarşıdan gələn avtomobilin fənərlərinin onun gözlərini qamaşdırdığını, sonra isə güclü zərbə və ağrı hiss etdiyini bildirmişdir. Əməliyyat müvəkkili (sahə inspektoru, müstəntiq) zərərçəkmiş hansı markalı avtomaşının xəsarət yetirdiyi ilə maraqlanır. Paşazadə böyük yük maşını ilə vurulduğunu bildirir. İstintaqın sonrakı gedişində zərərçəkmiş "Zaporojets" markalı avtomaşının xəsarət yetirdiyi müəyyən edilmişdir.

Sual: Zərərçəkmiş Paşazadənin öz ifadəsini düzgün canlandırmaması hansı psixoloji qanunauyğunluqlarla izah edilir?

Məsələ 2.

Zərərçəkmiş İmanov onu qarət etmiş cinayətkarın zahiri görkəmini yadına sala bilmirdi. Əməliyyat müvəkkili sahə inspektorunun iştirakı ilə CAŞ-də olan foto-albomla İmanovun tanış olmasını xahiş etdi. İmanov şəkillərə baxarkən qarətçini tanıdı. Zərərçəkmişin ifadəsi digər sübutlarla da təsdiq edilmişdir.

Sual: İmanovun yaddaşının hansı prosesləri (təsvir, yadda saxlama, tanıma, yada salma, canlandırma) özünü biruzə vermişdir?

Test tapşırıqları:

1. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətində şəxsə psixoloji təsir metodları hansı variantda düzgün şəkildə göstərilmişdir ?

1. inandırma
2. məcburetmə
3. təlqin
4. müşahidə etmək
5. fiziki güc tətbiq etmək
6. intervyu və sorğu

- a) 1,3,5
- b) 2,4,6
- c) 1,2,3
- d) 2,5,6

2. İnformasiya ötürmə metodu ilə bağlı deyilən fikirlərdən hansı yalnızdır ?

- a) informasiya ötürülməsinin vasitəsiz və vasitəli formaları var
- b) informasiya ötürmə üsulları olduqca müxtəlifdir: şifahi və yazılı nitq, sənədlər və s;
- c) informasiya nitqlə hər bir qrammatik formada: sual, təsdiq və inkar və s. ötürülə bilər;
- d) informasiya müxtəlif hiss orqanları ilə (göz, qulaq), ayrı-ayrı və ya eyni vaxtda ötürülə bilməz;

3. İnandırmanın əsas komponentləri hansı variantda düzgün şəkildə göstərilmişdir ?

- 1. məlumatlandırma
- 2. izah
- 3. sübut
- 4. təsdiq
- 5. təhrik
- 6. məcburetme

- a) 1,2,3
- b) 4,5,6
- c) 2,5,6
- d) 2,3,5

4. Sxemli, rəvayətli, mülahizəli, problemlə hansı inandırma komponentinə aiddir ?

- a) məlumatlandırma;
- b) izahlı;
- c) sübut;
- d) inkar;

5. Qorxu hissini yaradan güclü həyəcan vəziyyətinə obyektə gətirərək, psixoloji məcburetme metodunun ən yüksək zirvəsini təşkil edir.

- a) qadağan
- b) qəti tələb;
- c) xəbərdarlıq;
- d) hədə;

MÖVZU № 13.

Tədqiq olunan şəxslə məxfi əməkdaşlığın psixologiyası.

Vaxt – 4 saat
Mühazirə - 2 saat
Seminar – 2 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. Məxfi əməkdaşın tədqiq olunan şəxslə psixoloji əlaqəsinin yaradılması.
2. Məxfi əməkdaş tərəfindən əməliyyat marağı kəsb edən məlumatın alınmasının psixoloji üsulları.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).
2. Əsas hissə - 80 dəq.
3. Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. Məxfi əməkdaşın tədqiq olunan şəxslə psixoloji əlaqəsinin yaradılmasının psixoloji aspektlərini araşdırmaq və onun tətbiq olunması qaydalarını öyrənmək.
2. Məxfi əməkdaş tərəfindən əməliyyat marağı kəsb edən məlumatın alınmasının psixoloji üsul və vasitələrini öyrənmək.

Təhsilalanlar mövzuya hazırlaşarkən, ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə onu öyrənməli, məxfi əməkdaşın tədqiq olunan şəxslə psixoloji əlaqəsi, onun tətbiq olunması qaydaları, məxfi əməkdaş tərəfindən əməliyyat marağı kəsb edən məlumatın alınmasının psixologiyasını öyrənməlidirlər.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən 1999-cu ildə qüvvəyə minmiş “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” və “Polis haqqında” Qanunlardan, A.M.Столяренко, И.А.Латнова və В.И.Постоев-in 1986-cı ildə nəşr olunmuş “Психолого-педагогические основы укрепления дисциплины в ОВД”, В.С.Новиков-un 2001-ci ildə nəşr olunmuş “Психология и педагогика в профессиональной деятельности”, И.Б.Лебедев, В.Л.Цветков-un 2003-cü ildə nəşr olunmuş “Психология в правоохранительной деятельности”, И.В.Чуфаровский-nin 2003-cü ildə nəşr olunmuş “Психология оперативно-розыскной и следственной деятельности» kitablarına və “DİO əməkdaşlarının

fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə mühazirələr toplusundakı 13 saylı mühazirəyə istinad etmək olar.

Mövzunun birinci sualında təhsilalanlar məxfi əməkdaş tərəfindən əməliyyat marağı kəsb edən məlumatların alınmasının psixoloji üsullarını öyrənəcək, məxfi əməkdaşın tədqiq olunan şəxslə psixoloji əlaqəsinin yaradılmasının psixoloji aspektlərini araşdıracaq və onun tətbiq olunması qaydalarını öyrənəcəklər.

Təhsilalanlar mövzunun ikinci sualında məlumatların alınmasında inandırma və təsir etmə metodlarının köməkliyinin vacibliyini biləcək və şəxsə inandırıcı təsirin əsas mərhələləri haqqında məlumat əldə edəcəklər.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşırıq 1.

Məxfi əməkdaşın tədqiq olunan şəxslə psixoloji əlaqəsinin qurulması yollarını seminar dəftərində konspektləşdirməklə şifahi izahını verin.

Tapşırıq 2.

Məxfi əməkdaş tərəfindən əməliyyat marağı kəsb edən məlumatların alınmasının psixoloji üsullarını konspektləşdirməklə şifahi izahını verin.

Özünü yoxlama sualları:

1. Məxfi əməkdaşın tədqiq olunan şəxslə psixoloji əlaqəsinin yaradılması hansı yollarla həyata keçirilə bilər?
2. Məxfi əməkdaş tərəfindən əməliyyat marağı kəsb edən məlumatın alınmasının psixoloji üsulları hansılardır?

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Polis haqqında” və “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Qanunlarının tətbiq edilməsi barədə” 11 noyabr 1999-cu il tarixli fərmanı.
2. DİN-in 001 sayılı 21.04.2003-cü il tarixli əmri: “DİO-da əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin təşkilinə dair”.
3. DİN-in 002 sayılı 21.06.2004-cü il tarixli əmri: “DİN-in 7-ci İdarəsinin fəaliyyətinin təşkilinə dair”.
4. DİN-in 174 sayılı 05.04.2008-ci il tarixli əmri: “Şəxsi heyət arasında mənəvi-psixoloji durumun, nizam-intizamın, habelə sosial müdafiə işinin yoxlanılması üzrə fəaliyyətin vəziyyəti haqqında DİN-in 01.04.2008-ci il tarixli KQ-2/2 nömrəli kollegiya qərarının elan edilməsi barədə”.
5. Психологические аспекты оперативно-розыскной деятельности. Омск, 1988.

6. А.М.Столяренко, И.А.Латнова, В.И.Постоев. Психолого-педагогические основы укрепления дисциплины в ОВД. Москва, 1986.
7. “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində psixologiya və pedaqogika” fənni üzrə 13 nömrəli mühazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Xüsusi kitabxanası*).

Məsələlər:

Məsələ 1.

Müstəntiq Mirzəyev dövlət əmlakının oğurlanması ilə əlaqədar olaraq cinayət işinin istintaqını müvəffəqiyyətlə aparırdı. O, bu və ya digər müəssisədə əmtənin istehsalının texnoloji xüsusiyyətlərini öyrənir, yeni nəşrdən çıxmış hüquqi və xüsusi ədəbiyyatla tanış olur, icraata götürdüyü materiallara tənqidi təəssüratla yanaşaraq, sənədləri analiz edir, işin hesabatını özü aparır.

Sual: Mirzəyevin dövlət əmlakının oğurlanmasının istintaqını müvəffəqiyyətlə aparmasına onun hansı keyfiyyətləri kömək etmişdir?

Məsələ 2.

Bakı şəh. Xəzər RPİ-də nisbətən mürəkkəb cinayət işlərinin istintaqının aparılmasını müstəntiq Qəmbərova tapşırırdılar. O, cinayətin baş verməsinin məqsədini, motivlərini dərinlən öyrənir, şübhəli və təqsirləndirilən şəxslərlə tez psixoloji əlaqə yaradır, cinayətin açılması üçün RPİ-nin müxtəlif xidmətlərinin əməkdaşlarını cəlb etmək qabiliyyətinə malik idi.

Sual: Müstəntiq peşəsi üçün zəruri olan hansı psixoloji qabiliyyətlər Qəmbərovda özünü biruzə verir?

MÖVZU № 14.

Zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xüsusiyyətləri. Məhkəmə psixologiyasının ümumi problemləri.

Vaxt – 4 saat
Mühazirə - 2 saat
Seminar – 2 saat

Seminar məşğələ sualları:

1. Zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xüsusiyyətləri, zərərçəkmişin şəxsiyyətinin tədqiqi.
2. Seksual cinayətlərdən zərər çəkmiş şəxslərin psixoloji təhlili və zərər çəkmiş şəxsin ifadələrinin psixoloji təhlili.
3. Məhkəmə psixologiyasının mövzusu, vəzifələri, tədqiqat metodları.
4. Müstəntiq və hakim psixoloji xarakteristikası.

Dərs üzrə təxmini vaxt bölgüsü:

1. Giriş hissə - 5 dəq. (taqım komandirlərindən davamiyyətə dair raportun qəbul edilməsi, dərs jurnallarında qeydiyyatın aparılması, mövzu və məşğələnin məqsədinin elan edilməsi, müəllimin giriş sözü).
2. Əsas hissə - 80 dəq.
3. Yekun hissə - 5 dəq. (məşğələyə yekun vurulması, nail olunmuş məqsədlərin səviyyəsinin müəyyən edilməsi, cavabların qiymətləndirilməsi).

Metodiki tövsiyələr:

Məşğələnin məqsədi:

1. Zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xarakteristikasını öyrənmək, zərərçəkənin şəxsiyyətini formalaşdıran amilləri, cinayət baş verənə qədər, cinayət baş verən zaman və baş verəndən sonra onun davranışını öyrənmək.
2. Zərərçəkmişin şəxsiyyətinin tədqiqi məsələlərini dərinləndirərək öyrənmək və onları təhlil etmək.
3. Seksual cinayətlərdən zərər çəkmiş şəxslərin psixoloji təhlilini vermək və bu cür cinayətlərdən əziyyət çəkmişlərin tiplərini müəyyən etmək.
4. Məhkəmə psixologiyasının mövzusu, vəzifələri və tədqiqat metodları barədə məlumat vermək.
5. Müstəntiq və hakim fəaliyyətinin psixoloji xarakteristikasını açıqlamaq.

Təhsilalanlar mövzuya hazırlaşarkən, ilk növbədə tövsiyə olunan ədəbiyyatlara və mühazirə mətnlərinə istinad etməklə onu öyrənməli, məhkəmə psixologiyasının bəzi məsələlərini və zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xüsusiyyətlərini öyrənilərək aydınlaşdırmalıdırlar.

Seminar məşğələsinin suallarına hazırlaşarkən Ə.Ə.Bayramov və B.H.Əliyevin 2012-ci ildə nəşr olunmuş “Hüquq psixologiyası”, B.H.Əliyev və A.F.Səməndərovanın 2008-ci ildə nəşr olunmuş “Hüquq psixologiyasının tədqiqat metodları”, M.И.Еникеев-in 2003-cü ildə nəşr olunmuş “Основы общей и юридической психологии”, В.В.Романов-un 1998-ci ildə nəşr olunmuş “Юридическая психология”, А.М.Бандурка-nın 2002-ci ildə nəşr olunmuş “Юридическая психология”, В.Л.Васильев-in 2009-cu ildə nəşr olunmuş “Юридическая психология”, B.H.Əliyev, K.R.Əliyeva və R.Cabbarovun 2011-ci ildə nəşr olunmuş “Hüquq psixologiyası” kitablarına və “DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənni üzrə mühazirələr toplusundakı 14 sayılı mühazirəyə istinad etmək olar.

Mövzunun birinci sualında təhsilalanlar zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xarakteristikası, onların cinayətdən sonra, cinayətdən əvvəl olan psixoloji vəziyyətləri haqqında məlumatları öyrənəcək, zərərçəkmişin şəxsiyyətinin tədqiqi metodikası haqqında biliklər əldə edəcəklər.

Təhsilalanlar mövzunun ikinci sualında seksual cinayətlərdən zərər çəkmiş şəxslərin psixoloji xüsusiyyətləri ilə tanış olacaq, onlara ilkin psixoloji yardımın mahiyyətini aydınlaşdıracaq və seksual xarakterli hərəkətlərə məcbur etmənin psixoloji xarakteristikasını biləcəklər.

Mövzunun üçüncü sualında təhsilalanlar məhkəmə psixologiyası ilə bağlı məlumatlar əldə edəcək, onun mahiyyəti, vəzifələri və məhkəmə psixologiyasının tədqiqat metodları haqqında biliklərə sahib olacaqlar.

Mövzunun dördüncü sualında təhsilalanlar hüquq pozğunluğunun psixoloji məsələləri, qanun pozuntusunda sosial-psixoloji amillərin rolu barədə biliklərə sahib olacaq, müstəntiq və hakimin psixoloji xüsusiyyətləri haqqında biliklər əldə edəcəklər.

YAZILI TAPŞIRIQ:

Tapşırıq 1.

Zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xarakteristikasını öyrənin və onu seminar dəftərində konspektləşdirməklə şifahi izahını verin.

Tapşırıq 2.

Zərərçəkmişin cinayət baş verən zaman davranışı və bu davranışın sosial-psixoloji əlamətlərini konspektləşdirməklə öyrənin.

Tapşırıq 3.

Seksual cinayətlərdən zərər çəkmiş şəxslərin psixoloji təhlilini seminar dəftərində qeyd etməklə şifahi izahını verin.

Tapşırıq 4.

Məhkəmə psixologiyasının bəzi məsələlərini konspektləşdirin və müstəntiq və hakimin psixoloji xarakteristikalarını seminar dəftərdə qeyd etməklə öyrənin.

Özünü yoxlama sualları:

1. Zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xarakteristikası haqqında məlumat vermək.
2. Zərərçəkənin şəxsiyyətinin tədqiqi məsələləri haqqında məlumat vermək.
3. Seksual cinayətlərdən zərər çəkmiş şəxslərin psixoloji təhlilini vermək.
4. Zərərçəkmiş şəxslərin psixoloji tipləri haqqında məlumat vermək.
5. Zərərçəkmiş şəxslərin ifadələrinin psixoloji təhlilini vermək.
6. Məhkəmə psixologiyasının psixoloji məsələləri haqqında məlumat vermək.
7. Müstəntiq və hakimlərin psixoloji xüsusiyyətlərini qeyd etmək.

Mövzunun mənimsənilməsi üçün zəruri olan ədəbiyyat:

1. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, 2006.
2. Bayramov Ə.S., Əliyev B.H. Hüquq psixologiyası (dərslük). Bakı, "Təhsil", 2012
3. Бандурка А.М., Богарова С.П., Землянская Е.В. Юридическая психология. Харьков, 2002.
4. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии. Москва, 2003.
5. Еникеев М.И. Юридическая психология. Краткий учебный курс. Москва, 2003.
6. Петруня О.Э. Юридическая психология. Учебное пособие. Москва, 2007.
7. Васильев В.Л. Юридическая психология. 6-е издание. Переработанное и
8. дополненное. СПб: Питер, 2009.
9. "DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində psixologiya və pedaqogika" fənni üzrə 14 nömrəli müəhazirə (*DİN-in Polis Akademiyasının Ümumi kitabxanası*).

Məsələlər:

Məsələ 1.

Yataqxanada yaşayan iki qızın otağına dörd nəfər qarətçi soxulur. Onların ikisi bıçaqla silahlanmış olur. Bəzi əşyaları, o cümlədən, qızların birinin qızıl üzüyünü götürüb aradan çıxırlar. Dindirmə zamanı birinci zərərçəkmiş qarətçilərin altı nəfər olduqlarını, hamısının bıçaqla silahlandıqlarını və otaqda 30 dəqiqə qaldıqlarını bildirir. İkinci qız isə onların dörd nəfər olduqlarını, otaqda 20-30 dəqiqə qaldıqlarını deyir. İstintaq tərəfindən cinayətkarların otaqda cəmi 10 dəqiqə qaldıqları sübuta yetirilmişdir.

Sual: Zərərçəkmişlərin cinayətkarların sayını və onların orada qaldıqları vaxtı yanlış qavramaqlarının səbəbini göstərin.

Məsələ 2.

İnkassator Əliyev mağazaya pulu qəbul etmək üçün gedən zaman ikinci inkassator Pənahov maşında gözləyirdi. Bu vaxt naməlum bir şəxs gözlənilmədən avtomaşının qapısını açaraq içəri daxil olmaq istədi. Pənahov ona hücum edildiyindən qorxaraq, tapançadan həmin şəxsə atəş açdı. Sonradan məlum olmuşdur ki, zərərçəkmiş şəxs inkassator maşınını taksi hesab edərək ona yaxınlaşmışdır.

Sual: Pənahovun davranışının psixoloji təbiəti barədə nə demək olar? O, hansı psixoloji emosional halı keçirmişdir?

Test tapşırıqları:

1. Zərərçəkmişin şəxsiyyətinin tədqiqi metodikasını şərti olaraq hansı kateqoriyalara bölmək olar ?

- a) “ortağ” və “aralıq” sahəyə
- b) “normal” və “qeyri-normal” sahəyə
- c) “statik” və “dinamik” sahəyə
- d) heç bir cavab düzgün deyil

2. Seksual cinayətlərdən zərərçəkmiş bu tip cinsi mövzulardan yaxşı baş çıxarır, kişilərlə yaxın münasibətlərdə pis bir şey olmadığını düşür. 12-16 yaş arası, yaxşı ailə tərbiyəsi görmüş zərərçəkmişləri əhatə edir. Söhbət hansı tiptən gedir ?

- a) isteroid tip
- b) könüllü aktiv tip
- c) günahsız neytral tip
- d) könüllü aktiv qeyri-tənqidi tip

3. Viktimologiyanın banisi Qentinq cinayətdən zərərçəkənlərin (qurbanların) müxtəlif tiplərini vermişdir. Hansı cavab düzgündür ?

- a) passiv qurbanlar
- b) cinayətin törədilməsini provakasiya edən qurbanlar
- c) anadangəlmə qurban olmağa meyilli tip
- d) hər üç cavab düzgündür

4. 1965-ci ildə kriminoloq Paaş cinayətdən zərərçəkənlərin (qurbanların) aşağıdakı tiplərini vermişdir. Hansı cavab səhv yazılmışdır?

- a) şəxsin öz əməllərinin qurbanı
- b) paranoid və isteroid qurban
- c) qurbana çevrilmiş cinayətkar
- d) cinayətkara çevrilmiş qurban

Sərbəst işlərin (sillabusların) mövzuları.

S\s	Mövzular	İcra müddəti
1	DİO-nun fəaliyyətində pedaqogika və psixologiyanın öyrənilməsi və təcrübədə istifadəsi. Fənnin məqsəd və vəzifələri.	I semestr
2	Psixi proseslər və DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində onların rolu və yeri.	I semestr
3	DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində şəxsiyyət problemi. Şəxsiyyət psixologiyası.	I semestr
4	DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində ünsiyyətin psixoloji məsələləri.	I semestr
5	DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində hiss və emosiyaların psixoloji xarakteristikası.	I semestr
6	Psixologiyada sosial qrup anlayışı. Cinayətkar qrupların psixologiyası.	I semestr
7	DİO-nun fəaliyyətində pedaqoji qanunauyğunluqların nəzəri əsaslarının öyrənilməsi.	I semestr
8	DİO-nun ƏAF-da şəxsə psixoloji təsirin və məxfi əməkdaşlığın psixoloji xüsusiyyətləri.	I semestr
9	İstintaq hərəkətlərinin psixologiyası.	I semestr
10	Zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xüsusiyyətləri. Məhkəmə psixologiyasının ümumi problemləri.	I semestr

Mövzu № 1.

“DİO-nun fəaliyyətində pedaqogika və psixologiyanın öyrənilməsi və təcrübədə istifadəsi. Fənnin məqsəd və vəzifələri”.

Sərbəst işlər (Sillabus):

1. Psixologiyanın predmeti, psixika haqqında ümumi anlayış.
2. Psixologiyanın inkişaf tarixi.
3. Psixologiyanın elmlər sistemində yeri və əsas sahələri.
4. Psixi inikasın xüsusiyyətləri.
5. Psixologiyanın tədqiqat metodları və onların təsnifi. Subyektiv və obyektiv metodlar.
6. Eksperiment və onun növləri.
7. Təbii və laborator eksperiment, müəyyənədicə eksperiment, öyrədici (formalaşdırıcı) eksperiment.
8. Müsahibə və onun psixoloji tədqiqatlarda yeri.
9. Sorğu psixoloji metod kimi. Şifahi, yazılı və sərbəst sorğu.
10. Azərbaycanca psixoloji fikrin və elmi psixologiyanın inkişaf xüsusiyyətləri.
11. Psixi hadisələr: psixi proseslər, psixi hallar, psixi xassələr.
12. Müasir psixologiya elminin prinsipləri və quruluşu.
13. Testlər psixodiyagnostik metod kimi.
14. Sosiometriya psixodiyagnostik metodlardan biri kimi.
15. Müasir psixologiya elminin sahələri və onların təsnif prinsipləri.
16. Psixologiya elminin inkişafı haqqında mövcud olan cərəyanlar və onlar haqqında ümumi məlumat.
17. Behaviorizm və freydizm cərəyanının mahiyyəti.
18. Koqnitiv psixologiya və humanistik psixologiya haqqında ümumi məlumat.
19. Əməkdaşların xidməti fəaliyyətinin psixolo-pedagoji təminatı haqqında məlumat.
20. Psixologiyanın öyrənilməsinin məqsəd və vəzifələri.

21. Müsahibə və onun psixoloji tədqiqatlarda yeri.

Mövzu № 2.

“Psixi proseslər və DİO əməkdaşlarının onların rolu və yeri”.

Sərbəst işlər (Syllabus):

1. Diqqət haqqında anlayış, diqqət psixoloji fəaliyyətin müəyyən obyekt üzərinə yönəlməsi və onun ətrafında mərkəzləşməsi kimi.
2. Diqqətin funksiyaları.
3. Diqqətin növləri: qeyri-ixtiyari, ixtiyari və ixtiyaridən sonrakı diqqət. Qeyri-ixtiyari diqqət və onu şərtləndirən amillər.
4. Diqqətin həcmi, davamlılığı, paylanması, keçirilməsi, mərkəzləşməsi. Diqqətin tərəddüdü və yayınması.
5. Duyğular haqqında məlumat. Duyğular hissi idrak prosesi kimi.
6. Duyğuların insan həyatında rolu. Duyğular və analizatorlar.
7. Duyğuların təsnifatı prinsipləri. Xarici duyğular.
8. Görmə, eşitmə, dadılmə, iybilmə və dəri duyğuları xarici duyğular kimi; kontakt və distant duyğular.
9. Qavrayışın əsas xüsusiyyətləri. Qavrayışın əşyaviliyi, tamlığı, sabitliyi, mənalılığı, seçiciliyi. Appersepsiya.
10. Qavrayışın analizatorların iştirakından asılı olan sadə növləri: görmə, eşitmə, lamisə.
11. Qarşıya qoyulmuş məqsəddən asılı olaraq qavrayışın növlərə ayrılması: qeyri-ixtiyari və ixtiyari qavrayış.
12. Hafizənin prosesləri: yaddasaxlama, yadasalma, tanıma, unutma.
13. Yaddasaxlama və onun növləri: məntiqi və mexaniki, qeyri-ixtiyari və ixtiyari, qısa müddətli və uzun müddətli, mnemonik yaddasaxlama.
14. Təfəkkürün formaları. Məfhumlar cisim və hadisələri mühüm əlamətlərinə görə əks etdirməkdən ibarət təfəkkür forması kimi.
15. Hökmlər fikri proseslərin baş verdiyi əsas forma kimi. Əqli nəticə və onun növləri: induktiv, deduktiv əqli nəticə, analogiya.
16. Təfəkkürün fərdi xüsusiyyətləri. Təfəkkürün müstəqilliyi, tənqidiliyi, çevikliyi, dərinliyi.
17. Formasına, xarakterinə, genişliyinə və yeniliyinə görə təfəkkürün növləri.
18. Təxəyyülün növləri. Passiv və fəal təxəyyül; xülya, rəya, bərpædici və yaradıcı təxəyyül, onların başlıca xüsusiyyətləri. Xəyal.
19. Təxəyyül haqqında anlayış. Təxəyyül ali psixi funksiya kimi.
20. Fikri proseslərin psixoloji təbiəti. Fikri proseslərin əsas əməliyyatları. Təhlil, tərkib, müqayisə, ümumiləşdirmə, mücərrədləşdirmə fikri əməliyyat kimi.

Mövzu № 3.
“DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində şəxsiyyət problemi.
Şəxsiyyət psixologiyası”.

Sərbəst işlər (Syllabus):

1. İnsan, fərd, şəxsiyyət və fərdiyyət anlayışları və onların fərqli xüsusiyyətləri.
2. Şəxsiyyətin psixoloji strukturunu təşkil edən əsas komponentlər.
3. Şəxsiyyətin istiqaməti; hazırlıq səviyyəsi; anadangəlmə imkanları ilə bağlı olan qabiliyyətləri; həyatda qazandığı davranış forması.
4. Şəxsiyyətin mənlili; şəxsiyyətdə «şüursuzluq» və «şüurun» istiqaməti.
5. Şəxsiyyət haqqında klassik nəzəriyyələr.
6. Z.Freydin psixoanalitik, K.Yunqun analitik, A.Adlerin fərdi-psixoloji nəzəriyyələri.
7. Şəxsiyyətin klinik nəzəriyyələri: K.Xorninin nevroz nəzəriyyəsi, E.Frommun konsepsiyası.
8. Şəxsiyyətin fəallığı və onu təmin edən amillər.
9. Şəxsiyyətin istiqamətinin xarakteristikası.
10. Tələbatlar və onların növləri.
11. Şəxsiyyətin davranış motivləri. Maraqlar və onların növləri.
12. Dünyagörüşü, əqidə və ideallar.
13. «Mən»in kəşf olunması. «Mən» obrazının formalaşması.
14. Özünüqiymətləndirmə və mənlilik şüurunun əmələ gəlməsində onun rolu.
15. Şəxsiyyətin iddia səviyyələri.
16. A.Maslounun şəxsiyyətin motivasiya nəzəriyyəsinin mahiyyəti.
17. Temperamentin anlayışı və onun ümumi xarakteristikası.
18. Xarakter və onun haqqında ümumi anlayış.
19. Temperament haqqında təlimlər tarixindən.
20. Temperamentin fizioloji əsasları. İ.P.Pavlovun ali sinir fəaliyyətinin tipləri haqqında təlimi və temperamentin tipləri.

Mövzu № 4.
“DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində ünsiyyətin psixoloji məsələləri”.

Sərbəst işlər (Syllabus):

1. Ünsiyyət haqqında anlayış.
2. Ünsiyyətin məzmunu, məqsədi və vasitələri. Ünsiyyətin funksiyaları.
3. İnformasiya mübadiləsi və onun ünsiyyətdə yeri.
4. Ünsiyyətin əsas tərəfləri.
5. DİO əməkdaşlarının peşə ünsiyyətinin xarakteri, forma və üsulları.
6. Ünsiyyət prosesində polis əməkdaşlarının psixoloji təmasın yaradılması vərdişləri.
7. Ünsiyyətin növləri və onların mahiyyəti.
8. Ünsiyyətin funksiyaları, ünsiyyət və fəaliyyətin vəhdəti.
9. Nitqin ünsiyyət zamanı rolu və nitqin funksiyaları.

10. Nitqin növləri, şifahi nitqin formaları.
11. Ünsiyyət çətinlikləri və onların aradan qaldırılması yolları.
12. Şəxsiyyətlərarası münasibətlərin növləri və onların təsnifi.
13. Ünsiyyət kommunikativ tərəf kimi.
14. Ünsiyyət perseptiv tərəf kimi.
15. Şəxsiyyətlərarası münasibətdə əsas zonalar.
16. Ünsiyyətin interaktiv tərəfi.
17. Vernal və qeyri verbal ünsiyyət.
18. Ünsiyyətin məzmunu, məqsədi və vasitələri.
19. Psixoloji təmasın yaradılması və inkişaf etdirilməsi yolları.

Mövzu № 5.

“DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində hiss və emosiyaların psixoloji xarakteristikası”.

Sərbəst işlər (Syllabus):

1. Hisslər haqqında anlayış.
2. Hisslər insanın gerçəkliyə bəslədiyi subyektiv münasibət sistemi kimi.
3. Hissləri duyğulardan fərqləndirən xüsusiyyətlər.
4. Hisslərin obyektivi və subyektivi.
5. Emosiyalar və onların hissələrlə oxşarlıq və fərqi. Emosiyalar hissələrin təzahür forması kimi.
6. İnsanın idrak fəaliyyətində hissələrin rolu.
7. Hisslərin xarici ifadəsi və əsas xüsusiyyətləri.
8. Hisslərin insanın tənəffüs və qan dövranı üzvlərinin fəaliyyətində, mimika və pantomimikasında, nitqində ifadəsi.
9. Hisslərin qütbüliyi, müsbət və mənfi keyfiyyətləri, ikili və qeyri-müəyyən xarakter daşıya bilməsi.
10. Hisslərin fizioloji əsasları və funksiyaları.
11. Hisslər beyində gedən sinir proseslərinin nəticəsi kimi. Hisslər və dinamik stereotip.
12. Hisslərin siqnal, tənzim, kommunikativ funksiyaları.
13. Hisslərin keçirilmə formaları. Əhvallar, affektlər.
14. DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində stress (gərginlik) neqativ psixoloji hal kimi.
15. Frustrasiya hissələrin əsas keçirilmə formaları kimi.
16. Ali hissələr.
17. Əxlaqi, intellektual hissələrin xarakteristikası.
18. Estetik və praksis hissələr haqqında anlayış.
19. Hisslərin fizioloji əsasları və funksiyaları.
20. Hisslərin xarici ifadəsi.

Mövzu № 6.
“Psixologiyada sosial qrup anlayışı. Cinayətkar qrupların psixologiyası”.

Sərbəst işlər (Syllabus):

1. Qruplar haqqında anlayış və sosial qrupların funksiyaları.
2. Böyük və kiçik qruplar. İlk qruplar və onları səciyyələndirən xüsusiyyətlər.
3. Kiçik qrupların növləri: şərti və real qruplar.
4. Rəsmi (formal) və qeyri-rəsmi (qeyri-formal) qruplar.
5. Referent (etalon) qruplar.
6. Kiçik qrupların fenomenologiyası və strukturu.
7. Kiçik qrupların həcmi və strukturu.
8. Qruplarda rəhbərlik və liderlik problemi. Rəhbərlik və liderlik anlayışlarının müqayisəli təhlili.
9. Qruplarda rəhbərlik üslubu və onun tipləri: avtoritar, demokratik, laqeyd və qeyri-sabit.
10. Qruplarda şəxsiyyətlərarası münasibətlər haqqında məlumat vermək.
11. Şəxsiyyətlərarası münasibətlərin növləri.
12. Rəsmi, qeyri-rəsmi, şəxsi, işgüzar münasibətlər.
13. Qruplarda şəxsiyyətlərarası münasibətlərdə seçmənin motivləşməsi.
14. Şəxsiyyətlərarası seçmənin referentometriya üsulu ilə öyrənilməsi.
15. Psixoloji iqlim qruplarda şəxsiyyətlərarası münasibətlərin mühüm göstəricisi kimi.
16. Cinayətkar qrupun psixoloji strukturu.
17. Qrup strukturunun dəyişilməsi və qrupdaxili konfliktlər.
18. Terrorizmin psixologiyası.
19. Cinayətkar qrupun strukturu haqqında anlayış.

Mövzu № 7.

“DİO-nun fəaliyyətində pedaqoji qanunauyğunluqların nəzəri əsaslarının öyrənilməsi”.

Sərbəst işlər (Syllabus):

1. Pedaqogikanın əsas kateqoriyaları haqqında anlayış.
2. Pedaqogika elminin müxtəlif sahələri.
3. Pedaqogikanın başqa elmlərlə əlaqəsi.
4. DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində pedaqoji biliklərin yeri və rolu.
5. Pedaqogikanın tədqiqat metodları.
6. Müşahidə və pedaqoji müsahibə haqqında anlayış.
7. Pedaqoji eksperiment haqqında anlayış.
8. Təbiyə prosesinin mahiyyəti və xüsusiyyətləri.
9. DİO əməkdaşlarının tərbiyələndirilməsinin pedaqoji əsasları.
10. DİO əməkdaşlarının tərbiyələndirilməsi işinin əsas istiqamətləri.
11. DİO əməkdaşlarının tərbiyə olunmasının prinsipləri.

12. DİO əməkdaşlarının formalaşmasında humanizm və milli ənənələrin nəzərə alınması prinsipi.
13. Tərbiyənin metodları.
14. İnandırma, çalışma və nümunə ilə tərbiyənin əsas xüsusiyyətləri.
15. Həvəsləndirmə və məcburetmə metodunun mahiyyəti.
16. Özü-özünü tərbiyənin pedaqoji və psixoloji mahiyyəti.
17. DİO əməkdaşlarının tərbiyələndirilməsində istifadə olunan özünütərbiyə metodları.
18. Bilik, bacarıq və vərdislər təlimin əsas məzmunu kimi.
19. DİO əməkdaşlarının peşə təliminin əsas prinsipləri.
20. Təlimin növləri və formaları.
21. Peşə təliminin əsas mərhələləri.

Mövzu № 8.

“İstintaq hərəkətlərinin psixologiyası”.

Sərbəst işlər (Syllabus):

1. Müstəntiqin fəaliyyət sahələri hansı formalarda özünü göstərir?
2. Hadisə yerinə baxış zamanı müstəntiq hansı psixoloji məqamlara fikir verməlidir?
3. Axtarış və tanımanın psixoloji xüsusiyyətləri hansılardır?
4. Axtarış zamanı müstəntiq hansı detalları nəzərdən keçirməli və psixoloji məqamları bilməlidir ?
5. Axtarılan şəxsin reaksiya və davranışının diaqnostik əhəmiyyəti haqqında məlumat vermək.
6. Cinayətkar obyektə gizlətmək üçün hansı psixoloji taktikalara üstünlük verir?
7. Dindirmənin əsas hansı mərhələləri var?
8. Dindirmənin psixoloji təmasın qurulması mərhələsinin izahı necədir?
9. Dindirmə prosesində dindirilən şəxsin emosionallığının psixoloji xüsusiyyətlərinin izahını vermək.
10. Üzləşdirmə psixologiyasının izahını vermək.
11. Üzləşdirmə zamanı hansı ziddiyyətlər meydana çıxıb bilər?
12. İfadənin yerində yoxlanılmasının lazımı səviyyədə yerinə yetirilməsi hansı şərtlərlə şərtlənir ?
13. İstintaq eksperimentinin psixoloji xüsusiyyətləri.
14. İstintaq eksperimentinin keçirilməsini zəruri edən hansı şərtlər mövcuddur?
15. Hadisə yerinə baxışla əlaqədar olaraq keçirilən eksperimentlər içərisində qavrayışla bağlı yoxlamaların səciyyəvi xüsusiyyətləri hansılardır?
16. İfadənin yerində yoxlanılmasının psixoloji xüsusiyyətləri hansılardır?
17. Üzləşdirmə zamanı müstəntiqin mövqeyi necə olmalıdır?
18. Dindirmə zamanı nəzərə alınmalı olan psixoloji amillər hansılardır?
19. A.V.Dulovun axtarışla bağlı fikirlərinin izahının verilməsi.
20. Hadisə yerinə baxışın psixoloji əlamətləri hansılardır?

Mövzu № 9.

“DİO-nun ƏAF-da şəxsə psixoloji təsirin və məxfi əməkdaşlığın psixoloji xüsusiyyətləri”.

Sərbəst işlər (Sillabus):

1. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətində şəxsə psixoloji təsir haqqında məlumat vermək.
2. Əsas psixoloji təsir metodları haqqında məlumat vermək.
3. İnformasiya ötürmə metodunun ümumi xarakteristikası haqqında məlumat vermək.
4. İnformasiyanın ötürülməsi zamanı nəzərə alınan prinsiplər.
5. İnformasiyanın nitqlə ötürülməsi qaydası, sürəti və ardıcılığı.
6. İnandırma metodu haqqında ümumi anlayış vermək.
7. İnandırma metodunun cavab verməli olduğu tələblər.
8. Məcburetmə metodu haqqında ümumi məlumatın verilməsi.
9. Psixoloji məcburetmənin əsas üsulları hansılardır?
10. Təhqin metodu haqqında ətraflı məlumatın verilməsi.
11. Təsiretmə metodu olan fikri məsələlərin qoyuluşu və onların müzakirəsi metodu haqqında ümumi məlumat vermək.
12. Kəşfiyyətçilik keyfiyyətinin psixoloji xüsusiyyətləri haqqında məlumat vermək.
13. Məxfi əməkdaşlıq üçün namizədin şəxsiyyətinin öyrənilməsi.
14. Əməliyyat aparatı əməkdaşı tərəfindən konkret şəxsiyyətin öyrənmə sxemi.
15. Əməliyyat müvəkkilinin fəaliyyətlə bağlı vəzifələri həyata keçirərkən əsas funksiyaları hansılardır ?
16. Əməliyyat məlumatının alınmasının psixoloji əsasları.
17. Konkret şəxsin əhəmiyyətli olması hissənin ifadəsi haqqında məlumat vermək.
18. Şərəf və ləyaqət hissənin müraciət taktikasının keyfiyyəti.
19. Emosional stressin istifadəsi metodikası.
20. Qeyri-dəqiq bəyanatın və “sadələvh adam” obrazının yaradılması metodunun tətbiqi qaydaları.

Mövzu № 10.

“Zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xüsusiyyətləri. Məhkəmə psixologiyasının ümumi problemləri”.

Sərbəst işlər (Sillabus):

1. Zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xarakteristikası.
2. Zərərçəkmişin şəxsiyyətinin tədqiqi metodikasının əsas kateqoriyaları.
3. Cinayətkarlar tərəfindən vətəndaşlardan qeyri-qanuni mənzil qopardılması zamanı işlədilən əsas variantlar.
4. İlk istintaq mərhələsində zorlama işləri üzrə zərərçəkmişin şəxsiyyətinin psixoloji tədqiqi hansı aspektlər üzrə tədqiq olunur?
5. 16 yaşına çatmayan şəxslərlə seksual xarakterli hərəkətlər etmənin psixoloji izahını vermək.

6. Zərərçəkmişlərin psixoloji tipləri barədə ətraflı məlumat vermək.
7. Əxlaqsız hərəkətlərdən zərərçəkmişlərin tipləri hansılardır?
8. Zorlamadan zərərçəkmişlərin birinci tipinə (cinayətin törədilməsinə provakasiya edən) və seçici qeyri-tənqidi tipin xüsusiyyətləri.
9. Zorlamadan zərərçəkmişlərin müqavimət göstərməyə qabil və təşəbbüskar tipləri haqqında məlumat vermək.
10. Viktimologiya haqqında məlumat vermək.
11. Zərərçəkmişlərin ifadələrinin qavrayış mərhələsi haqqında məlumat vermək.
12. Zərərçəkmişlərin ifadələrinin yaddasaxlama və yadasalma mərhələsi barədə məlumat vermək.
13. Məhkəmə psixologiyasının tədqiqat metodları.
14. Məhkəmə psixologiyasının şəxsiyyətin öyrənilməsi üsulları haqqında məlumat vermək.
15. Şəxsiyyətə təsirgöstərmə və şəxsiyyətin psixi keyfiyyətlərinin yoxlanılması üsulları haqqında ətraflı məlumat vermək.
16. Müstəntiqin fəaliyyətinin psixoloji xarakteristikası.
17. Hakim fəaliyyətinin psixoloji xarakteristikası.
18. Məhkəmə psixologiyasında sosiometriya tədqiqat metodu kimi.
19. Məhkəmə psixologiyasında eksperiment və tərcümeyi-hal tədqiqat metodu kimi və onlar haqqında məlumat.
20. Ədliyyə işçisinin fəaliyyətinin psixoloji xarakteristikası.

Müxtəlif psixoloji mövzulara (şəxsiyyət psixologiyası, hiss və emosiyalar, idrak prosesləri və s.) uyğun olaraq psixoloji testlərin, tapşırıqların həll olunması qaydaları.

Bass – Darkinin AGRESSİYANIN öyrənilməsi

sorğusu.

Təlimat: Sualları oxuyun, ya «hə», ya da «yox» cavabı verin. Sualların üzərində çox fikirləşməyin.

- 1) Məndə elə hallar olur ki, başqa insanlara ziyan gətirmək istəyimin qarşısını ala bilmirəm.
- 2) Bəzən sevmədiyim insanlar haqqında qeybət edirəm.
- 3) Mən tez əsəbiləşir, tez də sakitləşirəm.
- 4) Məndən nəzakətlə xahiş etməsələr, başqalarının istəyini yerinə yetirmirəm.
- 5) Mən heç vaxt layiqincə qiymətləndirilmirəm.
- 6) Bilirəm ki, insanlar mənim dalımca danışır.
- 7) Dostlarımla davranışını bəyənmirəmsə, həmişə bunu onlara açıqca bəlli edirəm.
- 8) Kimisə aldatdığım zaman həmişə vicdan əzabı çəkirəm.
- 9) Məncə, mən insanlara əl qaldıra bilmərəm.
- 10) Mən heç vaxt o dərəcədə hirsələnirəm ki, əşyaları yerə vurum.
- 11) Mən həmişə başqalarının qüsurlarını anlayışla qarşılayıram.
- 12) Qoyulmuş qaydalar xoşuma gəlməyəndə onları pozmağa çalışıram.
- 13) Başqaları həmişə əlverişli şəraitdən istifadə etməyi bacarır.
- 14) Mənimlə güman etdiyimdən daha mehriban davranan insanlardan ehtiyat edirəm.
- 15) Çox vaxt digər insanlarla razılaşmıram.
- 16) Bəzən ağıma elə fikirlər gəlir ki, onlardan utanıram.
- 17) Kimsə məni birinci vursa, mən ona əl qaldırmaram.
- 18) Mən hirsələnəndə qapını çırpıram.
- 19) Göründüyümdən daha əsəbiyəm.
- 20) Kimsə mənə münasibətdə müdir kimi davranırsa, mən həmişə ona zidd gedirəm.
- 21) Mənim taleyim məni pərişan edir.
- 22) Mənə elə gəlir ki, çox insanlar məni sevmir.
- 23) İnsanlar mənimlə razılaşmayanda, mən mübahisə etmədən özümü saxlaya bilmirəm.
- 24) İşdən qaçan insanlar günah hissi keçirməlidirlər.
- 25) Məni və ailəmi təhqir etmək istəyən insan deyəsən döyülmək istəyir.
- 26) Mən kobud zarafata qabil deyiləm.
- 27) Məni məsxərəyə qoyub güləndə çox əsəbiləşirəm.

- 28) İnsanlar özlərini rəhbər işçi kimi aparanda onların bu davranışına son qoymaq üçün əlimdən gələni edərdim.
- 29) Demək olar ki, hər həftə xoşuma gəlməyən insanı görürəm.
- 30) Çox insan mənim paxıllığımı çəkir.
- 31) İnsanlardan mənə hörmət etmələrini tələb edirəm.
- 32) Valideynlərim üçün çox az şey etməyim fikri məni çox narahat edir.
- 33) İnsanları hövsələdən çıxaran şəxslər pis münasibətə layiqdir.
- 34) Mən heç vaxt hirsimdən kədərlənmirəm.
- 35) Mənə haqsız yerə pis münasibət göstərəndə kefimi pozmuram.
- 36) Məni hövsələdən çıxaran insanlara fikir vermərəm.
- 37) Bunu bəlli etməsəm də, bəzən paxıllıq edirəm.
- 38) Bəzən mənə elə gəlir ki, məni elə salıb gülürlər.
- 39) Hətta hirsələndikdə «nalayiq ifadələr» işlətmirəm.
- 40) İstərdim ki, günahlarım bağışlansın.
- 41) Mən çox az hallarda əvəz verirəm, hətta məni vuranda belə.
- 42) Hər hansı bir iş mənim istədiyim kimi alınmayanda mən inciyirəm.
- 43) Bəzən insanlar öz iştirakları ilə məni əsəbiləşdirir.
- 44) Mənim nifrət etdiyim insanlar yoxdur.
- 45) Mənim prinsipim belədir: heç vaxt tanımadığın adama etibar etmə.
- 46) Kimsə səni əsəbiləşdirsə, mən onun haqda bütün düşüncələrimi deməyə hazırım.
- 47) Elə işlər görürəm ki, sonra buna görə peşiman oluram.
- 48) Əsəbiləşsəm kimisə vura bilərəm.
- 49) Mən uşaq olanda heç vaxt məndə əsəb tutmaları olmayıb.
- 50) Çox vaxt özümü partlamağa hazır bomba kimi hiss edirəm.
- 51) Əgər insanlar mənim nə hiss etdiyimi bilsələr, belə fikrə gələrlər ki, mənimlə dil tapmaq çətindir.
- 52) Məni həmişə bir fikir maraqlandırır: İnsanların mənə yaxşılıq etməsinin əsl, gizli səbəbləri nədir?
- 53) Mənə çıxıranda, mən də çıxırıram.
- 54) Uğursuzluqlar kefimi pozur.
- 55) Başqalarından nə az, nə də çox dava edirəm.
- 56) Belə halları xatırlayıram ki, o qədər əsəbi olmuşam ki, əlimə keçən ilk əşyanı sındırılmışam.
- 57) Bəzən hiss edirəm ki, davanı birinci başlamağa hazırım.
- 58) Hiss edirəm ki, həyat mənə qarşı ədalətsizdir.
- 59) Əvvəllər elə düşünürdüm ki, insanların çoxu düzünü danışır, indi isə buna inanmıram.
- 60) Yalnız əsəbiləşəndə deyiniyəm.
- 61) Düzgün hərəkət etməyəndə vicdan əzabı çəkirəm.
- 62) Öz hüquqlarımı qorumaq üçün fiziki gücdən istifadə etmək lazım gəlsə bunu edərdim.

- 63) Bəzən öz qəzəbimi yumruğumu stola vurmaqla ifadə edirəm.
- 64) Xoşuma gəlməyən insanlara qarşı kobud oluram.
- 65) Mənə pislik etmək istəyən düşmənlərim yoxdur.
- 66) İnsanlar buna layiq olduqda belə mən elə insanlara həddini bildirə bilmirəm.
- 67) Tez-tez düşünürəm ki, həyatımı düzgün yaşamamışam.
- 68) Məni dava həddinə çatdırıb biləcək insanları tanıyıram.
- 69) Xırda şeylərə görə kefimi pozmuram.
- 70) İnsanların məni əsəbiləşdirmək, təhqir etmək istəmələri fikri çox az hallarda ağıma gəlir.
- 71) Çox vaxt insanlara hədə – qorxu gəlsəm də, onları həyata keçirmirəm.
- 72) Son vaxtlar cansıxıcı insan olmuşam.
- 73) Mübahisə zamanı səsimi yüksəldirəm.
- 74) Adətən insanlara olan pis münasibətimi gizlətməyə çalışıram.
- 75) Mübahisə etməkdənsə, razılığı üstün tuturam.

A Ç A R.

1. Fiziki aqressiya – 1,25,31,41,48,55,62,68 №-li suallara «hə» cavabına görə «1», 9,7 №-li suallara «yox» cavabı verənlərə də «1» bal verilir.
2. Dolayı aqressiya – 2,10,18,34,42,56,63 №-li suallara «hə» cavabına görə «1», 26,49 №-li suallara «yox» cavabına görə «1» bal verilir.
3. Əsəbilik – 3,19,27,43,50,57,64,72 №-li suallara «hə» cavabına görə «1», 11,35,69 №-li suallara «yox» cavabına görə «1» bal verilir.
4. Neqativizm – 4,12,20,28 №-li suallara «hə» cavabına görə «1», 36 №-li suallara «yox» cavabına görə «1» bal verilir.
5. İnciklik – 5,13,21,29,37,51,58 №-li suallara «hə» cavabına görə «1», 44 №-li suallara «yox» cavabına görə «1» bal verilir.
6. Şübhəlilik (şübhələnmə) – 6,14,22,30,38,45,52,59 №-li suallara «hə» cavabına görə «1», 65,70 №-li suallara «yox» cavabına görə «1» bal verilir.
7. Verbal aqressiya – 7,15,23,31,46,53,60,71,73 №-li suallara «hə» cavabına görə «1», 39,66,74,75 №-li suallara «yox» cavabına görə «1» bal verilir.
8. Günah hissi – 8,16,24,32,40,47,54,61,67 №-li suallara «hə» cavabına görə «1», «yox» cavabına görə «0» bal verilir.

Özünüqiymətləndirmə testi.

S\s	Suallar	Çox tez-tez	Tez-tez	Arada	Nadir hallarda	Heç vaxt
1	Mən istəyirəm ki, dostlarım məni ruhlandırınlar.					
2	Mən işlərimdə öz məsuliyyətimi hiss edirəm.					
3	Mən öz gələcəyim üçün narahatam.					
4	Çoxlarının məni görməyə gözü yoxdur.					
5	Mən başqalarına nisbətən daha az təşəbbüs-karam.					
6	Mən öz psixi vəziyyətim üçün narahatam.					
7	Mən axmaq vəziyyətdə qalmaqdan qorxuram.					
8	Başqalarının xarici görkəmi mənimkindən yaxşıdır.					
9	Mən tanış olmadığım adamların yanında, qarşısında nitq söyləməyə qorxuram.					
10	Mən tez-tez səhvlər edirəm.					
11	Təəssüf ki, mən adamlarla necə lazımdır elə danışa bilmirəm.					
12	Təəssüf ki, mənim özümə inamım azdır.					
13	Mən istəyirəm ki, mənim işimi başqaları tez-tez rəğbətləndirsin.					
14	Mən çox təvazökaram.					
15	Mənim həyatım faydasızdır.					
16	Çoxları mənim haqqımda səhv düşünürlər.					
17	Mən fikirlərimi heç kimlə bölüşə bilmirəm.					
18	Adamlar məndən çox şey gözləyirlər.					
19	Adamlar mənim nailiyyətlərimlə çox da maraqlanırlar.					
20	Mən azacıq utancağam.					
21	Mən hiss edirəm ki, çoxları məni başa düşmürlər.					
22	Mən özümü təhlükəsiz hiss etmirəm.					
23	Mən tez-tez lazım olmadan həyəcanlanıram.					
24	Mən, hamının əyləşmiş olduğu otağa daxil olanda özümü piss hiss edirəm.					
25	Mən özümü sərbəst, azad hiss etmirəm.					
26	Mənim arxamca söz danışılarkən mən hiss edirəm.					
27	Mən əminəm ki, adamlar hər şeyi məndən daha asan, yüngül qəbul edirlər.					
28	Mənə elə gəlir ki, məni nə isə pis bir hadisə gözləyir.					

29	Adamların mənə münasibəti məni fikrən həmişə narahat edir.					
30	Təəssüf ki, mən lazımı kimi ünsiyyətli deyiləm.					
31	Mən yalnız haqlı olduğumu biləndə mübahisələrə girişirəm.					
32	Mən cəmiyyətin məndən nə gözləməsi haqda fikirləşirəm.					

Nəticələrin işlənməsi.

0 – 25 bal. Özünü yüksək qiymətləndirmədən xəbər verir. Hansı ki, bu vaxt insan başqalarında tutulan iradlara düzgün yanaşır, amma öz işinə və hərəkətlərinə nadir hallarda şübhə ilə yanaşır. Bu halda insan öz «qeyri-kamillik» yükünü daşımır.

26 – 46 bal. Bu özünü qiymətləndirmənin orta vəziyyətidir. Bu vaxt insan öz «qeyri – kamillik kompleksi» üçün əziyyət çəkmir, tədricən başqalarının fikirləri ilə razılaşıır.

46 – 128 bal. Özünü qiymətləndirmənin aşağı səviyyəsidir. Belə ki, bu halda insan tənqidi iradları çox ağırlı qəbul edib çətin keçirir. Başqalarının fikirləri ilə razılaşmağa çalışır.

Çox tez–tez – 4 bal.

Tez–tez – 3 bal.

Heç vaxt – 0 bal.

Arada – 2 bal.

Nadir hallarda – 1 bal.

Temperamentin öyrənilməsi

Hans Ayzenkin temperament testi

Çox vaxt bizi özümüzdə və başqalarında temperamentin hansı tipinin üstünlük təşkil etdiyi maraqlandırır. Temperament tipini təyin etmək üçün müvafiq psixodiagnostik yollardan istifadə etmək lazım gəlir. Belə yollardan biri temperament tiplərinin «pasportunu» müəyyənləşdirməkdən ibarətdir.

Temperamentin pasportlaşdırılmasında hər tipə xas olan 20 əlamət verilir. Hər bir temperament tipi üçün səciyyəvi olan davranış xüsusiyyətləri üzrə 80 mülahizə təqdim olunur. Testi iki yolla işləmək mümkündür:

1. Tədqiq edilən şəxs (klient) hazır balnkda ona təqdim olunan suallara «hə», yaxud «yox» cavablarını verir.

2. İkinci variantda onlar üzərində müşahidə aparılır. Qeyd olunan əlamətlər müşahidə edildikdə qarşısına «+» işarəsi yazılır. Bu, sadə bir proses olduğundan onu psixoloqla yanaşı müəllim, valideyn, yaxud digər maraqlı şəxslər də apara bilərlər.

Hər tip üçün səciyyəvi əlamətlər

Xolerik tip		
S.s.	Suallar	Cavab
1.	Narahatdır, bir yerdə qərar tutmur.	
2.	Tündməcəzdir, tez-tez ətrafındakıları acılayır.	
3.	Hövsələsiz və səbirsizdir.	
4.	Qaba və kobuddur.	
5.	Təşəbbüskar və qətiyyətlidir.	
6.	İnadkardır.	
7.	Mübahisə zamanı hazırcavabdır.	
8.	Həmişə işləməyi sevsə də bəzən bundan usanır.	
9.	Risk etməyə meyillidir.	
10.	Kinli deyil, küsülü qalmaq bacarmır.	
11.	Sürətli, qarışıq nitqə malikdir.	
12.	Müvazinətsiz və qərarlıdır, tez hövsələdən çıxır.	
13.	Davakardır.	
14.	Çatışmazlıqlara, qüsurlara dözümsüz yanaşır.	
15.	Sifətin mimikasında emosional ifadəlilik var.	
16.	Hər hansı bir işə girişərək onu həll etməyi bacarır.	
17.	Yorulmadan yeniliyə can atır.	
18.	Kəskin və sərt hərəkətlərə meyillidir.	
19.	Qarşısına qoyduğu məqsədə çatmaq üçün ciddi səy göstərir.	
20.	Əhvalı kəskin dəyişməyə meyillidir.	
Nəticələr		
Verilmiş cavablar – «Hə»		Rəqəmlə -
«Yox»		Rəqəmlə -
Nəticə: xolerik tip üzrə səciyyəvi xüsusiyyətlərin faiz göstəricisi		
20 rəqəmi üzrə - «Hə» _____ %		
«Yox» _____ %		

Sanqvinik tip		
S.s	Suallar	Cavab
1.	Şən və həyatsevərdir.	
2.	Gümrah və işgüzdür.	
3.	Çox zaman başladığı işi sona çatdırmır.	
4.	Özünü yüksək qiymətləndirməyə meyldir.	
5.	Yeniliyi tez qəbul edir.	
6.	Maraq və meylləri sabit deyil.	
7.	Uğursuzluq, pis xəbər ona tez və ağır təsir edir.	
8.	Yeni, fərqli şəraitə tez alışır, adaptasiyaya qabiliyyəti var.	
9.	Hər bir yeni işə həvəslə başlayır.	
10.	Maraqlanmadığı iş üzərində çətin mərkəzləşir.	
11.	Yeni işə tez başlaya, ondan da digərinə tez keçə bilir.	
12.	Yeknəsək, eyniməzmunlu işdən sıxılır, tez bezikir.	
13.	Ünsiyyətçi və həssasdır.	
14.	Dözümlü və işgüzdür.	
15.	Sürətli, aydın, yüksəktonlu, emosional, ifadəli nitqi var.	
16.	Fövqəladə situasiyalarda öz hərəkətlərinə sahib ola bilir.	
17.	Daim gümrah əhval-ruhiyyəyə malikdir.	
18.	Dərhal yuxuya gedir və tez də ayılır.	
19.	Hansısa məsələnin həllində tələskənlik edir.	
20.	Problemlərə, həyati məsələlərin həllinə üzdən yanaşır, çətin situasiyalarda fikrini yayındırmağa üstünlük verir.	
Nəticələr		
Verilmiş cavablar – «Hə»	Rəqəmlə -	
«Yox»	Rəqəmlə -	
<p>Nəticə: xolerik tip üzrə səciyyəvi xüsusiyyətlərin faiz göstəricisi</p> <p>20 rəqəmi üzrə - «Hə» _____ %</p> <p style="padding-left: 100px;">«Yox» _____ %</p>		

Fleqmatik tip		
S.s	Suallar	Cavab
1.	Sakit və soyuqqanlıdır.	
2.	Öz fəaliyyətində ardıcıl və təmkinlidir.	
3.	Eytiyatla, düşünərək, ağıllı hərəkət edir.	
4.	Gözləməyi (hətta, uzun illər) bacarır.	
5.	Qaradınməzdir, boş-boşuna danışmağı sevmir.	
6.	Sakit, rəvan, kəskin emosiyasız nitqə malikdir.	
7.	Təmkinli və səbirlidir.	
8.	Başladığı işi sona çatdırır.	
9.	Boş yerə öz gücünü sərf etmir.	
10.	İş sistemində gün rejiminə ciddi əməl edir.	
11.	Həyəcanının, narahatlığının qarşısını almağı bacarır.	
12.	Rəğbət və cəzalandırmaya özünəməxsus yanaşması var.	
13.	Kinlidir, xoşxasiyyətdir, acı, istehzal sözlərə güzəştə gedir.	
14.	Münasibət və maraqlarında sabitdir.	
15.	İşə gec başlayır, keyfiyyətlə sona çatdırır.	
16.	Həmişə eyni münasibət bəsləyir.	
17.	Hər şeydə səliqəliliyi və intizamı sevir.	
18.	Adəti şəraitdən çətinliklə ayrılır, yeni şəraitə çətin alışır.	
19.	Gözlənilməz situasiyada, gərgin anda özünü təmkinli aparır.	
20.	İnsanları işgüzarlığına görə qiymətləndirməyə meyllidir.	
Nəticələr		
Verilmiş cavablar – «Hə»	Rəqəmlə -	
«Yox»	Rəqəmlə -	
Nəticə: xolerik tip üzrə səciyyəvi xüsusiyyətlərin faiz göstəricisi		
20 rəqəmi üzrə - «Hə» _____ %		
«Yox» _____ %		

Meloxolik tip

S.s	Suallar	Cavab
1.	Utancaqdır.	
2.	Yeni şəraitdə özünü itirir.	
3.	Yeni tanış olduğu insanla ünsiyyət qurmaqda çətinlik çəkir.	
4.	Öz gücünə inanmır.	
5.	Tənhalıqı sevir, bu zaman özünü rahat, təhlükəsiz hiss edir.	
6.	Uğursuzluq zamanı tez məyus olur, özünü itirir.	
7.	Özünə qapılmağa, özünəmərkəzləşməyə meyllidir.	
8.	Hərəkətli işlərdən tez yorulur.	
9.	Zəif, sakit, emosiyasız, pıçılı səviyyəsinə enən nitqə malikdir.	
10.	Həmsöhbətinin xarakterinə çətin uyğunlaşır.	
11.	Hər hansı təsirdən göz yaşını tökməyə qədər həssasdır.	
12.	Rəğbət və cəzalandırmaya qarşı çox həssasdır.	
13.	Özünə və ətrafdakılara qarşı çox tələbkardır.	
14.	İnsanlardan şübhələnməyə meyllidir.	
15.	Özünə qarşı münasibətə çox həssasdır, hər şeyi ürəyinə salır.	
16.	Qapalı və ünsiyyətsizdir, fikirlərini bölüşməyi xoşlamır.	
17.	Çox küsüyəndir.	
18.	Passiv və qorxaqdır.	
19.	Başqalarının təsiri altına asanlıqla düşür.	
20.	İnsanlardan özünə qarşı diqqət, qayğı, kömək gözləyir.	
Nəticələr		
Verilmiş cavablar – «Hə»	Rəqəmlə -	
«Yox»	Rəqəmlə -	
Nəticə: xolerik tip üzrə səciyyəvi xüsusiyyətlərin faiz göstəricisi		
20 rəqəmi üzrə - «Hə» _____ %		
«Yox» _____ %		

«Pasport»da bu və digər temperament tipi ilə əlaqədar olaraq verilmiş müsbət cavablar toplanır, aşağıdakı formula əsasında müvafiq tip müəyyənləşdirilir.

$T f = X \left(\frac{A_x}{A} \right) \cdot 100\%$	$T f = S \left(\frac{A_s}{A} \right) \cdot 100\%$
$T f = F \left(\frac{A_f}{A} \right) \cdot 100\%$	$T f = M \left(\frac{A_m}{A} \right) \cdot 100\%$

Burada: Tf- temperamentin formulu;

X – xolerik temperament tipi;

F – xolerik temperament tipi;

F – xolerik temperament tipi;

A - bütün temperament tipləri üzrə «+» cavabların cəmi;

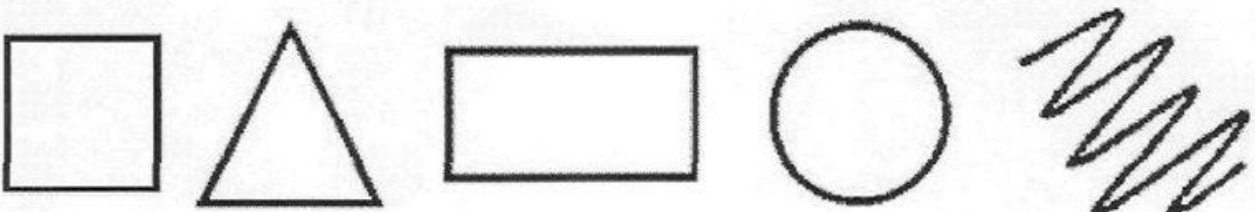
A_x, A_s, A_f , və A_m sulların ümumi sayı, yəni 20-dir.

Son tənində temperament formulu, məsələn, belə ola bilər.

$$Tf = 32 \% -x_{\pm}; \quad 30 \% S_{+}; \quad 12 \% F_{+}; \quad 23\%M_{\pm}.$$

Bu o deməkdir ki, sınılan şəxsin temperamentini 32 % xolerik, 30 % Sanqvinik, 12 % Fleqmatik, 23 % Melanxolikdir.

Şəxsiyyətin psixohəndəsi fiqurlar vasitəsilə öyrənilməsi

Psixohəndəsə ilk dəfə olaraq Amerikada idarəetmə sahəsində kadrların sosial-psixoloji hazırlığı üzrə mütəxəssis Syuzen Dillinger tərəfindən işlənmişdir. Test alim-pedaqoqların şəxsiyyətinin də bir sıra xüsusiyyətlərini qısa müddətdə öyrənməyə imkan verir.

Təlimat: Verilmiş 5 fiqura baxın və öz formanızı hiss etməyə çalışın. Fikrinizcə hansı fiqur sizə daha çox oxşayır. Hansı fiqura baxıb deyə bilərsiniz- «bu mənəm» . Bunun üçün seçdiyiniz fiqurları sıra nömrəsi ilə qeyd edin.

Testin məzmunu

I yerə seçilmiş fiqur sınılanın davranış xüsusiyyətlərini, və üstünlük təşkil edən xarakter əlamətlərini öyrənməyə imkan verir. Axırncı yerə qoyulmuş fiqur qarşılıqlı münasibətlərin vəziyyətini göstərir. Həmin fiqurun psixoloji təhlili ilə onun hazırda ətrafındakı sosial mühitə münasibətini müəyyənləşdirmək olar.

I. Kvadrat. Öz sahəsində yüksək ixtisaslı mütəxəssisdir. Yorulmaq bilməyən zəhmətkeş insandır. Adəti həyat tərzini dəyişməyi xoşlamır. Həmişə hər yerdə səliqə-səhman yaratmaq istəyir. Planlaşdırılmış həyat idealına sahibdir. Yaxşı nəzarətçidir. İcraçılıq fəaliyyətini xoşlamadığından nadir hallarda başqalarının tabeçiliyində çalışır. Menecerlik fəaliyyətində böyük uğurlar qazanır. Bəzilərdəki emosional soyuqluq onların ünsiyyət yaratmasına mane olur. Öz fikirlərini aydın çatdırma bilirlər, bununla belə onlar üçün auditoriyanı özünə cəlb etmək çətindir. Çünki analitik nitq və fikirlərində xırdalığa meyl onların nitqini ağırlaşdırır.

Xarakter əlamətləri, adətləri, maraqları. Təşkilatçı, başladığı işi sona çatdıran, inadkar, zəhmətkeş, çalışqan, dözümlü, səbrli, sistemli qaydada fəallıq göstərən. Hər xırdalığa qarşı həddən artıq diqqətli. Ciddi gün rejimi, planlaşdırma, dəqiqlik, yazılı nitqə maraq, təmizkarlıq, səliqəlilik, qənaətcillik, nigaha və valideynlik vəzifəsinə ciddi münasibət, dostların azlığı, kolleksiya toplamaq.

Kişi. Geyimdə ciddi stilə üstünlük verir. Tünd rəngli kostyum, ağ köynək geyinir, gözəçarpmayan qalstuk taxır. Ayaqqabıları həmişə təmiz olur. Özləri ilə həmişə təmiz, ütülü dəsmal və daraq gəzdirir. Zərgərlik və bəzək əşyasından istifadə etmir.

Hər ehtimala qarşı, üstündə pul götürür, ancaq onu boş yerə xərcləmir. Kökəlməyə meylli deyil.

Qadın. Son dəblə geyinməkdən qaçır. Daha çox mavi, qəhvəyi, boz və qara rənglərə, zolaqlı naxışlara üstünlük verir. Saçları adətən qısa vurulur. Uzun saçları varsa onu səliqə ilə yığır. Beynin sol yarımkürəsi daha çox inkişaf edir.

II. Üçbucaq. Bu formanın başlıca əlaməti - möhkəm şəxsiyyət və liderlikdir. Şöhrətpərəstdir, yüksək mövqə tutmağa çalışır.

Səciyyəvi xarakterik xüsusiyyəti bunlardır. Əsas məqsəd üzərində diqqətini cəmləmək. Qarşısına məqsəd qoyaraq, ona nail olmaq üçün enerji sərf etmək. Situasiyanı tez analiz etməyə qabillik. Kvadratlardan fərqli olaraq diqqəti xırdalığlara deyil, əsas məqsədə yönəldir. Özünə inanır, hər şeydə haqlı olmaq istəyir. Tez-tez risk edir. Qərar qəbulunda tərəddüd edənlərə qarşı səbrsizdir. Səhvlərini çətinliklə etiraf edir. Görmək istədiklərini görür, ona görə də öz qərarlarını dəyişməyi xoşlamır. Əksər hallarda bildiyi kimi hərəkət edir. Hər hansı işə boyun olmazdan əvvəl özünə sual verir: «Mənim bundan qazancım nə olacaq?» Həmişə hər şeydə haqlı olmaq istəyinə görə başqaları ilə rəqabətdə olur. Hər bir işdə üstünlük təşkil edən ustanovkası-qələbə çalmaq, müvəffəqiyyət qazanmaqdır. Hər şeyi və hamını öz ətrafında fırlanmağa məcbur edir. Sol yarımkürəli insanlara aiddirlər

III. Düzbucaqlı. Bu fiqur keçid və dəyişiklik simvoludur. Onu seçən insan hazırda keçirdikləri həyat tərzindən narazı olub, daha yaxşı həyat şəraitinin axtarışı ilə məşğuldur. Ona görə də bu forma müvəqqəti sayılır. Onu seçən insanların, əslində, digər dörd, nisbətən möhkəm formalara da münasibəti yaxşıdır. Bu baxımdan, həyatının müəyyən dövründə başqa formanı da seçə bilərlər. Bu fiquru seçən adam hazırda, demək olar ki, problemlərin içərisində başını itirib.

Xarakterik əlamətləri. Dəyişməyə hazırdırlar. Prinsipial deyillər. Tez-tez dəyişə bilirlər. Özünüqiymətləndirmə səviyyəsi aşağıdır. Hər an yaxşı olmağa çalışır, yeni iş yollar axtarır. Davranışındakı sürətli, ani və gözlənilməz dəyişikliklər başqa insanları çaşdırdığından çoxları onlarla əlaqədən yayınırlar. Özü isə ünsiyyətə çalışır, çünki bu ünsiyyət onun üçün vacibdir. Digər tərəfdən, müsbət keyfiyyətləri də var. Bu keyfiyyətlər vasitəsilə onlar ətrafdakıları özlərinə cəlb edirlər. Bu, hər şeydən əvvəl, hər şeylə maraqlanmaq və cəsərdir. Əvvəllər heç vaxt görmədikləri işi görməyə çalışır. Hər cür yeniliyi asanlıqla mənimsəyir. Həddən artıq tez inanan, təsirlənən, sadələvhüdür, lakin bu, keçici haldır.

IV. Dairə. Bu, harmoniya simvoludur. Kim, tam əminliklə dairə fiqurunu seçirsə, o, müsbət şəxsiyyətlərarası münasibətlərdə maraqlıdır. İnsanlar onun həyat rifahı üçün ən yüksək dəyərdir. Dairə 5 forma içərisində ən xeyirxahıdır. Ən yaxşı dinləyici olduğuna görə 5 forma içərisində ən yaxşı ünsiyyətə girməyi bacarandır. Başqa sözlə, yaxşı kommunikatorudur. Yüksək həssaslığa malikdir. Başqalarının dərdinə şərik olmaq hissi güclü olub onların sevinc və kədərini özününkü kimi yaşayır. Ona

görə də insanlar onlara doğru can atırlar. İnsanları yaxşı anlayır, dərk edir, yeri gəldikdə yalanını ifşa edir.

Biznes sahəsində zəif menecer və rəhbərdir. Həmişə sülhü qorumağa çalışır, ona görə də bəzən «qəti» mövqe tutmaqdan qaçır. Onun üçün şəxsiyyətlərarası münasibətlərdə konfliktə girməkdən ağır şey yoxdur. Əgər insanlar bir-birilə yaxın münasibətlərdədirlərsə bunu xoşbəxtlik kimi qəbul edir. Konfliktlərdə güzəştə gedir. Qətiyyətsiz olduğundan, siyasi oyunlarda zəiflik göstərir. Ona görə də həmişə güclü şəxslər, məs: kvadrat, üçbucaq dairə üzərində üstünlüyü ələ alır. Onun üçün hakiyyətin kimin əlində olmasının heç bir fərqi yoxdur, tək sülh və əmin-amanlıq olsun. Söhbət ədalət və əxlaqdan gedirsə isə qətiyyət göstərir. Dünyanı emosional dərk edir. Solyarımkürəli insanlar qrupuna aiddir.

V. Ziqzaq. O, yaradıcılıq simvoludur. Adətən estetik hisslər daha çox inkişaf etmiş olur. Onun üçün məntiqi deyil, daha çox intuitiv təfəkkür tərzidir. Bir-birindən tamamilə fərqli ideyalardan yeni orijinal bir şey yaratmağı xoşlayır. Konflikt zamanı güzəştə getmir, əksinə kəskinləşdirir. Dünyanı daima dəyişən görməyə meyllidir. Standart qaydalarla tənzimlənən şəraitdə məhsuldar işləməyi bacarmır. Dəqiq, qəti, müəyyən edilmiş vəzifə və iş üsulları onları qıcıqlandırır. İş yerində müxtəlifliyin olması onun üçün zəruridir. İş fəaliyyətində heç kimdən asılı olmağı xoşlamır. Gələcəyə yönəlmiş olur, daha çox realılıqla deyil, perspektivlə maraqlanır. İdeyalar Aləminə realılıq kimi yanaşır. Həyatının müəyyən hissəsini ideyalar dünyasında keçirir. Ona görə də qeyri-real, sadələvh və işgüzdür. Onlarda yeni fikir əmələ gələndə az qalır ki, bütün dünyaya car çəksin. Səbrsiz, coşğun, sözü üzə deyəndir. Başladıkları işi sona çatdırmaqda o qədər də təkidlilik göstərmir. Həyatında yeniliyin özünə yer tapması ətraf mühitin münasibətilə müəyyənləşir. O, sağ yarımkürəli düşüncə tərzinə malik.

**Ç.D.Spilberger və Y.L.Xaninin
özünüqiymətləndirmə şkalası**

**TEST № 1
Şəxsiyyətin reaktiv göstəriciləri – RT**

Özünüzü bu anda necə hiss edirsiniz?

S/s	Suallar Qeyd: Aşağıdakı sualları diqqətlə oxu, sağ tərəfdə qeyd olunan düzgün cavabı seç və müvafiq rəqəmin üstündən xətt çək.	Cavablar			
		Xeyr ele deyil	Çox güman ki,	Doğrudur	Tamamilə doğrudur
1.	Sakitəm.	1	2	3	4
2.	Məni heç bir təhlükə gözləmir	1	2	3	4
3.	Gərginəm.	1	2	3	4
4.	Mən heyfslənirəm.	1	2	3	4
5.	Mən sərbəstəm.	1	2	3	4
6.	Kefsizəm.	1	2	3	4
7.	Məni uğursuzluqlar narahat edir.	1	2	3	4
8.	Özümü rahat hiss edirəm.	1	2	3	4
9.	Həyəcanlıyam.	1	2	3	4
10	Mən daxilən məmnunam.	1	2	3	4
11	Özümə arxayınam.	1	2	3	4
12	Əsəbiyəm.	1	2	3	4
13	Özümə yer tapa bilmirəm.	1	2	3	4
14	Hırsliyəm.	1	2	3	4
15	Mən qapalı deyiləm.	1	2	3	4
16	Hər şeydən razıyam.	1	2	3	4
17	Mən bezmişəm.	1	2	3	4
18	Olduqca həyəcan içindəyəm və özümdə deyiləm.	1	2	3	4
19	Sevinc içindəyəm.	1	2	3	4
20	Mənə hər şey xoş gəlir.	1	2	3	4

TEST № 2

Şəxsiyyətin sabit göstəriciləri – LT

Özünüzü adətən necə hiss edirsiniz?

S/s	Suallar Qeyd: Aşağıdakı sualları diqqətlə oxuyun, sağ tərəfdə qeyd olunan düzgün cavabı seçib müvafiq rəqəmin üstündən xətt çəkin.	Cavablar			
		Xeyr ele deyil	Çox güman ki,	Doğrudur	Tamamilə doğrudur
1	Hər şey ürəyimcədir.	1	2	3	4
2	Çox tez yoruluram.	1	2	3	4
3	Tez təsirlənir və ağlayıram.	1	2	3	4
4	Mən də hamı kimi xoşbəxt olmaq istərdim.	1	2	3	4
5	Qısa bir müddətdə qərar qəbul edə bilməməkdən uduzuram.	1	2	3	4
6	Adətən mən özümü gümrah hiss edirəm.	1	2	3	4
7	Sakit və soyuqqanlıyam.	1	2	3	4
8	Qarşıda olan çətinliklər adətən məni çox narahat edir.	1	2	3	4
9	Adi məsələlərə görə çox həyəcan keçirirəm.	1	2	3	4
10	Tam xoşbəxtəm.	1	2	3	4
11	Hər şeyi ürəyimə salıram.	1	2	3	4
12	Məndə əzmkarlıq və arxayınlıq hissi yoxdur.	1	2	3	4
13	Adətən mən özümü təhlükəsizlikdə hiss edirəm.	1	2	3	4
14	Çətin vəziyyətlərdən qaçmağa çalışıram.	1	2	3	4
15	Tez-tez darıxıram.	1	2	3	4
16	Hər şeydən razıyam.	1	2	3	4
17	Ən adi məsələlər məni narahat edir və işimdən ayırır.	1	2	3	4
18	Ümidsizliyimdən həyəcan keçirirəm və uzun müddət özümə gələ bilmirəm.	1	2	3	4
19	Təmkinli, ancaq xasiyyətə ağır insanam.	1	2	3	4
20	Həll edəcəyim problemlərimi fikirləşərkən böyük narahatlıq və həyəcan keçirirəm.	1	2	3	4

TEST № 1

RT üzrə cavablar

E₁- 3,4,6,7,9,12,13,14,17,18.

E₂- 1,2,5,8,10,11,15,16,19,20.

$$RT = E_1 - E_2 + 35$$

TEST № 2

LT üzrə cavablar

E₁- 22, 23, 24, 25, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 40.

E₂- 21, 26, 27, 30, 33, 36, 39.

$$LT = E_1 \cdot E_2 + 35$$

- 30 bala qədər - aşağı həyəcanlılıq
31 - 45 bal - davamlı həyəcanlılıq
46 - və daha çox - yüksək həyəcanlılıq

Mən kiməm?

1. Siz çoxdan başlamış olduğunuz, lakin yarımçıq saxladığınız işə başlamağa hazırlaşırsınız. Bu anda sizin sevgiliniz (arvadınız) zəng vurub görüşməyinizi (evə gəlməyinizi) xahiş edir:

- a) ondan bir qədər sonra zəng vurmasını xahiş edərək əvvəlcə öz işinizi tələsik başa vurursunuz;
- b) «gəlirəm, əzizim» - deyərək öz işlərinizi yarımçıq qoyub onun görüşünə tələsirsiniz;
- c) ona kobud cavab verib işinizi davam etdirirsiniz.

2. Qarşınızda iki seçim var: şən kompaniyada olmaq və ya sənədlərinizi qaydaya salmaq.

- a) «işləmək lazımdır» - deyib kağız-kuğuzu yığışdırırsınız;
- b) «kağızlara yaxın zamanlarda əl gəzdirərəm» - deyə fikirləşərək kompaniyaya qoşulursunuz;
- c) sizi səliqəsizlikdə günahlandıranlara təbəssümlə baxıb ondan uzaqlaşırırsınız.

3. Sizdən başqalarının öhdəsindən gələ bilmədiyi hansısa işin icrası xahiş olunur.

- a) həmin adamın kürəyinə vuraraq deyirsiniz: «Heç bir problem yoxdur» və onun xahişini yerinə yetirirsiniz;
- b) başınız qarışıq olduğundan əlinizi yellədiyə uzaqlaşırırsınız;
- c) onun əlini uzun müddət sıxıb fikirləşir və tədricən bu xahişin icrasına başlayırsınız.

4. İş adamları həyatının mənasını paltarda görmürlər, ancaq sizin üçün:

- a) paltar böyük əhəmiyyət kəsb edir, bunsuz özünüzü dəyərsiz hesab edirsiniz;
- b) gözəl geyinməyi sevirsiniz, bu həm sizin, həm də ətrafdakılar üçün xoşdur;
- c) yaxşı paltar sizin üçün lazımdır, əgər pis geyinərsinizsə sizinlə işbirliyi qurmazlar.

5. Dostlara malik olmaq əladır.

- a) onların köməyi ilə işlərinizi qaydaya salırsınız; lazım olan şeyləri əldə edirsiniz, satırsınız, alırsınız;
- b) onlar sizə çətin anlarınızda kömək edirlər;
- c) dostlar sizin üçün hər şeydir, onlarla məsləhətləşirsiniz, onlara kömək edirsiniz.

6. Sevdiniz adamlara kifayət qədər vaxt ayırırsınızmı? Onlardan biri sizdən təcili zəng vurmağınızı xahiş edir və siz cavab verirsiniz:

- a) «Mən işlə məşğulam, başqa işlərə vaxtım yoxdur»;
- b) «Bir qədər gec olsa dünya dağılmaz ki?»;
- c) «Əlbəttə, bu dəqiqə zəng vuraram, narahat olma».

7. Əksər iş adamlarının «şəxsi həyatı» var. Siz öz şəxsi həyatınızı necə qiymətləndirirsiniz?

- a) «Ailə-əv mənim şəxsi həyatımdır, əsas məsələ övladdır, iş isə insana maddi tələbatlarını ödəmək üçün lazımdır»;
- b) «Ailə olsa pis deyil, ancaq işi də arxa planda qoymaq olmaz»;
- c) «Bütün həyatımı ailə qayğılarına həsr etməklə keçirmək istəmirəm, iş mənim üçün vacibdir, ailə qayğılarını arvadımda (ərimdə) çəkə bilərəm».

8. İstirahət edə bilərsinizmi?

- a) «Bilirəm, ancaq həmişə yox, heç bu barədə düşünməmişəm»;

- b) «İstirahət etdiyim vaxt həyatdan zövq alıram»;
c) «Xatırlaya bilmirəm ki, sonuncu dəfə nə zaman istirahət etmişəm».

Cavablar

1	a- 5	b-3	c-10
2	a-10	b-5	c-3
3	a-10	b-3	c-5
4	a-3	b-5	c-10
5	a-10	b-5	c-3
6	a-10	b-5	c-3
7	a-3	b-5	c-10
8	a-5	b-3	c-10

60 baldan çox.

Siz isdedadlısınız. Belə münasib iş keyfiyyətlərinə malik olan insanlar az tapılır. Həyatınızı işə həsr edir, onun mənasını işdə görürsünüz. Ancaq artıq dayanmaq vaxtıdır. Qorxulu anlar yaşaya bilərsiniz. Bu təəccüblü deyil. Öz yaxınlarınız, dostlarınız haqqında düşünməlisiniz. Hazırda dost kimi qiymətləndirdikləriniz isə yalnız işinizlə bağlı olan insanlardır.

35 – 60 bal arasında.

Sizin üçün ailənlə, yaxınlarınızla birgə olmaq xoşdur. Qayğıkeş və diqqət-lisiniz. Hər şeyi öz nəzarətinizdə saxlamaq istəyirsiniz. Yaxşı haldır ki, özünüzü tamamilə işə həsr etmirsiniz.

35 bala qədər.

Yüngül həyat tərzinə daha çox maraq göstərirsiniz. Həyatınızı situasiyalar üzərində qurursunuz. Belə təsadüflərə həmişə etibar etmək olmaz. Yaxşı adamsınız, ancaq işgüzarlıq barədə də düşünməyi unutmayın. Bir qədər ciddi olmaq lazımdır.

K.Q.Yunqun sorğusu

Təlimat: Hər sualın iki cavab variantı var. Özünüzdə daha çox uyğun gələn cavabı qeyd edin.

1. Nəyə daha çox üstünlük verirsiniz:

a) bir az yaxın dostlarıma: b) böyük dost kompaniyasına:

2. Hansı kitabları oxumağa üstünlük verirsiniz

a) əyləncə mövzusunda: b) qəhrəmanlıq mövzusunda:

3. Söhbət zamanı nəyə daha daha çox yol verirsiniz

a) ləngiməyə; b) səhvə

4. Əgər siz pis hərəkət görmüsünüzsə

a) ciddi sızıntı keçirirsiniz; b) ciddi sızıntı keçirmirsiniz

5. Siz isanlara necə uyğunlaşırırsınız.

a) tez, yüngül; b) yavaş, ehtiyatla

6. Siz özünü küsəyə hesab edirsinizmi?

a) bəli; b) xeyr.

7. Siz qəhqəhəylə, ürəkdən gülməyə yönümlüsünüz:

a) bəli; b) xeyr.

8. Özünü hesab edirsiniz:

a) sakit; b) söhbətçil.

9. Səmimi yoxsa qapalıdır:

a) səmimi; b) qapalı.

10. Siz öz təəssüratlarınızın təhlil ilə məşğul olmağı sevirsiniz

a) bəli; b) xeyr.

11. İctimaiyyətdə olarkən üstünlük verirsiniz

a) danışmağa; b) dinləməyə.

12. Özünüzdən narazı olduğunuz halları tez-tez yaşayırsınız

a) bəli; b) xeyr.

13. Nə işə təşkil etməyi sevirsinizmi

a) bəli; b) xeyr.

14. İntim gündəliyinizin olmasını istərdinizmi

a) bəli; b) xeyr.

15. Qərardan onun yerinə yetirilməsinə tez bir zamanda keçirsiniz

a) bəli; b) xeyr.

16. Əhvalınızı tez-tez dəyişirsiniz

a) bəli; b) xeyr.

17. Öz baxışlarınızı başqalarına qəbul etdirə bilərsinizmi

a) bəli; b) xeyr.

18. sizin hərəkətləriniz

a) tez-tez; b) ləng.

19. Siz mümkün xoşagəlməzlilərdən çox narahat olursunuz

a) tez-tez; b) gec.

20. Çətin anlarda

a) başqalarından kömək istəməyə tələsirsiniz; b) müraciət etməyi sevmirsiniz.

Nəticələrin işlənməsi

Ekstraversiyaların göstəriciləri: 1b, 2a, 3b, 4b, 5a, 6b, 7a, 8b, 9a, 10b, 11a, 12b, 13a, 14b, 15a, 16a, 17a, 18a, 19b, 20a.

Cavabları hesablayıb 5 vurmaq lazımdır.

Bal: 0-35-introversiya: 36-65- amboversiya: 66-100-ekstraversiya.

Ekstravertlər ünsiyyətə asan girirlər, aqressivlik səviyyəsi yüksəkdir, liderliyə meyillidirlər, diqqət mərkəzində olmağı sevirlər, səmimi, ünsiyyətçi, impulsivdirlər, xolerik, sanqvinik.

İntrovertlər öz təəssürat dünyasında yaşayırlar, az ünsiyyətçili, sakit, çətinliklə yeni tanışlıqlar yarada bilirlər, risk etməyi sevmirlər, köhnə əlaqələrin qırılması onlara pis təsir göstərir, yüksək həyəcanlı və rigiddirlər: fleqmatiklər, melankoliklər bu tipə aiddir.

«Mövcud olmayan varlıq» testi

«Mövcud olmayan varlıq» testi insan psixikası və psixologiyası haqqında epizodik planda, ilkin və ümumiləşdirici məlumatlar əldə etməyə imkan verir. İ.M Seçenova görə

psixikada yaranan hər hansı təsəvvür, bu təsəvvürlə bağlı olan hər hansı ənənə hərəkətlə qurtarır. Əslində: «Hər hansı fikir hərəkətlə bitir».

Psixikanın vəziyyətinin qeydə alınmasında psixomotorikanın tədqiqindən istifadə olunur. Bu test vasitəsi ilə aparılan tədqiqatın metodikası da psixomotor nəzəriyyələr üzərində qurulmuşdur. Burada daha çox şəkil çəkən sağ əlin motorikasının hərəkətinin şəkildə qrafik qeydləri öyrənilir.

Əgər hansısa hərəkəti hansısa səbəbdən həyata keçirmək, reallaşdırmaq mümkün olmur, həmin hərəkət üçün sərf olunacaq enerji fikir səviyyəsində müvafiq əzələ qrupunda cavab hərəkətinin yerinə yetirilməsi üçün toplanır. Məsələn, qorxu oyadan obrazlardan və fikirlərdən yaranan təəssüratlar irili-xırdalı əl-ayaq əzələlərində, əzələlər qrupunda qorxuya cavab olaraq: lazım olan anda qaçmaq, əlin köməyi ilə vurmaq, ya da özünə sipər etmək üçün gərginlik kimi yığılır.

Hərəkət refleksləri ətrafların sümük-əzələ sistemini məkanda uzaqlaşdırmaq, yaxınlaşdırmaq, endirmək, düz tutmaq, qaldırmaq istiqamətinə malikdir. Bu baxımdan, şəklın rəsm kağızında yerinə yetirilməsi zamanı məkan modeli təsvir edilir. Bundan başqa, əzələlərin vəziyyəti subyektdən çəkdiyi qrafik təsvirdə, «psixi enerjinin şəkil yazısı»nda onun məkana münasibətini ifadə edir. Eləcə də bu təsvirdə onun vərdişləri, bu günlə, keçmişlə, gələcəklə bağlı olan təəssüratların emosional çalarlarını müvəqqəti mərhələlərlə qeydə alır. Qrafik təsvir, həm də psixikanın reallığının, yaxud ideal-fikri işinin planıdır.

Subyektdən arxada və solda yerləşən məkan keçmiş zamanla bağlı olub hərəkətsizliyi, hərəkətin olmaması və onun həyata keçməməsini ifadə edir. Subyektdən sağ tərəfdəki, qarşıdakı və yuxarıdakı məkan - gələcəklə, gerçəkliklə bağlıdır. Sağ əlin dominantlığına uyğun gələn sağ tərəf müsbət çalarlı emosiyalarla, enerji ilə, fəallıqla, hərəkətin konkretliliyi ilə izah olunur. Kağızda sol hissə (məkanın modeli) mənfi çalarlı depressiv emosiyalarla, inamsızlıq və passivliklə əlaqələndirilir.

Buna uyğun olaraq materialın təhlilində psixomotor əlaqələrin ümumi qanunauyğunluğu və məkan münasibətlərindən istifadə olunur. Simvollarla, simvolik həndəsi elementlərlə və fiqurlarla aparılmış əməliyyatların nəzəri əsaslarına istinad edilir.

«Mövcud olmayan varlıq» testi öz xarakterinə görə proyektiv testlər qisminə daxildir. Nəticələrin analizi statistik işləmə, yaxud standartlaşdırma baxımından təsviri formada təqdim oluna bilər. Bu test bələdləyici xarakterli olub yeganə tədqiqat metodu kimi deyil, digər diaqnostik-tədqiqat metodları ilə birləşdirilərək istifadə edilir.

T ə l i m a t: *Fikirləşin və «mövcud olmayan varlıq» çəkin, ona mövcud olmayan ad verin.*

Şəklın çəkilmə qaydası: Şəkil qara, yumşaq karandaşla, ağ rəsm vərəqində, yaxud münasib parça üzərində, əlverişli şəraitdə çəkilir. Normaya görə şəkil kağızın orta hissəsində yerləşdirilir.

M ü l a h i z ə l ə r:

Şəkil kağızın yuxarı hissəsində: Yüksək özünüqiymətləndirmə (nə qədər yuxarıdırsa, o qədər də çox ifadə olunur), özünün solumdakı mövqeyi ilə razılaşmamaq, ətrafdakılar tərəfindən kifayət qədər qəbul edilməmək və bu münasibətə etirazını bildirmək. Bu, həm də hərəkət və etirafa, özünü təsdiq ənənəsinə münasibəti ifadə edir.

Əksinə yerləşdikdə: özünəinamsızlıq, özünü aşağı qiymətləndirmə, əhval-ruhiyyənin aşağı olması, qərarlılıq, maneralarına, sosial vəziyyətinə görə özünün təsdiq olunmamasının etirafı.

Fiqurun mərkəzi hissəsi

Baş, yaxud onu əvəz edən detallar.

Baş şəkil çəkənin özünə tərəf baxır (üz-üzə)- qabağa baxdıqda bu, özünəmərkəzləşmə kimi qiymətləndirilir.

Baş sağa çevrilib. Fəaliyyəti, yönəlişliyi, gerçəkliyə münasibəti, düşündükləri, planlaşdırdıqları davamlıdır. Bunlar yerinə yetirilir. Hətta, sona qədər çatdırılmasa belə yerinə yetirilməyə başlanılıb. Tədqiq olunan şəxs fəal şəkildə öz fikirlərinin reallaşdırılmasına keçib.

Baş sola çevrilib: Refleksiyanın zəifliyi, düşüncəlilik əlaməti. Hərəkətə meyilli adam olmamasına dəlalət edir. Yalnız düşündüklərinin müəyyən hissəsini reallaşdırır, yaxud reallaşmasına başlanıb. Eləcə də, belələrində fəallaşan hərəkət qarşısında qorxu, qətiyyətsizlik hissənin olması ehtimal olunur. Ondan başladığı işin yenidən qətiyyətli həlli tələb olunur.

Fiqura görə böyük görünən baş - onu ifadə edir ki, subyekt özündə və ətrafındakılarda rəşional başlanğıca inanır. Ola bilər ki, dərin biliyinə, məlumatlılığına əminliyi vardır.

Başda hiss orqanlarına uyğun olan detallar: göz, qulaq, burun, ağız.

«Qulağın» mahiyyəti: düz qulaq – informasiyaya marağ, ətrafdakıların özü haqqındakı fikirlərinə diqqət və həssaslıq. Digər göstəricilərin məzmununa əlavə olaraq: müsbət nəticələr əldə etmək üçün öz davranışını dəyişmədən sınaqdan keçirmək, yaxud ətrafdakıların qiymətləndirmələrinə görə münasib emosional reaksiya lara güzəştə getmək (sevinc, iftixar, açıq, kədər).

Dilin görünmədiyi, dodaqların çəkilmədiyi geniş açılmış ağız. Çox danışmaq (zəvzəklik). Dil və dodaqlarsız, nazik xətlə çəkilmiş, xüsusən qaraldılmış vəziyyətdəki açıq ağız - təhlükə, etimadsızlıq, qorxu hissələrinin asanlıqla yaranması.

Ağız-dişlərlə - çox hallarda müdafiə mövqeyini bildirən xarici aqressiya. Dişləmək, qatlanmış dodaq vəziyyəti - ona müraciət edildikdə kobud cavab vermək, ittiham və məzəmmət etmək, qınamaq. Uşaq və yeniyetmələr üçün dairə formalı, qaraldılmış ağız çəkmək xarakterikdir. Bu təhlükədən ehtiyatlanmağı ifadə edir.

Gözlər

Bu testdə gözlərə xüsusi əhəmiyyət verilir. Gözlər, xüsusilə qorxu hissi yaşayan insanın ümidverici hissələrinin kəskin ifadəsidir. Gözdə kirpiklərin olub-olmamasına diqqət yetirilir.

Kirpiklər - ətraf aləmdən zövq almaq və maraqlanmaq, buna böyük əhəmiyyət verməkdir. Həmdə onlar davranış maneralarını, isteroidliyi, nümayişkaranəliyi bildirir. Kişilərin göz bəbəyini çəkmələri onların qadın xarakteri olmalarını bildirir, lakin belə hallara az təsadüf olunur.

Başda və bədəndə əlavə detallar

Buynuz - müdafiə, aqressiya əlaməti olub digər əlamətlərlə birgə təhlil edilir.

Dırnaqlar, biz, iynə, qıl, dik duran tüklər - ritmik olaraq artan, yaxud özünümüdafiəni ifadə edən - cavab aqressiya. Bu detallar nə qədər kəskindirsə aqressiya da bir o qədər çoxdur. Digər detallarla məzmun eyniliyinin olması subyektin öz təbiətinə görə tündməcaz, acıdil, kobud olduğunu ehtimal etmək olar.

Qanadlar- özünübəzətməyə, özünə haqq qazandırməyə nümayişkarənə meyl. Yal, uzun saç, tük, yun, düzümlü saçə bənzər əlamətlər – öz cinsini qeyd etmək, bəyənmək və qürrələnmək, cinsi həssaslıq, bəzən də özünün seksual roluna bələdləşmək meyli.

Fiqurun dayanıqlığı hissəsi

Ayaqlar, pəncələr, bəzən də postament (özül).

Bu hissənin əsaslandırılmış təsviri bütün fiqurun özçüsünə və formasına münasibətlə bağlıdır. Bu əlamətlər nizamlı, harmonik şəkildə, dayanıqlı tərzdə verilibsə:

- ⇒ qərarların əsaslandırılmış, düşünülmüş, rəasional qəbulu;
- ⇒ nəticələrə gedən yolda qətiyyətlilik;
- ⇒ mühakimənin əsaslı şəkildə formalaşması;
- ⇒ əhəmiyyətli informasiyaya istinad etmək;
- ⇒ ailədən əminlik vəziyyəti.

Əks vəziyyət təsvir olunubsa:

- ⇒ mühakimələrin yüngüllüyü, dayazlığı, səthiliyi və əsaslandırılmaması;
- ⇒ bəzən, xüsusilə ayağın olmaması, yaxud aşağı hissənin ümumiyyətlə olmaması halında mühakimələrin qəbulunda tələskənlik, əsaslandırılmaması;
- ⇒ ailədən nigarançılıq, qayğı.

Ayağın korpusda birləşdirilməsi

ayaq, pəncə, dayaq hissənin hər hansı elementi: Bu, öz mühakimələrinə, qərarlarına və onların nəticələrinə nəzarətin xarakterini ifadə edir.

Birləşmə dəqiqdir, mükəmməldir - detalların bu vəziyyəti:

- ⇒ formanın qeyri-adiliyinə uyğun olduqda - yaradıcı başlanğıca;
- ⇒ subyektin düşüncələrinin və hərəkətlərinin müstəqilliyinə;
- ⇒ mühakimələrinin mənalılığa əsaslanır.

Başdansovdu, səliqəsiz, zəif birləşdirilib, ya da heç birləşdirilməyib. Eləcə də formanın eyni tipli, eyni istiqamətli vəziyyətində:

- ⇒ mühakimələrin, bayağılığına, mənasızlığına, standartlığına əsaslanır;
- ⇒ konkret qərar qəbulunda, yönəlişliyində qeyri-müəyyənliklər var;
- ⇒ təhlükəsizliyinə, əmin-amanlığına arxayın deyil;
- ⇒ ifrat uyğunsuzluq halı patologiyaya yaxınlıq əlamətidir

Fiqurun səviyyəsindən yuxarıda çəkilmiş hissəsi:

Bu hissə funksional prosesləri ifadə etməklə qeyri-adi, yaxud bər-bəzəkli ola bilər.

Qanadlar, əlavə ayaqlar, caynaqlar, buynuz, çanağın detalları, lələklər, qıvrım saçə bənzər buruq bantlar: insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələrini əhatə edən enerjini, özünəinam, arxayınlıq, ətrafdakıların nəzakətsiz, götür-qoy edilməmiş standartlarına qarşı durmaq bacarığı, yaxud maraqlılıq, ətrafdakıların işlərini daha çox hiss etmək, duymaq arzusu, «Günəşin altında özünə yer etmək», rahatlanmaq, öz fəaliyyətinə bağlılıq, əminlik, təşəbbüslərində qərarlı, cəsəətli.

Detalların bəzədilməsi. Məsələn, bəzədilmiş at, yaxud tovuz quşunun qanadlarına bənzər, mövcud olmayan sultana oxşar varlıq: nümayişkaranə, özünə ətrafdakıların diqqətini cəlb etmək, maneralılıq,

Quyruqlar

Öz hərəkətlərinə, qərarların həllinə, davranışına münasibəti ifadə edir. Kağızda quyruq sağa və sola, yuxarı və aşağı vəziyyətdə çəkilir.

Sağa çəkildikdə - öz hərəkətlərinə, davranışına qətiyyətli münasibət.

Sola çəkildikdə –buraxılmış imkanlara, öz qərarlılığına, qətiyyətsizliyinə münasibət.

Quyruq əminliklə, düz, gümrah şəkildə yuxarı qalxmış vəziyyətdə - bu münasibətə müsbət reaksiya ifadə olunur.

Aşağı enmiş vəziyyət- mənfi münasibət, özündən razı olmamaq, özünün haqlı olmasına şübhə, görülmüş işlərə, deyilmiş sözlərə təəssüflənmək və s.

Bir neçə quyruqdan ibarət olan quyruqlar

Bir-birini təkrarlayan, xüsusən pırpız tüklü, uzun və şaxələnmiş quyruqlar – yanlış olsa belə fikirlərinə, eqoist münasibət, hərəkətlərinə, davranışına qeyri-tənqidi yanaşma, özündən müştəbehlik, ehtiyatlılıq, aqressivlik, özünümüdafiənin güclü olması.

Fiqurun konturları

Konturun mövcudluğu, girinti-çıxıntılı olması, qalxan, çanaq, biz, iynə ilə örtülməsi, konturun təkrar çəkilməsi, qaraldılması - ətrafdakılardan aqressiv qorunmadır.

Əgər o iti iynələrlə çəkilibsə, qaraldılıbsa, kontur xətti təkrar, səliqəsiz cızılıbsa qorxu və narahatçılığı bildirir.

Zirəh, qalxan, iynəli xətt – şübhəliliyi ifadə edir.

Müdafiə simvollarının məkanda yerləşməsinə uyğun olaraq:

Fiqurun yuxarı konturu – özündən yuxarıda duran, qadağalar qoyan, hərəkət və fəaliyyətini məhdudlaşdıran, lazım olanda yerinə yetirməyə imkan verməyən şəxslərin, yaşa görə özündən böyük olanların: valideynlərin, müəllimlərin, rəhbər işçilərin əksinə getmək.

Aşağı kontur – gülünc vəziyyətə düşməkdən özünüqoruma, özündən aşağıdakıları qəbul etməmək, onların yanında hörmətin olmaması təhlükəsi və hər hansı halda müxtəlif situasiyalarda özünümüdafiəyə hazır olmaq, differensiasiya olunmamış ehtiyatkarlıq.

«Müdafiə elementləri»nin konturda deyil, konturun daxilində, canlının əsas korpusunda yerləşməsi də eyni cür şərh olunur:

& bu elementlərin daha çox sağda yerləşməsi - fəaliyyət prosesində;

& daha çox solda yerləşməsi –öz fikirlərində, mülahizələrində, mühakimələrində, zövqlərində əminlik hissini ifadə edir.

Dairə, xüsusilə doldurulmamış fiquru

Özünün daxili aləminə qapanmaq, bağlılıq, gizlilik, ətraf aləminə məlumat verməmək, nəhayət, testləşdirməyə məruz qalmamaq arzusu və meyllərini ifadə edir. Belə şəkillər, adətən təhlil üçün məhdud miqdarda dəlillər verir.

Təsvirlərdə qorxulu, təhdidedici, neytral tematik heyvanlar

Şir, begemont, yaxud quş, ilbiz, qarışqa, bəzən də dələ, it, pişik olur. Bu, öz personajına, öz «Mən»inə, dünyaya münasibətdir. Özlərini bu mahiyyət baxımından identifikasiya edirlər (dovşan, şir, qulyabanı, fil, it və s. kimi). Bu halda çəkilən heyvan onu çəkən adamın təqdim etdiyi daxili dünyasıdır. Mexanizm heyvanın alleqorik mahiyyətinə və onun nağıllardakı xarakterinə, yaxınlığına və s. uyğunluğu və paralelliyinə görə təhlil olunur:

* çəkilən heyvanın aşağı hissəsindən iki pəncə üzərində ayaq üstə birbaşa durmaq - insana oxşarlığıdır;

* dörd pəncə bir yerdə, yaxud daha çox pəncələr üzərində, heyvana insan paltarları geyindirilmiş vəziyyətdə (şalvar, yubka, bantlar, kəmərlər, paltarlar) emosional yetkinsizlik, heyvanın insanlaşdırılması;

* üzdə buxaq, əldə ayaq və pəncəyə oxşarlıq – infantillik haqqında məlumat verir.

Aqressivlik dərəcəsi kəmiyyətcə şəkildəki bucaqların yerləşməsinə və xarakterinə görə ifadə olunur. Bu münasibətlərdə, xüsusilə aqressiyanın açıq formalarının simvolları – dırnaqlar, dişlər, caynaqlar, tikanlar olur.

Eləcə də insan fiqurunun döşündəki şişkinliklərə (məməciklərə və digər detallara) diqqət yetirmək lazımdır. Bu, cinsi hissələrin ifadəsi, əks cinsə, bütövlükdə özünü seks probleminə cəmləşdirməyə, cəlbətməyə qədər olan münasibətdir.

Canlının bədənində mexaniki hissələrin birləşdirilməsi

Canlıni postament üzərində qoymaq, traktor, yaxud tank tırtılları, sacayaq, başda - pər, vint, gözə, bədənə - elektrik lampası, fara yerləşdirmək, canlının yuxarı qurtaracağına qulp, klaviş, antenna birləşdirmək. Bu, daha çox xəstə şizofreniklərdə, dərin şizoidlərdə müşahidə olunur.

Yaradıcı imkanlar adətən fiqurdakı elementlərin kəmiyyətinə və keyfiyyətin görə ifadə olunur: mənasızlıq, yaradıcılığın olmaması «hazır» formadakı fiqur və elementlərdən istifadə hallarında verilən qiymətdir. Bu zaman sınılan mövcud olanlara (insan, at, it, donuz, balıqlar) hazır mövcud detalları birləşdirir ki, çəkilmiş varlıq mövcud olmayan olsun: qanadlı pişik, kürəkli pişik, lələkli balıq.

Fiqurun orijinallığı onun bütövlükdə hazır olmasında deyil, elementlərin bir-birilə əlaqələndirilməsi və birləşdirilməsi formasında ifadə olunur.

Ümumi enerji

Təsvir olunmuş detalların yalnız vacib miqdarda kəmiyyəti qiymətləndirilir. Bu, düşünülmüş mövcud olmayan varlıq haqqında təəssürat yaradır.

Bədən, baş, aşağı qurtaracaq, quyruq, qanadlar, tamamlanmış konturlar, əlavə xəttlər, həm də, əlavə detalların çətinləşdirilmiş qurulmasına yer ayrıldıqda, tərkib hissələrə müvafiq olaraq elementlər ən mühümlərinə görə nə qədər çoxdursa - enerjinin yüksək olduğunu göstərir.

Əks halda, ayrı-ayrı hissələrdən ibarət, sadəcə primitiv konturlar, yaxud yalnız vacib olanların gen-bol təsviri, enerji qıtlığını, orqanizmin zəifliyini bildirməklə gücsüzlüyə, xroniki, somatik xəstəliklərə işarədir.

Eyni şeylər xəttin xarakterinə görə də təsdiq olunur. «Karandaş sanki kağız üzərində basılmadan gəzdirilibmiş» kimi zəif, hörümçək toruna bənzər xətt də enerji çatışmazlığını ifadə edir.

Xəttin əksinə xarakteri- qalın basılması, ziddiyyətli olmaması – enerji deyil, narahatlıqdır. Ciddi təzyiqlə çəkilmiş, kağızın o biri üzündən görünən xəttlər onu çəkən əlin yüksək tonusuna, titrəyişinə, təlaşına, həyəcana dəlalət edir. Həm də hansı hissənin, hansı simvolun bu cür çəkilməsi narahatlığın nə ilə bağlı olduğunu bildirir. Bu – kəskin həyəcandır.

Xəttin xarakterinin qiymətləndirilməsi

Xəttin ikiləşməsi, məsuliyyətsiz, səliqəsiz birləşməsi, bir-birinə keçən xəttlərin kəskinliyi, şəklin qaraldılması, «çirkləndirilməsi», şaquli dayağın əyilməsi, xəttin stereotipliyi, xəttin və formanın fraqmentarlığı, tamamlanmaması şəklin kasıb məzmununu ifadə etməklə – psixikanın bəsitliyinə, natamamlığına, yaxud patologiyaya işarədir.

Əmr etmək, yaxud tabe olmaq?

Sən kimsən kapitan yoxsa sırası? Bunu aşağıdakı testin köməyi ilə müəyyən et.

<p><u>1. Dostluq sizin üçün:</u> a) əməkdaşlıqdır; b) dayaq olmaqdır; c) alicənablıqdır.</p> <p><u>2. Əsl rəssam (artist) hər şeydən əvvəl buna malik olmalıdır:</u> a) istedadı; b) qərarlılığa; c) hazırlığa.</p> <p><u>3. Qonaqlıqda siz özünüzü adətən belə hiss edirsiniz:</u> a) «xoruz»; b) «toyuq»; c) «cücə».</p> <p><u>4. Əgər siz həndəsi fiqur olsaydınız, hansını seçərdiniz?:</u> a) silindr; b) sfera; c) kub.</p> <p><u>5. Sevdiniz adamla görüşmək üçün:</u> a) ilk addımı siz atırsınız; b) gözləyirsiniz ki, ilk addımı o atsın; c) xırda addımlar atırsınız.</p>	<p><u>6. Təsadüfi hadisə zamanı, məsələn maşında qəza vəziyyəti yarandıqda:</u> a) əyləci basırsınız; b) sürəti artırırırsınız; c) özünüzü itirirsiniz.</p> <p><u>7. Çoxluğun qarşısında çıxış etdiyiniz zaman hiss edirsiniz ki:</u> a) sizi dinləyirlər; b) tənqid edirlər; c) siz utanırırsınız.</p> <p><u>8. Uzaq səfərə belə dostlarla çıxmaq olar:</u> a) güclü; b) ağıllı; c) təcrübəli.</p> <p><u>9. Doğrusunu desək, Göyçək Fatma...</u> a) bədbəxt qızcağızdır; b) hiyləgər və şöhrətpərəstdir; c) naşükürdür.</p> <p><u>10. Siz öz həyatınızı necə müəyyənləşdirərdiniz?:</u> a) şahmat partiyası kimi; b) boks döyüşü kimi; c) qumar oyunu kimi.</p>
--	---

İndisə cədvələ uyğun olaraq ballarınızı hesablayın

Suallar	A	B	C
1.	3	2	1
2.	3	2	1
3.	3	2	1
4.	1	3	2
5.	3	2	1
6.	3	2	1
7.	3	2	1
8.	3	2	1
9.	1	3	2
10.	2	1	3

İnterpretasiya

0-16 bal - ADİ SIRAVI.

Başqalarına həddən artıq hörmət edirsiniz. Yalnız yaxınlarınızın zəif xarakteri olmasına dua etməlisiniz. Onların Sizə həmişə tələblərlə yanaşmamalarından özünü təsəlli tapırsınız. İnsanlara əmr edə bilmirsiniz. Bunun üçün özünüdə cəsərət tapa bilmir, başqalarından ehtiyatlanır, özünüdə inanmırsınız. Yaxud, ola bilər ki, sizin ehtiyatlılığınızın arxasında qorxu, yaxud aldadılmış ümidlər dayanır? Hər halda, bu vəziyyətdə aşağıdakılara əməl etməyiniz məsləhətdir:

1. Vəziyyətdən çıxmaq üçün başqalarını sizin idarə etmək cəhdlərinizin neçə dəfə uğursuzluğa düçar olduğunu təhlil edin.
2. Əgər siz lider olmadan da özünüdə yaxşı hiss edirsinizsə, bu zaman hadisələrdən kənar qalmağa çalışın.
3. Düşüydünüz vəziyyətlə bağlı psixoloqla məsləhətləşin.
4. Bu vəziyyət Sizi narahat etmərsə və nəyi işə dəyişmək istəmirsinizsə, o zaman başqalarının əmrinə müntəzir olun. Həqiqətdə bu o qədər də pis deyil, çünki belə tabeolma Sizə rahatlıq və sakitlik gətirir.

17- 23 bal - KİÇİK ZABİT.

Bir az idarəedici bir az da sıravısınız. Bu nisbətən yaxşı vəziyyət olsa da kifayət qədər cəsəratli deyilsiniz. Hərdən qərarlılıq göstərir, hərdən də ciddi olmağa çalışırsınız. Qərarları çətinliklə qəbul edirsiniz. Nəyi işə çətinliklə etiraf edirsiniz. Gətirdiyiniz dəlillər həddən artıq rəasional olub yalnız şəxsi təcrübənizə əsaslanır. Geniş dünyagörüşə, qətiyyətli hərəkət sisteminə malik deyilsiniz. Aşağıdakılara əməl etməklə vəziyyətinizi bir qədər düzəldə bilərsiniz.

1. Həyatda uğur qazanmış şəxsiyyətlərin tərcümeyi-halları ilə tanış olun.
2. Risk tələb edən situasiyalarda intuisiyanıza arxayın olun.
3. Özünüdə başqalarından üstün cəhətlərini görməyi və qiymətləndirməyi öyrənin.
4. Zəif cəhətlərinizin korreksiyası üçün ağıllı bildiyiniz adamlardan məsləhətlər alın.

24 baldan çox - GENERAL.

Hələ uşaq yaşlarından ictimai işlərdə fəal olmusunuz. Öz xidmətlərinizi başqalarına təklif etməkdən çəkinmirsiniz. Yaş keçdikcə sizin ətrafdakılara olan təsiriniz daha da artsın. Əgər siz doğrucul insansınızsa və işdən qorxmursunuzsa bu vergi daha da arta bilər. Yaxşı təşkilatçı, rəhbər, lider ola bilərsiniz, lakin avtoritarlığa üstünlük verməyiniz məsləhət deyil. Başqalarına güc nümayiş etdirməkdən çəkinin. Onsuz da üzvü olduğunuz qrupda üstün yerlərdən birini tutursunuz. Yaxşı olar ki, öz gücünüdə mənsub olduğunuz qrupun uğurlarına, inkişafına sərf edəsiniz.

Müstəqillik dərəcəsinin müəyyənləşdirilməsi testi

1. Məktəbi bitirdən sonra gələcək işiniz barədə necə qərar qəbul etdiniz?

- a) öz maraqlarıma, göstəricilərimə uyğun olaraq qərar qəbul etdim
- b) valideynlərimin, dostlarımla fikrinə əsasən hərəkət etdim
- c) yalnız yaxın dostlarımla məsləhətə qulaq asmışam.

2. Təhsil müəssisəsini nəyə arxalanaraq seçdiniz?

- a) yalnız öz gücümə
- b) qəbul imtahanlarının yaxşı nəticəsinə
- c) yalnız əlaqələrə.

3. Təhsil aldığımız müddətdə imtahanlara, məşğələlərə necə hazırlaşmışınız?

- a) öz əməksevərliyə arxalanaraq
- b) bəzən müəllimlərdən, qrup yoldaşlarından kömək istəyirdim;
- c) yalnız başqasının köməyinə arxalanırdım.

4. İşə necə qəbul olmuşunuz?

- a) təyinatla;
- b) hər şeydən əvvəl tanış insanların informasiyasından istifadə etməklə;
- c) əlaqələrim sayəsində düzəlmişəm.

5. İşdəki çətin situasiya zamanı siz necə qərar qəbul edirsiniz?

- a) yalnız öz bilik və təcrübənizə arxalanırsınız
- b) bəzən iş yoldaşlarınızla məsləhətləşirsiniz
- c) həmişə onlarla məsləhətləşirsiniz

6. Nigaha girməzdən əvvəl sizin seçiminiz kim tərəfindən təklif edilib?

- a) son qərarı özünüz qəbul etmişiniz
- b) yaxınlarınızın fikirlərinə qulaq asmışınız
- c) hər şeydən əvvəl siz sevdiyiniz insanı yaxınlarınızla tanış edərək onlarla məsləhətləşmişiniz.

7. Əgər əriniz (arvadınız) ezamiyyətdədirsə siz məsələn, ev, mebel seçə, başqa vacib qərarlar qəbul edə bilərsinizmi?

- a) bəli
- b) əlbəttə ki, bunu edə bilərsiniz, ancaq bu qərarı hələlik təxirə saırsınız
- c) xeyr.

8. Yeniyetməlik yaş dövründə öz fikirlərinizi nə dərəcədə müdafiə edə bildiniz?

- a) hər zaman müdafiə edirdiniz və elə buna görə də valideynlərinizlə aranızda həmişə konfliktlər olurdu
- b) müdafiə edirdiniz, lakin valideynlərinizin fikrinə də hörmətlə yanaşırdınız
- c) heç nəyi özünüz həll edə bilmirdiniz.

9. İndiki dövrdə işdə, evdə, dostlarınızın arasında öz fikirlərinizi nə dərəcədə müdafiə edə bilərsiniz?

- a) əlbəttə ki, vəziyyətdən asılı olmadan müdafiə edirsiniz
- b) əksər vəziyyətdə – bəli

c) bəzən.

10. İşdə, cəmiyyətdə, intellektual təbəqələrdə şəxsiyyət kimi necə inkişaf edirsiniz?

- a) özünüzü tamamilə işinizə verirsiniz
- b) həyat yoldaşınızın yaxud yaxınlarınızın fikri sizin üçün çox vacibdir
- c) tamamilə onların fikrinə arxalanırsınız.

11. Əgər həyat yoldaşınız yaxud yaxınlarınız öz sağlamlıqlarına ziyan vurduqlarını görürsünüzsə:

- a) onu və yaxınlarınızı özünə nəzarət etməyə məcbur edirsiniz
- b) taktiki olaraq nə etmək lazım olduğunu deyirsiniz
- c) gizlicə söyləməyə çalışırsınız, lakin buna o qədər də nail olursunuz.

Nəticələrin çıxarılması

“a” cavabına 4 bal, “b” cavabına 2 bal, “c” cavabına 1 bal hesablayın.

30- 40 bal: bütün münasibətlərdə həddən artıq müstəqilsiniz. Başqalarının sizin işinizə müdaxilə etməsinə nəinki dözmürsünüz, hətta onların fikrinə qulaq belə asmırsınız. Hər hansı qərarınızı doğru verdiyinizə əminsinizmi, hər hansı bir məqsədə nail olmaq istəyərkən mənasız inadkarlıq göstərmirsinizmi? Unutmayın özünəinam yaxşıdır amma ölçüsündə, əks təqdirdə o, çatışmazlığa çevrilir.

15-29 bal: güclü xarakteriniz var, stressi o qədər də pis keçirmirsiniz. Etibarlı dostsunuz. Özünəinamınız gələcəyə əsaslanır. Asılı deyilsiniz, lakin, həmişə ətrafdakıların fikrinə qulaq asırsınız hansı ki, buna görə sizi qiymətləndirirlər.

0-14 bal: siz qorxaqlıq dərəcəsində qərarsızsınız. Ola bilər ki, elə buna görə də sizə ehtiyatla yanaşırlar. Nəyə görə daha çox, xüsusilə məntiqi səviyyədə müstəqillik nümayiş etdirmirsiniz? Daha müstəqil olmağa çalışın, onda özünəinamınız da artacaq.

TÖVSIYƏ OLUNAN ƏDƏBİYYATLARIN SİYAHISI

1. “Daxili işlər orqanlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənnindən müəhazirələr toplusu. (Ümumi kitabxana)
2. “Daxili işlər orqanlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənnindən 100 suala 100 cavab. (Ümumi kitabxana)
3. “Daxili işlər orqanlarının fəaliyyətində pedaqogika və psixologiya” fənnindən albom-sxem. (Ümumi kitabxana)
4. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. Bakı, 2003.
5. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, 2006.
6. Bayramov Ə.S. Şəxsiyyətin təşəkkülünün aktual psixoloji problemləri. Bakı, 1981.
7. Bayramov Ə.S., Əliyev B.H. Hüquq psixologiyası (dərslük). Bakı, “Təhsil”, 2012.
8. Həsənov A., Ağayev Ə. Pedaqogika. Bakı, 2007.
9. Əliyev B.H. Məhkəmə-psixoloji ekspertizası. Bakı, BDU, 1994.
10. Əliyev B.H., Cabbarov R. Pedaqoji psixologiya. Bakı, 2001.
11. Əliyev R.İ. Psixologiya. Bakı, “Nurlan”, 2008.
12. Həmzəyev. M.Ə. Pedaqoji psixologiya. Bakı, 1981.
13. Qasımova L.N., Mahmudova R.M. Pedaqogika. Bakı, “Caşoğlu”, 2003.
14. Rita L. Atkinson., Richard C. Atkinson. Psikolojiyə giriş (tərcümə: Yavuz Alogan) 6-cı nəşr. Ankara, 2010.
15. Petrovski A.V. Ümumi psixologiya. Bakı, 1982.
16. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Психология. Москва, 2002.
17. Борисова С.Е. Юридическая психология. (психология в деятельности следователя). Учебное пособие. Москва, 2011.
18. Васильев В.Л. Юридическая психология. 6-е издание. Переработанное дополненное. СПб: Питер, 2009.
19. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии. Москва, 2003.
20. Иванников В.А. Основы психологии. Курс лекции. Москва, 2010.
21. Романов В.В. Юридическая психология. Москва, 1998.
22. Тертель. А.Л. Психология. Курс лекции. Учебное пособие. Москва, 2006.
23. Черепанов В.А. Психологические основы работы с агентурой. Москва, 1981.
24. Черепанов В.А. Психологические основы агента с разрабатываемым. Москва, 1984.
25. Маклаков А.Г. Общая психология. СПб.: Питер, 2007.
26. Чуфаровский О.В. Психология оперативно-розыскной и следственной деятельности. Москва, 2004.
27. Бодалева А.А. Психология общения. Воронеж, 1996.
28. Бодалева А. А. Личность и общение. Международная педагогическая академия. Москва, 1995.
29. Конева Е.В., Драпак Е.В. Психология общения : учебное пособие. Ярославль, 2016.
30. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений. СПб.: Питер, 2009.
31. Prof. Dr. Demet Gürüz, Dr. Ayşen Temel Eğinli. İletişim Becerileri. Anlamak-Anlatmak-Anlaşmak. Ankara, 2010.

32. David G. Myers. Sosyal psikoloji. Çeviri: Sedat Akfırat. Ankara, 2015.